

GENESIS

Nup Genesis mu ko nunguning “duap nunguningkiri”, se batoga Genesis imi mel suen biya ko duap ko balso. Ko paoga bibiya ilagala: chapter 1 nama 11 mu te mel duap te nunguningkiri arataman mu ko dugu duap te aniso, se chapter 12 nama 50 mu te Abraham, Isaac, Jacob, se Joseph nunga dugu duap te aniso.

Mel suen biya arataman ko duap

¹ Duap te nunguningkiri Kaem taiti se ali betteram.* ² Sor ko ariga mu lilim biya, ulal biya, se ipi anikaso. Yu la sor ira saparam, se sor mu tiromorom biya anikaso, se Kaem ko Bur yu awote nama taiwakaso.

³ Se Kaem balam, “Nikim aratukko,” mam. Se nikim aratam. ⁴ Se Kaem nikim aratam mu arigam yawarakala. Aking balam se nikim kigilik nama sanamaram, se tiromorom kigilik nama sanamaram. ⁵ Se nikim mu nup betteram “woremkalal” mam, ale tiromorom mu nup betteram “tirom” mam. Se sor awuru iluwam nama nikim pagam ale baingam mu day 1.

⁶ Se Kaem balam, “Yu paga ilagala arukko,” mam, “bo kualala, se bo aliti, se kusumuri mu kuwim yam bo anirukko.” ⁷ Se balam mu uwutata aratam. ⁸ Se kuwim yam kusumuri mu nup betteram “taiti” mam. Se sor awuru iluwam nama nikim pagam ale baingam mu day 2.

* **1:1:** Kaem mel suen biya betteram: John 1:1-3; Hebrews 11:3.

9 Se Kaem balam, “Yu taiti bowa ningi aliti aniso imi nama kuwim suanta bolala aruk, se sor marakuk ale ali ko aratukko.” Se balam mu uwutata aratam. 10 Se sor marakam ale ali aratam mu Kaem nup beteram “ali” mam, se yu nama kuwim suanta bolala aram mu nup beteram “gagi” mam. Ale Kaem mel aratam mu arigam yawarakala.†

11 Se Kaem balam, “Ali lilim la awote sirsir duap duap, mayang duap duap, se tam duap duap nunguning kapa se sor irokko mu aratamonko,” mam. Se balam mu uwutata aratam. 12 Ali awote tammanga nunguning sisik warukko mu ali lilimaram. Se Kaem mel aratam mu arigam yawarakala. 13 Se sor awuru iluwam nama nikim pagam ale baingam mu day 3.

14 Se Kaem balam, “Nikim duap duap taiti gomang te aratamon ale tirom nikim tumon ale woremkalal nikim tui se, day suan suan, se sige yia suan suan mu ningi ko tom duap duap mu wetang sapamonko. 15 Ale nononga nikinang ali lilim la tumonko.” Se balam mu uwutata aratam. 16 Kaem nikim bibiya ilagala balam se arataman: biya nunguningkiri mu worem, mu arkalal nikim tuokko, se ko gotek nuam sige mu tirom nikim tuokko. Ale balam se baras agotala arataman. 17 Kaem mel imi taiti ningi nunga awuram, mu ali nikim tumonko. 18 Ale arkalal tirom nikim kapa se, tirom kigilik bita se woremkalal kigilik betemonko. Se Kaem mel aratam mu arigam yawarakala.‡ 19 Se sor awuru iluwam nama nikim pagam ale baingam mu day 4.

† **1:10:** Yu: Psalm 104:6-9; Psalm 148:4; 2 Peter 3:5-6. ‡ **1:18:** Nikim se mel gagi ningi: Psalm 104:19-26.

²⁰ Se Kaem balam, “Yu gagi ningi mu melmasak duap duap aratamon ale yu gagi karogo terong maukko. Se yalek inangnang suen la aratamon ale bengemon geragamonko.” ²¹ Buta se Kaem gagi se yu ningi wal bibiya se wal gotektek se anapeya mel duap duap yu ningi karangasan mu nunga beteram. Ale ali awote inangnang duap duap ago nunga beteram. Ale nu mel aratam mu arigam yawarakala. ²² Se marak nungaru se balam, “Gagi ningi ko mel duap duap gue pagamon ale gagi terong maukko. Se ali awote inangnang suen biya tala pagamonko.” ²³ Se sor awuru iluwam nama niki pagam ale baingam mu day 5.

²⁴ Se Kaem balam, “Ali ko mel duap duap aratamonko, wonong ko mel lila mu ta se giarum ko mel diwang dugu karo geragasan mu aratu nama-monko.” Se butata aratam. ²⁵ Se Kaem mel suen biya imi nunga beteram mu arigam yawarakala.

²⁶ Se Kaem balam, “Ana nangata nanga nanimi nadera te kariimet nunga nungurnakko. Nuna yu gagi ko mel suen la se, anapeya luman karogo kualala bengesan geragasan mu se, anapeya mel ali awote aolak ilu geragasan, mu suen la nunga bitarmonko.”

²⁷ Se Kaem kariimet nunga nungam, kota ko numi dora te nunga nungam. Nu kari nungam, imet nungam.

²⁸ Ale marak nungaru se balam, “Nina kuriang iluwal, se gue kaparuk sor magariuk, ale sor suen biya te dagi namamon ale mel suen biya mu bitarmonko. Nina yu gagi ko mel suen la se, anapeya luman karogo kualala bengesan geragasan mu se,

anapeya mel ali awote aolak ilu geragasan, mu suen la nunga bitualko.”§

²⁹ Nu iwita nunga maonam, “Ikialko. Ani ali imi te tam muguri sisik karogo mu se, tam nun-guning kaposo mu suen biya nenenga na ko nalko ningarsam. ³⁰ Ale melmasak suen biya marak bagasan, mel bibiya se gotektek ali awote aolak ilu geragasan mu se, inangnang mel kualala benge-san, mu tam gawa sirsir mel mu nunga inang ko nungarsam.” Se butata aratam.

³¹ Se Kaem mel suen la balam se aratu aratu namaram mu arigam, mu am yawarakala nun-guningkiri se karogo amilmilaram. Se sor awuru iluwam nama nikim pagam ale baingam mu day 6.

2

¹ Butatala Kaem taiti, ali, se ko mel duap duap koma koma suen la bita saparam.

² Nu day 7 ningi ura bo me beteram, nu ura nukum kaolam ale noman saparam. ³ Ale nu day 7 mu marak tuam, ale balam day imi laili mam. Mu awuk, nu mel suen biya bita saparam ale kam mu te noman saparam.

Adam Eve ilak nunga den

⁴ Imi ali se taiti Kaem Yawe aguwaya kiwolaram wore ko dugu duap. Tom iru la nu taiti se ali nungam mu, ⁵ tuwik kaparukko me balukaso, aitak, se tam agi sirsir mel bo awote me aragakaso. Se kariimet bo awote ura iluwokko mu mena tala. ⁶ Bare baras nuwi kusat, lawung ko biyala kapakaso ale ali yu tuikaso. ⁷ Se Kaem Yawe ali

§ 1:28: Kariimet: Psalm 8:6-8.

gege giam, ale kari te nungam, ale noko marir marak karogo mu kuamuru ningi itugumam se kari marak barasu sanamaram.

⁸ Kaem Yawe ningam bo koma worem bausa mu te Eden beteram, umu te kari nungam mu ningi beteram. ⁹ Ale balam se tam duap duap yawara yawara, namotam barasa karogo se inang ningo karogo, mu ningam ningi barasaman. Ningam mu ko kusumuri tam ilagala bangawakasan. Bo mu no ale marak ningo toko. Se bo mu no ale ikia sinararuk se munan ningo se memek mu ko ikiko.

¹⁰ Se Eden ningi la yu bo aratukaso ale ningam umu yu tuikaso. Se yu umu pagam ale suring ilagala ilagala aratam. ¹¹ Se yu suring bo gira mu Pishon masan; mu ko luan sor nup Havilah mu ningi geragam dalelaram. ¹² Sor mu gold yawara karogo. Se ko tam bo karogotala, mu ko liliki siring yawara, nup bdellium. Se ko manga bo agotala, nup onyx, se ko ariga nikinang garagar. ¹³ Se yu suring bo mu Gihon masan; mu ko luan sor Cush ningi geragam dalelaram. ¹⁴ Se yu suring bo tala mu Tigris masan; mu ko luan Assyria ko koma worem bausa te mu ningi geragam dalelaram. Se yu suring bo mu Euphrates masan.

¹⁵ Buta se Kaem Yawe nu kari mu tam ale ningam Eden ningi beteram, nu te ura to se ko sinar taukko. ¹⁶ Ale kari mu maonam, “Ni tam nunguning suen la ningam imi ningi am noko. ¹⁷ Bare tam bo sanamiwoso, ko nunguning nasan ale ikia sinarso se ningo memek ko ikisan, umutang ko nunguning me ta noko. Ni no mu ni kuarko, nunguning.”

¹⁸ Asele Kaem Yawe balam, “Kari kota mu me terong. Ani ko bo, nu turantala, bitirik se ilak wete baga se sangukko.”

¹⁹ Kaem Yawe ali gege giam ale melmasak ali awote aolak ilusan mu se, inangnang kualala bengesan mu suen biya nunga nungam. Ale non-gorak kari kote nunup nungarukko namaram. Se kari aguwaya nunga nunup balam mu nononga nunup aram. ²⁰ Nu wonong ko anapeya bibiya lila mu se, inangnang kualala bengesan mu se, giarum ko mel diwang suen la nunup nungaram.

Bare Adam* mu kumik ko bo nu turantala ilak bagarukko mu mena. ²¹ Buta se Kaem Yawe negeram se kari mu aniram kueram. Aniwaram se ko worogorak sokel bo kutuwuram, ale aking ko kuwim mu nungam se sisiram. ²² Asele nu kari mu ko worogorak tam mu te imet nungam. Ale ilak nama kari mu tuam.

²³ Se kari mu balam,
 “Ese! Aitak imi asele aninga angimik sokel te aratam,
 ale aninga angimik nunguning te aratam;
 buta se ani aurik ‘imet’ maikko,
 mu awuk, nu aninga angimik sokel te aratam,” mam.†

²⁴ Duap bore te se, kari nuamnuet bitiruk ale imet ilak wete bagara suanta bagamonko.

²⁵ Se imet kari ilagala mu guang mel nungumik te mena, bare dolara me ikikasan.

* **2:20:** Nup Adam ko nunguning mu “kari”. † **2:23:** Hebrew den te “imet” mu “ishah” masan, se kari mu ko bala bo tala mu “ish”.

3

Kari ikup te dagulam ko dugu duap

¹ Kaem Yawe melmasak giarum ningi aolak ilu geragasan mu suen biya nunga beteram, bare mot mu ko ikia kawel te suen la nunga kiaram. Se mot mu imet isuam, “Nunguningta Kaem iwita balam, nina tam suen la ningam ningi mu ko nunguning me nalko mam e?”

² Se imet mot maonam, “Ana tam suen biya ningam ningi anisan mu ko nunguning am nanakko. ³ Bare tam suanta kusumuri sanamiwoso mu Kaem balam ana ko nunguning me nanakko mam. Nu balam ana tam mu ko nunguning nanak agi ilu tanak, mu ana kuenakko mam.”

⁴ Se mot aking imet maonam, “Mena, nina me kueralko. ⁵ Kaem ko ikiam, nina nal mu ninga ikia sinararuk se munan ningo se munan memek mu ko ikial ale nu turantala bagaralko. Duap owore te se nigiring kaolam.”

⁶ Se imet tam nunguning mu arigam, mu nana ko yawara, se ko ariga mu namotam barasa karogo, se ikia sinar ningo te ta ko yawara tala. Se nu tam mu ko nunguning bo tam ale nam. Ale sang kuari ilak bagaram mu tuam se nu agotala nam. ⁷ Asele nunga ikia nama sinararam, se nunumi arigiman mu nuna nunguning la bagasan, buta se tam fig ko gawa giman ale nunumi te ereman.

⁸ Sor baingam ale ipiram, se kari ko imet ilak Kaem Yawe ningam ningi aolak iluwam taikaso mu ko kumik nirung ikiman, ale nama tam duap

ningi yumuman. ⁹ Bare Kaem Yawe kari mu auram, “Ni apalak bagasam a?” mam.

¹⁰ Se kari koma balam, “Ani ni ningam ningi aolak iluwem se kimik nirung ikiem, ale ani nunguning la, se nguangerem ale yumuwasam,” mam.

¹¹ Se Yawe isuam, “Ni awuk ko ikiem ni nunguning la bagasam? Agi ni tam nunguning ani me noko balem wore ni naem agila?” mam.

¹² Se kari balam, “Imet ni keta ani aistem ewere, nu ani tam nunguning aisam se naem.”

¹³ Se Yawe imet isuam, “Ni anape ko munan sowore beterem?”

Se imet balam, “Mot aninga kulam se naem.”*

Yawe munan memek ko koma balam

¹⁴ Se Kaem Yawe mot iwita maonam, “Ni munan memek beterem; buta se giarum ningi melmasak suen la geragawasan mu nunga ningi ni ikup memek giko.

Ni tom suen biya tagu luan te geraga se, kupkup no se lagerko.

¹⁵ Ni se imet mu ilak ninga kusumuri nengemang motam suanta me ta anirukko; nika gue te, se imet ko tuagu te, mu uwutata lagaralko.

Imet ko tuagu te mu nu nika sipiling ita parusuwurokko, se ni noko suwik durum usirko.”

¹⁶ Yawe aking imet iwita maonam, “Tom ni tagu ago se kuriang ilupko mu ni ikup yaman biyala toko.

* **3:13:** Satan nu kawel kari: John 8:44; Revelation 12:9. 1 John 2:15-17 ago arikko.

Bare ka kari mu ninguru ko kua lagerko;
se nu nika pulawura iwita baga se ka
bituokko.”

¹⁷ Se aking Yawe Adam iwita maonam,
“Ni ka niwus ko kuring karem ale
tam nunguning ani me noko balem wore ni
naem.
Buta se, ali imi na inang ninguru me te ka-
parukko;
ni ura kowar bita se kimik sail yaman ikiok
asele na aratuk se no se lagerko.

¹⁸ Tam kore ago mu se, sum sirsir memek mu
barasuk ka ningam irok,
se ni giarum ningi tam gawa gurek mu no se
lagerko.

¹⁹ Nika ura kowar te inang aratuk se to noko,
se ura kowar la bita laga ali ningi namarko.
Ani ali gege te nika nungem;
buta se ni piler ali ningi namarko.”†

²⁰ Adam ko nuwus nup beteram Eve mam, mu
awuk, nu kariimet suen la nunga nunam gira
nunguningkiri bagarukko.

Yawe Adam se Eve ningam ningi nunga kaoram

²¹ Se Kaem Yawe sipsip mel saki nunga guang
te guang sang nungam, ale Adam Eve ilak mu
nungaram se kataman. ²² Asele balam, “Aitak
kari ko ikia sinararam se ningo memek mu ko
ikiam, ale ana iwitala aratam. Buta se nu tam
ko nunguning nasan ale marak pempem bagasan
mu me tauk ale naukko,” mam. ²³ Ale Yawe
kariimet ilagala ningam Eden ningi bagaman mu

† **3:19:** Romans 8:20-22 ago arikko.

nunga kaoram se arataman. Yawe ali gege te kari nungam, ale aitak kari kaoram se ali mu te ura to naukko namaram. ²⁴ Tom kaoram se aratam mu engel cherubim mu ningam Eden mu ko koma worem bausa mu te nunga awuram se bagakasan. Ale kariimet bo marak nungara ko tam wore duap ningi namaruk bore ko, baenat bo, tama kuamili ago, koma mu te karogo beteram se nama pilawakaso.

4

Cain se Abel

¹ Adam nuwus Eve ilak bagaram se tuagu aratam se kuriang Cain iluwam. Ale balam, “Yawe aninga saongam se kuriang kari iluwem,” mam. ² Udagi te kuriang bo tala iluwam, Abel.*

Udagi Abel mu nu sipsip nunga bitarukaso, se Cain mu nu ningam ura ilukaso ale na inang asurukaso. ³ Tom bo Cain na inang sang giam ale ago nama nup sapa Yawe tuam. ⁴ Se Abel betela mu sipsip gotek gira bilangara mu sikina nunga giam ale nunga moram se kueman, se nunguning welang ago mu la giam ale ago nama nup sapa Yawe tuam. Se Yawe Abel ko amilmilaram, ale ko munan beteram mu ago ko amilmilaram. ⁵ Bare nu Cain ko me amilmilaram, ale ko munan beteram mu ko me amilmilaram tala. Se Cain ninguru gomang motam magaram se koma motam tiromorom kelagam.

⁶ Se Yawe Cain isuam, “Ni anape ko gemang magoso se kema magaram? ⁷ Ni ningo bitar, mu

* **4:2:** Abel: Matthew 23:35; Luke 11:51; Hebrews 9:22; 11:4; 12:24; 1 John 3:12.

ani ni ko ko amilmilarik se ni karogo amilmil-erko. Bare ni memek bitar bore ko la sinar toko, mu awuk, memek mu barasam ale nika maguwurokko negawoso, se ni ko sokel ira se kaparuk se nu kierko,” mam.

⁸ Udagi te Cain ko uria Abel maonam, “Tair se namanak geraganakko,” mam. Se nuna ila-gala namaman geragawa, Cain barasam ko uria moram se kueram.

⁹ Kam me maiyam se Yawe Cain isuam, “Nika uria Abel apoko ya?” mam.

Se Cain balam, “Ani me ko ikisam,” mam. “Awuk, ani aga uria ko bitua kari e?”

¹⁰ Se Yawe balam, “Ni anape mel beterem? Nika uria ko kumik gue ali awote kaparam ale aningate niawoso, owore ikiko! ¹¹ Ni keta ka kiting te ka uria morem se kueram se kumik gue ali ningi ka-param. Buta se aitaq ani ni memek te ka bitirikko den aora biya balsam. Ni ali imi bitar ale tagi toko. ¹² Ni ningam ura ilup ale na inang asuru, bare nunguning me kaparukko. Ale keta ka kiwim nunguning bo mena, se am ngual ngual geraga se lagerko,” mam.

¹³ Se Cain Yawe maonam, “Ikup ni ani aistem mu aromemek nunguningkiri, ani giekkko me terong.

¹⁴ Ni ani ali imi te aga karosam, ka kema te agotala aga karosam. Se ani agiwim mena se am ngual ngual geraga se lagarikko. Se kari bo agarkuk, mu aga moruk se kuerikko.”

¹⁵ Bare Yawe iwita nu maonam, “Mena. Kari bo ka moruk se kuar, mu ani koma biyala nu tuekko.” Ale nu Cain kumik te kawilis bo beteram, se kari awiriya Cain arigimon, bare kawilis mu arigimon

ale me momonko. ¹⁶ Se Cain Yawe koma motam ko numi kaluwu namaram, ale sor nup Nod wore te bagakaso.† Sor mu ningam Eden ko koma worem bausa mu te anikaso.

Cain ko numasari se ko taleng girigir

¹⁷ Cain ko nuwus ilak bagaram se tuagu aratam se kuriang Enoch iluwam. Tom mu te Cain wonong bo nunguruwakaso, se wonong mu ko namar nup te beteram Enoch mam. ¹⁸ Udagi Enoch tuagu te mu Irad aratam. Se Irad tuagu te mu Mehujael. Se Mehujael tuagu te mu Methushael. Se Methushael tuagu te mu Lamech aratam.

¹⁹ Lamech imet ilagala nunga giam, bo Adah, se bo Zillah. ²⁰ Se nuwus Adah tuagu te mu Jabal aratam. Jabal mu kariimet sel sapara ale ningi бага se bulmakau nunga bitua ko kariimet nunga girigir. ²¹ Jabal ko uria mu Jubal. Jubal mu kariimet gita elesan ale birak ituwusan wore nunga girigir. ²² Se nuwus Zillah tuagu te mu Tubal-Cain aratam. Tubal-Cain mu ain brass te melmasak nunga ko kari. Se ko koras mu ko nup Naamah.

²³ Lamech ko nuwusari ilagala iwita nunga maonam,

“Adah se Zillah, agiring ikialko;

nina Lamech ko nuwusari, den balik ewere ikialko.

Ani kari bo morem se kueram,

kari kulak bo lot aisam se morem se kueram.

²⁴ Ikialko. Kari bo Cain moruk se kueruk, mu memek biyala taukko;

bare kari bo aninga kau tauk mu

memek am biyala nunguningkiri taukko!”

† **4:16:** Nup Nod mu ko nunguning mu ngual ngual geraga.

Seth

²⁵ Udagi te Adam ko nuwus ilak bagaram se kuriang kari bo tala iluwam ale nup beteram Seth i mam. † Ale balam, “Kaem ani kuriang bo, Abel, Cain moram se kueram, wore ko kuwim te aking aisam,” mam. ²⁶ Udagi te Seth tuagu te kuriang kari bo aratam se nup beteram Enosh mam.

Tom umutang te kariimet Kaem ko nup nunguning Yawe mu te nup patawura duap beteman.

5*Adam ko numasari se ko taleng girigir*

¹ Imi kariimet Adam ko gue te kapaman. Tom Kaem kari nungam mu nu kota numi dora te nungam. ² Nu kari nungam, imet nungam, ale marak nungaram. Ale nunga balam “kariimet” mam.

³ Adam ko yia tom 130 asele noko kuriang bo noko turantala aratam. Se nu nup beteram Seth i mam. ⁴ Adam 800 yia tala bagaram. Se yia luan umu ningi mu noko kuriang sang kari se imet mu agotala bilangaman. ⁵ Adam ko yia tom ali imi te bagaram mu 930.

⁶ Seth ko yia tom 105 asele noko kuriang kari gira aratam, mu Enosh. ⁷ Seth udagi 807 yia tala bagaram. Se yia luan umu ningi noko kuriang sang kari se imet mu agotala bilangaman. ⁸ Seth ko yia tom ali imi te bagaram mu 912.

⁹ Enosh ko yia tom 90 asele noko kuriang kari gira aratam, mu Kenan. ¹⁰ Enosh udagi 815 yia tala bagaram. Se yia luan umu ningi noko kuriang

† 4:25: Nup Seth ko nunguning mu “Yawe aisam”.

sang kari se imet agotala bilangaman. ¹¹ Enosh ko yia tom ali imi te bagaram mu 905.

¹² Kenan ko yia tom 70 asele ko kuriang kari gira aratam, mu Mahalalel. ¹³ Kenan udagi 840 yia tala bagaram. Se yia luan umu ningi noko kuriang sang kari se imet agotala bilangaman. ¹⁴ Kenan ko yia tom ali imi te bagaram mu 910.

¹⁵ Mahalalel ko yia tom 65 asele ko kuriang kari gira aratam, mu Jared. ¹⁶ Mahalalel udagi 830 yia tala bagaram. Se yia luan umu ningi noko kuriang sang kari se imet agotala bilangaman. ¹⁷ Mahalalel ko yia tom ali imi te bagaram mu 895.

¹⁸ Jared ko yia tom 162 asele ko kuriang kari gira aratam, mu Enoch. ¹⁹ Jared udagi 800 yia tala bagaram. Se yia luan umu ningi noko kuriang sang kari se imet agotala bilangaman. ²⁰ Jared ko yia tom ali imi te bagaram mu 962.

²¹ Enoch ko yia tom 65 asele ko kuriang kari gira aratam, mu Methuselah. ²² Enoch Kaem ilak kapetaram ale 300 yia tala bagaram. Se yia luan umu ningi noko kuriang sang kari se imet agotala bilangaman. ²³ Enoch ko yia tom ali imi te bagaram mu 365. ²⁴ Nu Kaem ilak kapetara la бага yumu namaram, mu awuk, Kaem kumik guang karogo lilim tam.*

²⁵ Methuselah ko yia tom 187 asele ko kuriang kari gira aratam, mu Lamech.† ²⁶ Methuselah udagi 782 yia tala bagaram. Se yia luan umu ningi

* **5:24:** Enoch: Hebrews 11:5; Jude 14. † **5:25:** Kari imi mu gomang ningi nunguning ko kari bo. Kari bo nup Lamech tala mu Cain ko gue te aratam ale nu numi patawura kari: Genesis 4:23-24.

noko kuriang sang kari se imet agotala bilangan. ²⁷ Methuselah ko yia tom ali imi te bagaram mu 969.

²⁸ Lamech ko yia tom 182 asele ko kuriang kari gira aratam. ²⁹ Se nu nup beteram Noah i mam, ale balam, “Yawe ali imi ko den aora biya balam se ana te ura to turutuwu lagasan. Bare kuriang imi aratam mu ana yaman ikup giwasan imi ningi wore nanga sanguk se nane-man sapanakko,” mam. ³⁰ Se Noah bilangaram buring ko mu Lamech 595 yia tala bagaram. Se yia luan umu ningi noko kuriang sang imet se kari agotala bilangaman. ³¹ Lamech ko yia tom ali imi te bagaram mu 777.

³² Noah 500 yia bagaram asele ko kuriang kari Shem, Ham, se Japheth bilangaman.

6

Kariimet nunga betera kaora memek

¹ Udagi te kari gue pagam ali iram, ale kuriang imet karogotala bilangaman. ² Se kari nunup bibiya* imet itiwik mu nungarkaman ale nomotam barasam, se nunga nongomang te nongoma nongoma nunuwus ko nunga gikasan. ³ Se Yawe balam, “Ani ali kariimet ko angimik gagoraram. Ani bo karogo me yaman kua se lagarikko. Nuna ali ko kariimet, kua namamonko. Buta se ani nunga marak bagara ko tom mu batagem se kapa ko tom 120 yia iwita.”

⁴ Tom mu te Nephilim† karogotala ali imi te

* **6:2:** “Kaem ko namarari” (NIV) mu Hebrew nunga bala, bare mu Kaem Yawe ko namarari mena. † **6:4:** Nuna kari lagara bibiya se kalel bibiya.

bagakasan. Se udagi betelatala. Nuna kari nunup bibiya itiwik nunga giman mu nunga nutagu te arataman. Nuna kager ko kari sokel karogo bibiya, nunup ago.

⁵ Yawe sor suen biya te kariimet nunga betera kaora arigam mu memek nunguningkiri. Nuna tom suen biya kilek memek ko la ikia tokasan. ⁶ Se nu nungarkam ale gomang motam yaman iram. Ale nu kariimet ali imi te nunga beteram mu ko, kota numi ko me amilmilakaso. ⁷ Buta se Yawe balam, “Ani kariimet ali imi te nunga nungem mu suen la nunga menawurikko, kariimet ta, se melmasak bibiya gotektek ta ali imi te aolak ilusan ale karanga geragawasan, se inangnang kualala bengesan mu suen la nunga menawurikko. Ani mel to ya ko nunga nungem!” ⁸ Bare Yawe mu Noah kota suanta gomang tuikaso.

Noah

⁹ Noah se ko gue te mu nunga dugu duap.

Noah mu nu kari diram nunguningkiri. Tom mu te ko kariimet nunga ningi nu kota suanta ko bagara aolak mu diram. Nu Kaem ilak kapetaram ale bagakaso. ¹⁰ Noah ko kuriang ilagala suan: Shem, Ham, se Japheth.

¹¹ Bare kariimet suen biya Kaem koma te nunga bagara am memek. Kilek memek, kager daong karogo mu ali sor suen biya te pagam sor iram.

¹² Se Kaem ali sor lilim la te loagaram mu munan memek ningi ninguru kapa sapanan.

¹³ Se Kaem Noah maonam, “Ani kariimet suen la nunga menawurikko. Mu awuk, nuna te se ali kager daong karogo terong mam. Buta se ani kariimet ta se ali karogo la menawurikko,” mam.

14 “Buta se ni tam ningo se aora mu gi ale dal biya bo kaloko. Ale ningi galung gotektek awu awu karogo namarko. Ale tam kiri gi ale te ningi mu palunguru nunguru karogo namar ale matangi mu gogong te bagu bagu karogo namarko.

15 “Ni dal mu iwita kaloko: ko maiya mu 133 metre, ko ulal mu 22 metre, se ko kalel mu 13 metre. 16 Ni dal ko gul kalo, bare ko komal mu kaparuk dal norogen me kau tauk, am awar nuam 44 centimetre iwita bagarukko. Ni dal naung lilim la ningi barim bibiya ilagala suan kaloko, bo aliti, bo ko awote, se bo tala ko awote. Ale dal ko kuring biya suanta nunguruko. 17 Ani balik se lom biyala ali imi te aratuk ale mel suen la marak anisan mu nunga maguwu saparukko. Mel suen biya ali te mu am kua sapamonko.

18 “Bare aninga den nunguning kerak kalosam. Se ni ka imet kuriang se iton karogo mu dal ningi nama naguralko. 19 Ale iwita bitarko. Ni mel-masak marak bagasan mu koma koma te, imet kari imet kari nunga gi nongorak nama dal ningi nunga awur se ni kerak ningo la bagamonko. 20 Buruk kausik inangnang se mel suen biya karanga sipawasan mu kete taimon se koma koma te, imet kari imet kari dal ningi nunga awur se ningo la bagamonko. 21 Ale na inang duap duap, nenenga mu se, buruk kausik inangnang nunga, mu karogotala gi ale ilu biguwur ale galung bo ningi tugumko.”

22 Buta se Noah mel suen biya Kaem balam butata bita saparam.†

† 6:22: Noah: Matthew 24:37-39; Luke 17:26-27; Hebrews 11:7; 1 Peter 3:20; 2 Peter 2:5; 3:4-7.

7

Yu lom biya aratam

¹ Se udagi te Yawe iwita Noah maonam, “Ani ni karkem mu ni keta kariimet ningi ka bagara aolak diram. Buta se ni ka imet kuriang se iton karogo dal ningi nama naguralko. ² Ni melmasak aolak ilu geragawasan se Kaem koma te ningo, mu suen la nunga ningi kari 7 ta se imet 7 tala nunga gi gi ago namarko. Se mel saki Kaem gomang motam te me anira, mu nunga ningi imet suan la, kari suan la nunga gi gi ago namarko. ³ Ale inangnang suen la nunga ningi kari 7 ta se imet 7 tala nunga gi gi ago namarko. Ni suwuta bitar mu me mena namamonko, udagi te nononga gue paguk ale ali imi te sor terong maukko. ⁴ Se ubou suanta buring ko mu ani balik se ali imi te tuwik biyala kaparukko, woremkalal 40 ko se tirom 40 ko, se mel suen biya nunga nungem marak bagasan mu nunga menawu saparikko.”

⁵ Se Noah mel suen biya Yawe balam uwutata beteram.

⁶ Tom lom biya ali imi te kaparam mu Noah ko yia 600 bagaram se lom kaparam. ⁷ Se nu ko imet, ko kuriang kari, se nunga imet karogo dal biya mu aragaman se lom biya me nunga maguwuram. ⁸ Melmasak aolak ilu geragawara, Yawe koma te ningo ta memek ta, se ali awote karangawara, se inangnang mel suen la ilagala ilagala, ⁹ imet kari, imet kari, Noah kote taiman ale dal aragaman, Kaem Noah maonam butata. ¹⁰ Se ubou suanta namaram asele lom biya aratam ale ali iramuram.

¹¹ Noah ko yia 600 mu ko sige 2 se ko day 17 mu te, yu bibiya ali ningi mu barewareng mam ale basukaso. Se kualala taiti kuring pagam se ¹² tuwik biyala kapakaso, woremkalal 40 ko, se tirom 40 tala ko.

¹³ Se tom suanta mu te la Noah, ko imet, ko kuriang ilagala suan, Shem, Ham, Japheth, se nunga imet karogo, mu dal biya mu ningi kasu naguman.

¹⁴ Se mel bibiya giarum ningi mu se, mel anapeya lila mu se, mel anapeya karanga geragasan mu se, inangnang se anapeya luman karogo bengesan, mu koma koma agotala dal ningi kapa sapaman.

¹⁵ Anapeya mel bibiya gotektek marak bagasan mu Noah kote taiman ale dal ningi kapaman. ¹⁶ Se mel suen la marak bagasan mu imet kari, imet kari, dal ningi kapakasan, Kaem Noah maonam butata. Asele Yawe kota dal kuring baguram.

¹⁷ Lom biya am kaparam nama day 40 tam, se yu lom ali kiaram kalel biya bausam se dal biya mu pataram. ¹⁸ Yu am kalel biya tarigiwakaso, se dal biya mu yu gomang te betela pataram tarigikaso.

¹⁹ Se yu biyala nunguningkiri tarigiram, duruk bibiya suen la ira kaluwuram namakaso. ²⁰ Yu tarigiram duruk kalel bibiya nunga kiaram am tarigiram nama 7 metre tam.

²¹ Se ali awote mel suen biya marak bagara mu kua sapaman: inangnang, wonong ko mel bibiya, giarum ko mel diwang suen la, se mel anapeya ali awote karanga geragasan, se kariimet, am lilim paranga sapaman.

²² Ali te mel suen la marak bagara mu kua muruwuman. ²³ Kaem ali ko mel marak bagara suen la nunga menawu saparam; kariimet ta, mel

bibiya gotektek ta, ali awote karanga geragasan,

se inangnang mu nunga menawu saparam. Noah kota suanta marak bagaram, se awilaya gotek nu ilak dal ningi bagaman mu marak bagaman.

²⁴Se lom ali lilim kaluwuram nama day 150 tam.

8

Lom nukum

¹Bare Kaem Noah se giarum ko mel diwang se wonong ko mel lila suen biya dal te ilak bagakasan mu me nunga kuamili saparam, am nunga sinar towakaso. Se nu balam se daula barasam se yu marakam kapakaso. ²Aliti yu kuring kaolam, ale kualala tuwik kuring kaolam, tuwik me kaparukko balam. ³Day 150 mu ningi, yu lom kumik kueram pila pila kapakaso, ⁴se sige 7 ko day 17 mu te dal nama duruk bibiya Ararat mu te soraram ale sanamaram. ⁵Se yu marakam am kapawakaso nama sige 10 mu ko day 1 mu te duruk motongar kuting aratu aratu namaman.

⁶Udagi te day 40 tala namaram, se Noah ko dal ko kuring gotek, te tatagara ko, mu kaogam. ⁷Ale inangnang sengkasik bo beteram se aratam namaram. Bare yu me marakakaso se am binga lagakaso, me peleram tairam. ⁸Noah yu marakam agi wore te ikiokko akingtala inangnang biton beteram se bingam namaram. ⁹Bare yu am kalel biya anikaso, se biton namaram sor arigam, mu nu kuwim bo te daigokko wore mena, se peleram dal te tairam. Se Noah kuting garukam se te daigam, se to ningi beteram.

¹⁰Noah day 7 tala baga, akingtala biton mu beteram se namaram. ¹¹Biton mu bainga ningi

peleram tairam mu olive gawa gurek bo usiram ale karogo tairam. Mu te Noah ikiam yu katir marakam kaparam. ¹² Se nu ubou suanta karogo kimi beteram ale biton mu beteram se aking namaram, bare biton mu me peleram tairam.

¹³ Noah ko yia tom 601, se yia mu te sige 1 ko day 1 mu te sor marakam. Noah dal gul gogong bo beteram ale sor marakam mu arigam. ¹⁴ Se sige 2 mu ko day 27 mu te ali maraka saparam.

¹⁵ Asele Kaem Noah maonam, ¹⁶ “Ni dal bitar ale ka kuriang imet iton karogo ali te kaparalko. ¹⁷ Melmasak suen la arungak kaparko: inangnang, se melmasak bibiya gotektek, se mel ali te karanga namanan, mu suen la nongorak kapar se gue pagamon ale ali lilim ira sapamonko,” mam.

¹⁸ Buta se Noah dal beteram, ale ko imet kuriang iton karogo kapaman. ¹⁹ Se melmasak suen la dal ningi mu nunga paoga paoga te ali te kapakasan.

Noah Kaem tama bita tuam

²⁰ Asele Noah tama bita Yawe tua ko kuwim nungam, ale melmasak sang se inangnang sang Yawe motam te ningo mu suan suan nunga giam, ale tama bita Yawe tuam. ²¹ Se Yawe Noah ko tama mu ko amilmilaram, ale gomang motam ningi balam, “Ani ikisam, ali kariimet mu ikia memek mu gotektek la karogo lagasan nama kariimet asan. Owore te se, ani udagi kariimet nunga kilek memek umu ko ali sor me maguwurikko. Ani melmasak suen la marak bagasan mu nunga menawurem iwita mu udagi me bitirikko.

²² “Tom ali imi me menaso, ale am aniso ko tom imi te mu,

inang aguwa ko tom se inang gia ko tom mu
 anirukko;
 sor ipi ko tom se sor kowar,
 se worem tom se tuwik tom,
 se woremkalal se tirom ko tom mu butata
 anirukko,” mam.

9

Kaem Noah ilak den kaolam

¹ Kaem Noah ko namarari ago marak nun-
 garam ale balam, “Nina te ninga kuriang gue ka-
 paruk ale ali sor imi karogo terong ma saparukko.

² Melmasak suen biya, bibiya ta, gotektek ta, ali
 te se kualala benges an se gagi ningi mu nenenga
 ko biring biring mamon, se nina nunga bitualko.

³ Nina melmasak suen la marak baga se nama
 taiwasan mu inang ko am nalko. Ani sume galuk
 nina nalko ningarem iwitatala, aitak ani mel suen
 biya ningarsam, mu nina am nalko.

⁴ “Bare anapeya mel, ko nunguning marak gue
 ago, mu me nalko. ⁵ Awiriya, bo moruk se kueruk
 ale kumik gue kaparuk, mu koma ikup taukko.
 Se anapeya mel diwang bo kariimet bo moruk se
 kueruk ale kumik gue kaparuk, mu koma memek
 tualko.

⁶ “Ani Kaem, se agata aga aimi adera ari se kari-
 imet nungem;

buta se awiriya kari bo moruk se kueruk
 mu nu betelatala kari kuting te kuerukko.

⁷ Bare nina mu, nina te gue paguk ale ali sor
 karogo terong ma saparukko.”

⁸ Se Kaem Noah ko namarari nongorak nunga maonam, ⁹ “Aitak ani ni se ka kuriang imas taleng girigir alo mu nengerak den imi kalosam, ¹⁰ ale mel suen biya marak karogo, inangnang se melmasak lila wonong ko se diwang giarum ko, dal ningi baga nengerak ali te kapaman, wore nongorak den imi koma suanta tala kalosam. ¹¹ Den nengerak kalosam mu iwita: mel marak anisan mu udagi tuwik lom biya me ta nunga maguwurokko. Aking udagi lom biya sor me maguwurokko tala.”

¹² Ale Kaem balam, “Ikialko. Ani den nengerak kalosam imi ko kausa bo betesam, kausa imi arigal mu den ani nina nengerak kalem, kumik menara mena, mu ko ningamin ares maukko. ¹³ Se ani kausa mu magulep taiti nuwi ningi betesam, mu aninga den ali lilim la ilak kalem mu ko kausa anirukko. ¹⁴ Tom ani taiti nuwi bitirik se aratuk, se magulep karogo aratuk se arigek, ¹⁵ mu ani den nengerak kalem mu ko angamin ares maukko, ani udagi yu lom biya te ali lilim me maguwurikko. ¹⁶ Tom ani magulep taiti nuwi ningi aratuk se arigek, mu ani nina kariimet se melmasak suen la marak bagasan mu nengerak aga den pempem la anirukko kalem mu ko angamin ares maukko.”

¹⁷ Kaem udagi tala Noah maonam, “Aninga den nina se mel suen biyala marak bagasan nengerak kalem mu magulep te la ko ikialko,” mam.

Noah ko kuriang alo

¹⁸ Noah ko kuriang dal beteman ale arataman mu Shem, Ham, se Japheth. Se Ham mu Canaan

ko nuet. ¹⁹ Noah ko namarari ilagala suan umu te kariimet gue pagam ali lilim iramuram.

²⁰ Noah kuting gege nagura ko kari. Se nu waen ningam bo aguwam. ²¹ Udagi nu waen sang nam ale ngualaram, ale ko guang kutuwu waram ale nunguning la ko kawam sel ningi aniwakaso.

²² Se Ham, Canaan ko nuet, mu tairam, ko nuet nunguning la aniwaram se arigam, ale peleram namaram ko launuria ilagala mu nunga maonam.

²³ Se Shem Japheth ilak guang bo taman, ale nubiwinang te beteman, ale nubiring ko aolak iluman nama kawam sel ningi kasu naguman, ale nonet nunguning la aniwakaso wore kumik arigimon bore ko, nomotam kaluwu se guang taman nonet te ereman.

²⁴ Se udagi te Noah ko ikia dirmam, se ko kuriang Ham nu kumik te munan beteram mu ko den ikiam. ²⁵ Ale nu kuriang umu ko den iwita balam:

“Canaan mu ikup biya nunguningkiri irokko!

Nu noko launuria nunga dungan kari ko bagarukko.”

²⁶ Ale aking balam,

“Yawe nup biya, Shem ko Kaem!

Canaan nu Shem ko ura dungan kari ko bagarukko.

²⁷ Aninga angamang mu Kaem baluk se Japheth ko gue paguk ulalaruk, ale nuna Shem ko gue te mu nongorak nongorak bagamonko; se Canaan noko ura dungan kari bagarukko,” mam.

²⁸ Tom yu lom duap beteram mu Noah ko yia tom mu 600.* Ale yu lom buiring ko mu 350 yia tala iwita bagaram. ²⁹ Noko marak bagara tom lilim la mu 950 yia baga asele kueram.

10

Yu lom buiring ko Noah ko namarari te kariimet gue duap beteram ale pagam namaram wore ko dugu duap

¹ Imi lom biya mu buiring ko Noah ko kuriang Shem, Ham, se Japheth gue kaparam namaram wore nunga nunup.

Japheth ko kariimet

² Noah ko namar Japheth ko kuriang kari mu Gomer, Magog, Madai, Javan, Tubal, Meshek, se Tiras.

³ Se Gomer tuagu te mu Ashkenaz, Riphath, se Togarmah.

⁴ Se Javan tuagu te mu Elishah, Tarshish, se ali sor Cyprus se Rhodes kariimet alo.

⁵ Se Japheth ko gue te ko kariimet imi parasaman lang karoman, tual gotektek se sor nuwi bibiya te dagi dagi namaman, ale nunga den ago kirker.

Ham ko kariimet

⁶ Noah ko namar Ham ko kuriang kari mu Cush, Egypt, Put,* se Canaan.

* **9:28:** Genesis 7:6. * **10:6:** Cush, Egypt, Put: kari ilagala suan imitang mu kariimet ali sor Ethiopia, Egypt, Libya mu te anisan wore nunga girigir alo. Hebrew den te Egypt ko nup bo mu Mizraim.

⁷ Se Cush tuagu te mu Seba, Havilah, Sabtah, Raamah, se Sabteca.

Se Raamah tuagu te mu Sheba se Dedan.

⁸ Cush ko kuriang bo ko nup Nimrod. Nimrod ali imi te giram ale kari supuling sokel ago se kari ngarangarak bagakaso. ⁹ Yawe motam te mu nu bulamara kari tamatama bo iwita bagakaso. Owore te se, nuna tom sikina kari bo ko balsan, “Nu Nimrod iwita, Yawe motam te bulamara kari tamatama,” ma balsan. ¹⁰ Nimrod giram ali sor Shinar (Babylonia) bitarukaso, se ko wonong bibiya mu Babylon, Uruk, Akkad se Kalneh. ¹¹ Nu Shinar bitaruwa se udagi Assyria agotala bitarukaso. Ale mu te ko wonong bibiya, Nineveh, Rehoboth-Ir, Calah, ¹² se Resen umutang kaolam. Resen mu Nineveh se Calah wonong bibiya mu nunga kusumuri anikaso.

¹³ Ham tuagu te Egypt ko gue te ko kariimet mu Lydia, Anam, Lehab, Naphtuh, ¹⁴ Pathrus, Casluh, se Caphtor kariimet alo. Se Casluh tuagu te mu Philistia kariimet.†

¹⁵ Ham tuagu te Canaan ko kuriang laun mu Sidon. Canaan ko gue te ko kariimet mu Heth alo, ¹⁶ se Jebua alo, se Amor, Girgash, ¹⁷ Hivi, Arki, Sini, ¹⁸ Arvad, Zemar, se Hamath alo.

Udagi te Canaan ko gue te ko kariimet mu parasaman. ¹⁹ Nunga ali te dagiman bagakasan mu ko tom Sidon duap beteram nama wonong Gerar, Gaza duap te; se koma worem bausa te nama Sodom, Gomorrah, Admah, se Zeboiim, Lasha duap te.

† **10:14:** Pathrus alo mu Egypt ko koma south mu te bagakasan. Caphtor mu tual bo, se ko nup bo Crete.

²⁰ Se kariimet gue imi lilim la mu Noah namar Ham ko tuagu te ko kariimet. Suan suan nongota nunga sor te dagi namaman, ale suan suan nunga den ago kirker.

Shem ko kariimet

²¹ Noah ko namar Shem tuagu te mu ko kuriang kari agotala. Shem ko laun mu Japheth.† Nu Eber tuagu te kapaman mu nunga girigir bagoso.

²² Shem ko kuriang kari mu Elam, Asshur, Arphaxad, Lud, se Aram.

²³ Se Aram tuagu te mu Uz, Hul, Gether, se Meshek.

²⁴ Se Arphaxad tuagu te mu Shelah, se Shelah tuagu te mu Eber.

²⁵ Eber ko kuriang kari ilagala, bo ko nup Peleg. Peleg ko tom te ali ko kariimet nunumi pagaru gilingiman, ale motam kirker bagakasan.§ Se Peleg ko uria ko nup Joktan.

²⁶ Joktan tuagu te mu Almodad, Sheleph, Hazarmaveth, Jerah, ²⁷ Hadoram, Uzal, Diklah, ²⁸ Obal, Abimael, Sheba, ²⁹ Ophir, Havilah, se Jobab. Se imi suen la Joktan ko namarari wore nunga nunup.

³⁰ Se sor kariari mu te bagakasan mu Mesha duap beteram nama wonong Sephar, sor duruk ago koma worem bausa mu te aratam.

³¹ Se kariimet gue imi lilim la mu Noah namar Shem ko tuagu te ko kariimet. Suan suan nongota

† **10:21:** Kariimet sikina balsan mu Shem mu Japheth ko laun. Nup Hebrew mu nup Eber wore te taman. § **10:25:** Nup Peleg mu ko nunguning nunumi paoga.

nunga sor te dagi namaman, ale suan suan nunga den ago kirker.

³² Se nunup imi kariimet Noah ko kuriang nutagu te arataman wore nunga nunup, se nunga wonong sor nunga nunup. Yu lom biya menaram se ko buring ko mu, kariimet gue pagam sor iram; kariimet mu suen la Noah ko kuriang nutagu te la aratu sapanan.

11

Babylon wonong te kawam kalel biya kaloman

¹ Tom mu te mu ali lilim la ko kariimet mu den suanta te munakakasan. ² Nuna koma worem bausa mu te nama, kuwim wolong bo sor Shinar mu te arigiman ale te dagiman.*

³ Nuna nunumi manorman, “Ario, ana ali gege monak ale kainak se brick ko arukko.” Nuna kawam biya te kaola ko manga mena. Bare nuna brick te kawam kalomonko mu nungurman. Ale nunga mel bo, ko kiri aora biya, brick te palungurmon se numi ilukuawurukko, mu karogotala. ⁴ Asele balman, “Aitak ana nangata nanga wonong biya kalonak, ale ningi kawam bo aromemek se kalel biya, taiti gomang kau-
taukoyam kalonakko. Se kariimet arigimon ale anananga nanip patawumonko. Mena mu, kariimet sang taimon nanga parusuwumon se kirker namanak bore ko.”

⁵ Bare Yawe nunga wonong se kawam kalel aromemek kaloman mu arigokko tai kaparam, ⁶ ale balam, “Kariimet imi nunga bagara suanta, se den suanta te munakawasan. Nuna duap

* **11:2:** Sor Shinar ko nup bo mu Babylonia.

beteman mel imi betesan se udagi munan duap duap mu nunga ikia te betemonko terong mamonko. ⁷ Buta se ana nama kapanak, nunga den ngualawunak, se udagi nunumi nuguring me ikimonko,” mam.

⁸ Ale Yawe nunga parusuwuram se ngual ngual namaman, ali sor suen biya te bagakasan, ale nuna udagi nunga wonong umutang me kaloman. ⁹ Se wonong mu nup Babel mamam, mu awuk, Yawe wonong oworta te ali lilim la nunga den ngualawuram ale nunga parusuwuram, se ali sor suen biya te namaman ale bagakasan.†

Shem ko numasari, se taleng girigir

¹⁰ Imi Shem ko kuriang alo. Yu lom mu buring ko, yia ilagala namaram se Shem ko namar gira Arphaxad aratam. Tom mu te mu Shem ko yia tom mu 100. ¹¹ Namar Arphaxad buring ko mu Shem 500 yia tala bagaram. Se yia luan umu ningi noko kuriang sang kari se imet agotala bilangaman.

¹² Arphaxad ko yia tom 35 asele ko kuriang kari gira aratam, mu Shelah. ¹³ Arphaxad udagi 403 yia tala bagaram. Se yia luan umu ningi noko kuriang sang kari se imet agotala bilangaman.

¹⁴ Shelah ko yia tom 30 asele ko kuriang kari gira aratam, mu Eber. ¹⁵ Shelah udagi 403 yia tala bagaram. Se yia luan umu ningi noko kuriang sang kari se imet agotala bilangaman.

¹⁶ Eber ko yia tom 34 asele ko kuriang kari gira aratam, mu Peleg. ¹⁷ Eber udagi 430 yia tala

† **11:9:** Nup Babel mu ko nunguning mu “ngual nunga maguwuram”.

bagaram. Se yia luan umu ningi noko kuriang sang kari se imet agotala bilangaman.

¹⁸ Peleg ko yia tom 30 asele ko kuriang kari gira aratam, mu Reu. ¹⁹ Peleg udagi 209 yia tala bagaram. Se yia luan umu ningi noko kuriang sang kari se imet agotala bilangaman.

²⁰ Reu ko yia tom 32 asele ko kuriang kari gira aratam, mu Serug. ²¹ Reu udagi 207 yia tala bagaram. Se yia luan umu ningi noko kuriang sang kari se imet agotala bilangaman.

²² Serug ko yia tom 30 asele ko kuriang kari gira aratam, mu Nahor. ²³ Serug udagi 200 yia tala bagaram. Se yia luan umu ningi noko kuriang sang kari se imet agotala bilangaman.

²⁴ Nahor ko yia tom 29 asele ko kuriang kari gira aratam, mu Terah. ²⁵ Nahor udagi 119 yia tala bagaram. Se yia luan umu ningi noko kuriang sang kari se imet agotala bilangaman.

²⁶ Terah ko yia tom 70 бага asele namar Abraham bilangaram. Asele buring ko mu Nahor se Haran bilangaman.

Terah ko kuriang ko numasari

²⁷ Imi Terah ko kuriang alo: Terah ko kuriang mu Abram, Nahor, se Haran. Haran tuagu te mu Lot bilangaram. Asele koras Milcah, se uria Iscah bilangaman. ²⁸ Terah am marak bagaram se namar Haran giram kueram, Chaldea ko wonong Ur nu te bilangaram wore te aking kueram. ²⁹ Abram imet tam, ko nuwus mu Sarai. Uria Nahor betela imet tam, ko nuwus mu Milcah, Haran ko nanawus. ³⁰ Se Sarai mu kumik kuriang mena, mu awuk, nu kuin sisira.

³¹ Udagi te Terah namar Abram se numas Lot, se noton Sarai, Abram ko nuwus, nunga giam ale Chaldea wonong Ur beteman ale Canaan namakasan. Bare nama Harran wonong te arataman mu aking umu te dagi gilingiman. ³² Terah umu te бага kueram. Noko yia tom mu 205.

12

Kaem Abraham auram

¹ Yawe Abram maonam, “Ka wonong sor, ka kariimet, ka gue suan nunga bitar ale sor ani ka kausekko mu te namarko.

² “Ani marak sokel kisek ale ni te kariimet motam biya bo ilu biguwurekko;

ani nup biya ni kisek,

se ni te kariimet mel ningo ningo arigimonko.

³ Awiriya munan ningo kete bitiruk, mu ani munan ningo kote bitirikko;

bare awiriya nika bita maguwurok,

mu ani nu bita maguwurikko;

se ni te kariimet suen la ali imi te mu

daiga bagara ningo arigimonko,” mam.

⁴ Se Abram Yawe kuring karo tuam ale barasam sor umu beteram. Se Lot nu ilak namaram. Abram ko yia tom 75 tom nu wonong Harran mu beteram. ⁵ Nu ko imet Sarai tam, ale ko uria ko namar Lot tam, ale arungak namakaso. Nuna nongota nunga melmasak se nunga ura kariimet se melmasak suen la Harran бага se giman mu gi sapaman, ale karogo Canaan nama laga nama arataman.*

* **12:5:** Abraham: Acts 7:2-8; Hebrews 11:8-12.

⁶ Se Abram ko kariimet ago nama Shechem wonong mu te, tam biya bo te sanamiwoso, nup beteman Moreh maman, mu te arataman. Tom mu te Canaan kariimet sor mu te am bagakasan.

⁷ Se Yawe Abram kote aratam ale maonam, “Ali ewerta ani nika nimasari ka taleng girigir ago ningarikko,” mam. Se Abram kuwim Yawe nukote aratam mu te manga te altar kaolam ale Yawe nup patawuram.

⁸ Udagi nu ko kariimet arungu sor mu beteman ale aolak iluman nama sor duruk ago, Bethel wonong ko koma worem bausa mu te arataman ale kuwim taman. Se Bethel mu koma worem kapara mu te anikaso, se Ai wonong mu koma worem bausa mu te anikaso. Sor mu te Abram akingtala altar kaolam ale Yawe nup patawuram.

⁹ Udagi nu aking ko kariimet arungu barasaman ale Canaan ko koma south mu te, sor nup Negev masan, wore te namakasan.

Abram Egypt sor te namaram

¹⁰ Udagi te karak biya kaparam se sor mu te na inang menaram. Se Abram tom tukunangta ko Egypt bagarukko nama kaparam. ¹¹ Se tom nu Egypt wonong te nama kasu nagurokko pipingi aram, mu nu ko nuwus Sarai iwita maonam, “Ikiko. Ni imet kema motam balayam. ¹² Se ani ikisam, Egypt kari ni karkamon ale balmon, ni aninga aiwus mamon, ale aninga momon ale nika tamonko. ¹³ Buta se ni iwita nunga manaruko, ni aninga agoras ma baluko. Se nuna ni te ani ninguru aga sinar tamonko, me aga momonko,” mam.

¹⁴ Se Abram Egypt tai aratam se diram tala, Egypt kari alo noko imet koma balayam arigiman. ¹⁵ Se Pharaoh ko kari bibiya Sarai ago arigiman ale Pharaoh manorman, “Imet imi imet yawara pa!” maman. Ale namaman taman ale ilak Pharaoh ko kawam te namaman. ¹⁶ Se Pharaoh Sarai ko ninguru kuakaso, ale kilek ningo la Abram kumik te bitakaso. Ale sipsip, goat, bulmakau, donkey, camel, se ura dungan kariimet suen biya Abram tuam.

¹⁷ Bare Pharaoh Abram ko nuwus Sarai noko imet ko tam bore ko, Yawe kuera memek duap duap Pharaoh se ko kariimet mu nungarukaso. ¹⁸ Se Pharaoh Abram ko den beteram se nu tairam se isuam, “Ni awuk se munan ewere ani angimik te betere? Sarai mu nika niwus, bare ni awuk se wetang te me aga manem? ¹⁹ Ni awuk se nika koras ma balem se ani nu aga imet ko taem? Buta se ka niwus iwo to ale ilak tagi talko!” ²⁰ Ale Pharaoh ko kari nunga maonam se Abram, ko nuwus, ko ura kariimet, se nunga mel suen la karogo nunga karoman, se Egypt wonong beteman ale namakasan.

13

Abram Lot nunumi beteman ale kirker nama-
man

¹ Abram Egypt beteram ale Canaan ko koma south mu te Negev namaram, ko imet se ko mel-masak suen la ago namaram. Se Lot arungak namaram.* ² Abram ko mel suen biya, noko sipsip,

* **13:1:** Lot: Genesis 11:27,31; 12:4-5; chapter 13, 14, 19; Psalm 83:6; Luke 17:28-32; 2 Peter 2:7-8.

goat, bulmakau suen biya, se ko manga silver, se ko gold mu biya tala.

³ Nu sor Negev mu te baga beteram ale barasam, ale lage luan te ani barasu barasu Bethel peleram namakaso. Nu kuwim Bethel se Ai ko kusumuri, te baga beteram, mu te tai aratam. ⁴ Kuwim umu nu motam motam Kaem ko altar te kaolam. Umu te tai aratam ale Yawe nup patawuram.

⁵ Se Lot Abram me bitakaso. Nu ko sip-sip, goat, bulmakau, se ko kuriang imet, se ko ura kariimet se ko kawam sel lilim ago Abram kowom karo geragakaso. ⁶ Nuna wete nunga melmasak singir biya, se kuwim te dagiman mu kirikirikaram se nunumi te sapamonko me terong. ⁷ Se nunga bulmakau sipsip bitua kari nunumi karogo kaeyakasan. Nuna la umu te me bagakasan. Bare Canaan sang se Perez sang sor mu te ago bagakasan.

⁸ Se Abram Lot maonam, “Ikup imi ni anak nanga kusumuri me anirukko. Nika ura kari se aninga ura kari kiwem imi me betemonko, mu awuk, ni anak gue suan. ⁹ Ni arikko, ali ulal biya aniso. Se nanimi betenak ale awar awar baganakko. Ni ali sengam ko mu gemang tui, mu ani ali ngas ko mu te namarikko. Agi ni ngas ko mu gemang tui, mu ani sengam ko namarikko.”

¹⁰ Se Lot loagaram ale Jordan ko sor wolong koma Zoar namaram mu arigam, sor mu yu suen biya, Yawe ko ningam Eden iwita, se Egypt sor iwitatala. Tom mu Yawe Sodom Gomorrah me maguwukaso, aitak. ¹¹ Buta se Lot Jordan ko sor wolong koma worem bausa mu te mu lilim la gomang tuam, ale umu te nunumi beteman

ale Lot barasam namakaso. ¹² Abram ali Canaan mu te bagakaso. Se Lot mu namaram Jordan ko sor wolong mu ko wonong gotektek ningi ningi nama Sodom duap te daigam. ¹³ Sodom kariimet mu kariimet memek. Nuna Yawe koma te kilek memek memek nunguningkiri bitakasan.

Yawe Abram ali bataguru tuam

¹⁴ Lot namaram, se udagi Yawe Abram maonam, “Ni te sanamiwasam mu te baga se loager ale ali sor imi ari gurugu saparko. ¹⁵ Ali sor lilim la ni arigisam imi ani ni, se ka kuriang gue lilim la ningaru saporikko. Se ali mu eng tom suen biya nenenga. ¹⁶ Ani nika gue te kariimet bitirik se paguk ale saun, kaura ko koma mena iwita aratamonko. ¹⁷ Ario, ni bares ale ali ani kisisam imi te dugu karo gerage ale ko maiya ko ulal arikko. Ani ali imi lilim la ni kisisam.”

¹⁸ Se Abram barasam ko kuwim sor moa giam ale Hebron namaram, ale Mamre ko tam bibiya mu duap te kuwim tam ale bagakaso. Nu mu te altar bo kaolam ale Yawe nup patawuram.

14

King sang nunga kager

¹ Tom mu te sor Shinar ko king Amraphel, se sor Ellasar ko king Arioch, se sor Goiim ko king Tidal, se sor Elam ko king Kedorlaomer ² mu nunumi nuguting iluman ale kager ko namaman. Nuna Sodom ko king Bera, se Gomorrah ko king Birsha, se Admah ko king Shinab, se Zeboiim ko king Shemeber, se Bela ko king, nup Bela tala, mu arungu kagermonko namaman. Bela wonong

ko nup bo Zoar. ³ King alo 5 imi mu Siddim ko sor wolong mu te kager ko tai ilu biguwuman. Sor wolong mu aitak Dead Sea masan. ⁴ Nuna giringila yia 12 ko Elam ko king Kedorlaomer ko bowa ningi bagakasan. Bare yia mu buiring ko mu nuna Kedorlaomer beteman ale nuna nongota sanamaman.

⁵ Bare ko yia buiring ko mu te, Kedorlaomer, ko king ilagala suan karogo numi kuting iluwam mu arungu namaman ale Ashteroth Karnaim sor mu te, Rephaim alo nongorak kagerman ale nunga menawuman. Ale nama sor Ham mu te Zuzim alo mu agotala nunga menawuman. Ale nama Shaveth Kiriathaim mu te Emim alo betelatala nunga menawuman. ⁶ Ale namaman sor duruk ago Seir umu te, Hor alo nunga parusuwuman nongorak nama El Paran, sor garagarayam mu duapte nunga awuman. ⁷ Asele nuna peleman En-Mishpat (Kadesh) namaman, ale Amalek alo nongorak kagerman, ale nunga sor lilim la bataguru nobowa tuguman. Ale Amor alo Hazezon Tamar bagakasan mu betela nunga nobowa tuguman.

⁸ Bare king 5, Sodom, Gomorrah, Admah, Zeboiim, se Bela (Zoar), mu Siddim ko sor wolong mu te kager ko sanami muruwuman. ⁹ Se king Kedorlaomer ko king ilagala suan arungu taiman, ale king 5 mu arungak kagerman, ale ninguru nunga maguwuman. ¹⁰ Siddim ko sor wolong umu te mu mutim kolta ago mu suen biya anikaso. Se Sodom Gomorrah nunga king mu nagu parasaman se nunga kari sang mutim mu ningi dagulaman ale kueman. Se saki la naguman duruk te nama tarigiman. ¹¹ Se Kedorlaomer ko

king ilagala suan arungu mu Sodom Gomorrah ningi na inang mel ningo ningo gi ago namaman. ¹² Ale Abram uria ko namar Lot mu Sodom bagara ewere se, nu agotala se ko melmasak suen la karogo gi ilak namaman.

Abram Lot bataguru tam

¹³ Bare kari bo kager ko naguram ale Hebrew kari Abram kote namaram ale maonam, “Nuna Lot agotala taman ale ilak namaman,” mam. Tom mu te Abram mu Mamre ko tam bibiya wore duap ningi bagakaso. Mamre mu digo Amor ko kari bo, se ko uriamitak ilagala, Eschol se Aner. Kari ilagala suan imi Abram ilak tiran gar ningo, nunumi nongomang suanta bagakasan.

¹⁴ Se Abram ko uria ko gue Lot gi ilak namaman mu ko den ikiam, mu nu ko kari sokel ago, kager ko terong, mu nunga auram se taiman. Kari mu nunga tom 318; nuna noko kawam ningi bilanganman ale laga gilingiman. Nu nunga giam ale Kedorlaomer se ko king ilagala suan arungu mu nunga karoman, arungak nama sor Dan mu te arataman. ¹⁵ Tirom Abram ko kari nunga paogam se nongorak kagerman nongorak nama Hobah, Damascus koma north mu te arataman. ¹⁶ Kager mu ningi Abram Kedorlaomer ko king ago melmasak tere giman mu nongote gi saparam, ale ko gue kuagi Lot ko melmasak lilim karogo nuguting te bataguru tam, imet kuriang ko kariimet lilim la karogo nunga giam, bo me maga namaram.

Melchizedek Abram marak tuam

¹⁷ Abram Kedorlaomer se ko king ilagala suan arungak numi kuting iluwam mu, kager te nunga

menawuram ale peleram taikaso. Se Sodom ko king Abram amilmil tuokko sor wolong Shaveh mu te nama aratam ale arigam. Sor wolong Shaveh mu tom sikina balsan “King ko sor wolong” masan.

¹⁸ Bare king bo tala, Melchizedek,* Salem ko king, mu bread se waen giam ago tairam. Nu Kaem Kalel Biya ko priest, ¹⁹ se Abram marak tui se maonam,

“Kaem Kalel Biya, taiti se ali beteram,
mu ni Abram marak kisokko.

²⁰ Kaem Kalel Biya nu nup biya!

Nu ka saongam se ka kager kari memek nunga menawurem.”

Se Abram mel suen biya giam mu pakakumuram ale motam 10 ko kaparam, ale motam gira suanta mu Melchizedek tuam.

²¹ Bare Sodom ko king Bera mu Abram maonam, “Mel suen biya ni kager te giem mu nika. Bare aga kariimet nunga bataguru giem mu nunga bita aisuko,” mam.

²² Bare Abram iwita balam, “Yawe, Kaem Kalel Biya, taiti se ali beteram, mu ko koma te ani nunguningta nunguning ka manorsam, ²³ ani nika mel buna bo ta me ta taikkowo! Mena. Mu awuk, ni maingte balu, ‘Ani te se Abram kumik mel suen biya ago,’ me wore ko. ²⁴ Ani mel bo agata angimik ko me giekko. Mel aninga kari maingkala naman borta la ani giem. Se aga saonga ilagala suan, Aner, se Eschol se Mamre, mu asele nunga mel saki am gimonko.”

* **14:18:** Melchizedek: Psalm 110:4; Hebrews 7.

15

Yawe Abram ilak den kaolam

¹ Udagi te Yawe kausa bo ningi Abram iwita maonam,

“Abram, ni me nguangerko.

Ani nika karem;

ani mel ningo nunguningkiri kisekko,” mam.

² Bare Abram balam, “Yawe, ni keta suanta aninga Biya, ni anape ko mel ningo ani aisuko? Ani angimik kuriang mena. Se awiri ani agiwim te aninga mel ningo mu giokko? Agi aninga ura kari Eliezer, Damascus kari, mu aninga mel suen biya giokko e? ³ Ni kuriang bo ani me aistem, se aninga ura kari ani agiwim tauk ale aninga melmasak suen la nu giokko.”

⁴ Bare Yawe Abram maonam, “Nika ura kari sumu ni kiwim te ka melmasak me giokko. Kuriang kari bo ni keta ka gue nunguningkiri umutang ni kiwim taukko.” ⁵ Ale Yawe Abram tam ilak watingi aratam ale maonam, “Kualala taiti gomang te loager ale baras suen la mu kau saparko terong agi mu arikko.” Ale mam, “Nika gue te mu baras umu uwutata sor magamonko,” mam.

⁶ Yawe kausa beteram ale den balam mu Abram ko gomang ningi nunguning aram, owore te se Yawe nu kari ningo diram ko ma balam.

⁷ Ale maonam, “Ani Yawe, anigita ali ewere kisek se nika arukko kerak Chaldea ko wonong Ur betarem ale kerak tairem,” mam.

⁸ Bare Abram mam, “O Yawe, aninga Biya, ani awuk ta ko ikiek nunguningta ali imi aninga ali ko maikko?”

⁹ Se Yawe den koma maonam, “Bulmakau pagar gotek bo, se goat pagar bo, se sipsip anumang bo, nunga yia ilagala suan mu se, biton gotek se arum gotek nunga gi ale karogo tairko,” mam.

¹⁰ Se Yawe mel suen la balam mu Abram giam ago kote tairam, ale bulmakau se goat se sipsip mu kusumuri nunga pakaku koma sing sang nunga awuram.* Bare nu inangnang ilagala me nunga pagaru kirker nunga awuram. ¹¹ Se taraga saki taiman Abram mel awuram mu namonko karogo kaeyakasan, bare Abram nunga karokaso.

¹² Worem kapa nagukaso se sor awuru iluwam taikaso, se Abram ninguru aniram kueram. Se tiromorom biya bo, nguangara karogo mu tairam iramuram. ¹³ Se Yawe nu iwita maonam, “Ninguru ikiko. Nika taleng girigir sor bo nononga sor mena mu te 400 yia iwita bagamon, se sor mu ko kari dungan ura te nunga bita maguwumonko. ¹⁴ Bare ani sor wonong nuna nunga bita maguwumon mu ikup nungarikko. Se tom nuna wonong mu betemon, mu nuna nunga melmasak lilim la karogo aratamonko. ¹⁵ Bare ni mu yawarakala бага laga ninguru garuker ale gemang lila karogo kuar se ka mutim tugumonko. ¹⁶ Nika gue te ka kariimet mu sor iwareng te бага laga nunga taleng girigir aratamon, bare tairate me peleton taimonko. Mu awuk, Amor kariimet nunga ali te dagiwasan mu nunga memek mu ko sokel te ikup arigimonko mu ko tom te me tai aragoso. Tom mu te tai aratuk mu nuna peleton

* **15:10:** Tom mu te kariimet sor mu te anikasan mu den nungurmon mu uwutata sokel tumonko.

taimonko.”

¹⁷ Worem nama kaparam se sor tirom batagam, se kani bo, tama bur ningi barasuwara mu se, galep kaniwara mu bulmakau goat sipsip pagaru koma sing sang awuram mu nunga kusumuri namaman. † ¹⁸ Tom umutang te Yawe Abram ilak den kalo se balam, “Ani ali imi ni se ka gue te lilim la ningarsam. Se ali ko tom mu Egypt ko Wadi mu te se nama yu biya Euphrates. ‡ ¹⁹ Ani Ken kariimet alo, se Keniz, Kadmon, ²⁰ Heth, Perez, Rephaim, Amor, ²¹ Canaan, Girgash, se Jebus kariimet alo nunga ali mu bataguru taik ale ningarikko,” mam.

16

Hagar se Ishmael nunga den

¹ Abram ko nuwus Sarai kuriang bo me ilu tuikaso. Bare ko ura dungan imet bo, Egypt ko, mu arungak bagakaso, ko nup Hagar. ² Se Sarai Abram maonam, “Yawe ani atagu kaolam se ani kuriang bo me iluwem. Ni namar aninga ura dungan imet wore ilak anir se nu kuriang bo iluwok agi mu aninga.”

Se Abram Sarai kuring iluwam. ³ Se Sarai ko ura dungan imet Hagar mu Abram ko nuwus bo iwita balu tuam. Nuna yia 10 ko Canaan бага munan imi nungumik te aratam. ⁴ Se Abram Hagar ilak bagaram se tuagu aratam.

Se tom Hagar numi ikiam nu tuagu ago, mu nu Sarai mel yam ko bitakaso. ⁵ Se Sarai Abram

† **15:17:** Ko nunguning mu Kaem kusumuri aolak iluwam namaram. ‡ **15:18:** Yu gamung maraka namaram wore ko nup wadi masan.

maonam, “Ni ikup ani giwasam imi ko kotam! Aninga ura dungan imet ni kiting te beterem, se nu aitak tuagu ago, se ani mel yam ko aga beteso. Yawe kota ni anak nanga tuterukko!”

⁶ Se Abram den koma balam, “Ikiko! Hagar mu nika ura dungan imet. Mu ni nu bitarsam. Nika gemang te ni nu kumik te aguwaya bitarko mu uwutata bitarko.” Se Sarai Hagar bita maguwukaso ale yaman ikup ninguru tuikaso. Se nu nunga beteram ale namakaso.

⁷ Hagar nama laga sor merang te yu bo bu-lowolok basuwara mu duap te daigam; yu mu lage Shur namara mu norogen ko aniso. Se Yawe ko engel arigam ale kote tairam, ⁸ ale isuam, “Hagar, Sarai ko ura dungan imet, ni aparete wore tairem, ale apalak namarko?”

Se Hagar mam, “Aninga imet biya Sarai ko nguangerem ale naguwasam.”

⁹ Se Yawe ko engel maonam, “Ni piler kote namar ale nu la iki karo tuiko.” ¹⁰ Akingtala maonam, “Ani nika tagu te kuriang gue nungek se gue paguk ninguru sor magaruk, se kariimet bo kaurokko me terong.”

¹¹ Yawe ko engel akingtala maonam, “Ni aitak tagu karogo, se ni kuriang kari ilup, ale ko nup mu Ishmael meko, mu awuk, Yawe nika gemang niara mu arigam.*

¹² Bare nika kuriang mu kumik lila mena, donkey diwang iwita bagarukko;

* **16:11:** Nup Ishmael ko nunguning mu “Kaem ikiso”. Ishmael: Genesis 16; 17:18-21; 21:6-21; 25:12-18; Galatians 4:21-31.

nu kariimet ngual ngual nongorak kaerukko,
se kariimet mu betela nu ilak dun kopa ilu-
monko.

Nu ko gue suan arungu ningo me bagarukko,”
mam.

¹³ Se Hagar Yawe ko iwita balam, “Aitak ani Kakirip motam te pempem lagasam mu amotam te arigem. Buta se ani nup betesam, El Roi, mu awuk, nu Kaem, ani nu motam te lagasam.”

¹⁴ Buta se Hebrew den te yu mutim umutang mu nup balsan Beer Lahai Roi. Se yu mutim mu aitak wonong Kadesh se Bered nunga kusumuri am aniso.

¹⁵ Se Hagar Abram ko kuriang kari iluwam se nup beteram Ishmael mam. ¹⁶ Abram ko yia tom 86 bagaram se kuriang mu bilangaram.

17

Kari kumik guang batoga ko den

¹ Abram ko yia tom 99 se Yawe kote aratam ale iwita maonam, “Ani Kaem Sokel Ago. Aninga agiring tom suen biya karo ale munan diram la bitarko. ² Se ani ni kerak den kalem mu ko iki se balik se ka taleng girigir suen biya aratamonko.”

³ Se Abram bugura kulukam ale koma ali ningi kaparam. Se Kaem nu maonam, ⁴ “Ani ni kerak den iwita kalosam: ni kariimet motam suen biya nunga girigir aratuko. ⁵ Se ka nip Abram mu ani menawusam. Aitak nika nip mu Abraham, mu awuk, ani aitak ni kariimet motam suen biya nunga nonet gira ko ka betesam.* ⁶ Ani balik se

* **17:5:** Nup Abraham mu ko nunguning Hebrew den te mu “kariimet motam suen biya nunga nonet gira”.

nika taleng girigir suen biya aratamon ale ni te sor nuwi bibiya aratamonko. Ale ni te king arika aratamonko tala.

⁷ “Ani ni kerak den kalosam imi butata pem-pem anirukko, ni analak nanga kusumuri se nika gue luan udagi taiwasan mu nongorak butata anirukko. Ani nika Kaem, se nika gue luan udagi mu nunga Kaem baga se lagarikko. ⁸ Se Canaan ali lilim la imi, aitak ni kari iwareng iwita te bagasam, mu ni se nika gue luan maiya taiwoso mu ningarikko, se ali mu eng am nenenga arukko. Ale ani nenenga Kaem bagarikko.”

⁹ Kaem Abraham aking maonam, “Bare ni se ka taleng girigir udagi aratamonko mu karogo, nenenga ura mu aninga den kalem mu karo tui se lagaralko. ¹⁰ Aninga den kalem umu ko kausa mu kari suen la ningimik guang batoga ko munan te nama saparalko. Ale munan imi butata karo tui se lagaralko. ¹¹⁻¹² Nina ningimik guang batoga te nama saparalko: ninga kuriang kari iru bilangamon mu day 8 mu te nungumik guang batoga te namamonko; se ninga ura imet nunga kuriang kari ilusan mu se, ura dungan kari nina gue iwareng nongote nunga diaman mu karogotala nungumik guang batoga te nama sapamonko. Se munan imi mu den ani nina nengerak kalem umu ko kausa iwita anirukko. ¹³ Nengeta ninga kuriang, se ninga bagara suan nunga kuriang, se ura kari nongote nunga diasan mu suen la nungumik guang batoga te nama sapamonko. Ikialko. Ningimik guang batoga ko munan imi pempem butata anirukko. ¹⁴ Bare kari bo agi kuriang kari bo munan imi kumik te me beteral, mu nenenga

ningi me bagarukko. Mu awuk, nu aninga den nengerak kalem umu me karo tuam. Buta se kaoral se tagi taukko.”

Kaem Abraham Sarah ilak kuriang nungarukko balam

¹⁵ Kaem akingtala Abraham maonam, “Bare nika niwus Sarai mu nup Sarah mu te aruko. Nup Sarai mu ani menawusam. ¹⁶ Ani marak tuek se nu ka kuriang kari ilu kisokko. Ani marak tuek se nu kariimet motam suen biya nunga nunam gira bagarukko. Ale nu te king arika aratamonko.”

¹⁷ Se Abraham bugura kulukam ale moke ali ningi kaparam, se gusi laga gomang ningi la mam, “Agi kari aora bo ko yia tom 100 mu kuriang gue bo bitirukko terong e? Se aga imet aora Sarah mu ko yia tom 90, mu nu kuriang iluwokko terong e?”

¹⁸ Uwuta balam ale Kaem maonam, “Aguwa mu Ishmael la marak tui se aninga agiwim taukko,” mam.

¹⁹ Bare Kaem “Mena,” mam. “Nika niwus Sarah kuriang kari ilu kisok se ni nup bitar Isaac meko,” mam.† “Ani den ni kerak kalem mu koma suanta nu se ko gue te mu nongorak pempem anirukko.

²⁰ Bare Ishmael mu ni balem butata ani marak tuekko. Nu te kariimet gue suen biya paga tuokko. Nu kari supuling bibiya 12 mu nunga nonet gira bagarukko, se ko taleng girigir kasik biya nunguningkiri aratamonko. ²¹ Bare aninga den ni kerak kalem mu koma suanta tala Isaac kote anirukko. Tom iwitatala yia namake ko taiwoso mu te, Sarah

† **17:19:** Nup Isaac mu ko nunguning Hebrew den te mu “nugusiso”.

kuriang mu ilu kisokko.” ²² Kaem den mu Abraham ilak balu saparam, mu eng am Abraham beteram ale namaram.

²³ Se kowarkalal suanta mu te la, Abraham Kaem kuring kaoram ale ko namar Ishmael se, kari noko kawam te bilangaman mu se, kari sor iwareng te nunga diaram se taiman bagakasan, mu nungumik guang batoga te nunga beteram.

²⁴ Abraham ko yia tom 99 se kumik guang batoga te namaram. ²⁵ Se ko namar Ishmael mu ko yia tom 13 mu te kumik guang batagorman.

²⁶⁻²⁷ Abraham namar Ishmael ilak se, ura kari alo nu ilak bagara, mu suen la kowarkalal suanta mu te la nungumik guang batoga te nama sapaman.

18

Kari ilagala suan Abraham arigimonko taiman

¹ Udagi worem kowar biya se Abraham tam Mamre bibiya mu duap ningi, ko kawam sel kuringi dagiwaram se Yawe kote aratam.

² Abraham dagiwa loagaram mu kari ilagala suan ko sel koma ko sanamiwaman se nungarkam, ale naguram amilmil nungarukko nongote namaram ale bugura kulukam ale koma ali ningi kaparam.

³ Ale bo gira sanamaram mu maonam, “Aga Biya,” mam, “ani ningo nuam ko agarkal agi mu ani nenenga ura kari aga kawam me kiaralko, ani ninga sangikko. ⁴ Ani balik se yu ago taimon se nisiwik te anuwal ale aga tamarum te neneman saparalko. ⁵ Nina aninga kawam te taiman, se ani na sang ningarik se nal sokel tal, ale asele barasal aolak iluwalko.”

Se nuna balman, “Mu terong. Balsam butata bitarko,” maman.

⁶ Se Abraham ko kawam sel ningi biririka namaram ale Sarah maonam, “Tairate plaua ningo nunguningkiri singir ilagala suan gi ale gurugu ale bread ko kaiko,” mam.

⁷ Aking pasak ala bulmakau te bagaman mu te namaram ale bo kumik titiyam kulak mu iluwam, ale ko ura kari tuam se tairate la kaiyam ale nungam burangaram. ⁸ Asele Abraham bulmakau nunguning kaniram mu giam, ale goat ko amin kiri mu giam, ale kiri sang pakongaram, bread te ilu nasan, mu giam ale karogo nama nongoma te awuram. Se nuna na nowakasan mu nu nungumik duap te tam bowa ningi sanamiwakaso.

⁹ Nuna na no kutuwuman ale Abraham isarman, “Nika niwus Sarah apoko ya?” maman.

Se Abraham balam, “Uwa, kawam sel ningi bagoso,” mam.

¹⁰ Asele Yawe* iwita Abraham maonam, “Nunguningta, tom iwitatala yia nangama ko taiwoso mu te, Sarah nika niwus kuriang kari iluwok ilak bagaruk se ani tairik arigekko,” mam.

Se Sarah nuna nubiring ko, kawam sel kuringi бага se den umu ikiwakaso. ¹¹ Abraham Sarah ilak garukaman nunguningkiri, ale Sarah kuriang iluwokko tom kiaram. ¹² Se Sarah gusi se gomang ningi la balam, “Ani angimik garuk nunguningkiri, se aninga kari biya mu betela garuk nun-

* **18:10:** Hebrew den te mu iwita: “nu balam”, bare verse 1 se 13 arikko.

guningkiri. Se kuriang gi patawura ko amilmil mu awuk ta nangate pelerukko?”

¹³ Se Yawe Abraham isuam, “Awuk se Sarah gusiram ale mam, ‘Ani garukerem ale awuk ta kuriang iluwekko ya?’ mam. ¹⁴ Ani Yawe. Ani anapeya bitirikko mu aningate ikup iwita mena. Tom iwitatata yia nangama ko taiwoso mu te, Sarah kuriang kari iluwok ilak bagaruk se ani nengete tairik arigekko.”

¹⁵ Se Sarah nguangaram, ale kawelaram, “Ani me gusirem,” mam.

Bare Yawe balam, “Mena. Ni gusirem.”

Abraham Sodom wonong ko Yawe ilak wosengakaso

¹⁶ Kari ilagala suan mu namamonko barasaman ale nomotam kaparam se Sodom wonong arikasan. Se Abraham arungak nama lage te nunga awurokko arungu namakaso. ¹⁷ Ale Yawe kota numi isuam, “Ani anapeya mel bitirikko ko negawasam mu anape ko Abraham koma te kaluwurekko? Mena. ¹⁸ Mu awuk, Abraham te sor bo aromemek se sokel ago aratukko, se sor saki ali imi te mu nu te marak tamonko. ¹⁹ Ani nu atumukirem, nu ko kuriang, ko taleng girigir nunga kiti gurugok se, ani Yawe aga den karo tumon ale munan ningo diram la betemon se, mel suen biya ani nu kumik te bitirikko balem mu bita saparikko.”

²⁰ Buta se Yawe Abraham maonam, “Sodom Gomorrah ningi munan duap duap memek nunguningkiri wore arataso, se ko den suen biya arataso.

²¹ Se ani nama kaparik arigek ale den ikiem mu uwutata agi mu ko arigek ikiekko.”

²² Se kari ilagala mu nongoma guruguman ale Sodom namakasan. Bare Abraham Yawe ilak am sanamiwakaso. ²³ Asele Abraham Yawe kote pingi nuam kasu namaram ale isuam, “Kari Biya,” mam, “awuk, ni kariimet ningo diram mu kariimet memek mu arungu lilim nunga menawurko e? ²⁴ Bare awuk? Kariimet ningo diram 50, sor mu te bagamon, mu wonong mu am menawu sapar agi, nunga ningo ko to ilupko e? ²⁵ Ani ikisam, ni uwuta me bitarko. Ni uwuta bitar mu kariimet ningo ta, kariimet memek ta, memek koma suanta arigimonko. Buta se ani ikisam, ni uwuta me bitarko. Ni ali lilim ko Tutera Kari se ningo diram la bitarko.”

²⁶ Se Yawe den koma iwita balam, “Ani Sodom ningi kariimet ningo diram 50 ko nungarkik, mu nononga ningo ko se sor lilim la me maguwurikko.”

²⁷ Se aking Abraham mam, “Ani ni Kari Biya kerak iwita me den tagirekko, mu awuk, ani ali kari, kupkup te aga nungem. ²⁸ Bare aking awuk? Kariimet pila kam 45 mu ningo diram, mu ni awuk bitarko? Sor mu lilim maguwur i?”

Se Yawe balam, “Ani kariimet ningo 45 ko nungarkik, mu ani nunga ningo ko se sor me maguwurikko,” mam.

²⁹ Se Abraham aking isuam, “Bare kariimet ningo diram 40 iwita nungarki, mu ni awuk me?”

Se nu balam, “Ani kariimet ningo 40 ko nungarkik, mu umu nunga ningo ko sor wonong me maguwurikko,” mam.

³⁰ Se aking Abraham wosenga se balam, “Kari Biya, ani aking den bo balikko mu ni me ko gemang magarukko. Se kariimet ningo 30 bagamon mu awuk bitarko?”

Se nu balam, “Ani kariimet ningo diram 30 ko nungarkik, mu ani sor lilim me maguwurikko.”

³¹ Se Abraham aking balam, “Kari Biya, ani iwita me bitirikko agila wore akingtala ka isarsam, kariimet ningo nuam 20 iwita bagamon, mu awuk bitarko?”

Se nu balam, “Kariimet ningo 20 mu nunga ningo ko ani sor mu lilim me maguwurikko.”

³² Se Abraham aking balam, “O Kari Biya, ago ko gemang me magarukko, bare aga isa nukum ewere ka isuekko. Kariimet ningo mu 10 iwita, mu awuk bitar?”

Se nu balam, “Ani kariimet ningo 10 bagamon se nungarkik, mu ani wonong lilim me maguwurikko,” mam.

³³ Yawe Abraham ilak munaka kutuwuram ale Abraham beteram. Se Abraham pelearam ko kawam sel ningi namaram.

19

Yawe wonong ilagala Sodom Gomorrah nunga menawuram

¹ Engel ilagala bainga ningi Sodom wonong te tai arataman. Se Lot lage kuringi dagiwa nungarkam, ale barasam nongote namaram ale bugura kulukam ale koma ali ningi kaparam, ² se mam, “Aga kari bibiya, ani ninga ura kari, aga kawam te tairalko. Tairal ale nisiwik anuwal ale, tirom agarak aga kawam te aniralko. Se tumong biyala asele nina aolak ilu namaralko.”

Bare nuna balman, “Mena. Ana tirom imi wonong tuagu te aninakko.”

³ Bare Lot am sail tagi lagaram, se nuna ilak ko kawam te namaman. Asele Lot bread yeast mena mu kaiyam ale na yawara bo nungam ale nungaram se no gilingiman. ⁴ Nuna animonko negawaman se Sodom wonong lilim ko kari, kulak te, garuk te taiman, Lot ko kawam laturu guruguman, ⁵ ale Lot aruman ale isarukasan, “Kari ilagala tirom kerak bagamonko taiman mu apoko ya? Nongorak aratu se ana nongorak aninakko.”

⁶ Se Lot nungarkukko aratam, ale songkuring burung ko baguram, ⁷ ale balam, “O aga sikisaki, nina munan memek imi me beteralko. ⁸ Ikiialko. Aninga kuriang imet ilagala mu kari arungu katir me animan, mena. Umutang arungak aratik se nina aguwaya arungak beteralko mu beteralko. Bare nina kari imi nungumik te kilek memek bo me beteralko. Nuna aninga daup, se ani ninguru nunga bituekko.”

⁹ Bare nuna balman, “Lage bitar ale tagi toko!” maman. Nuna Lot ko balukasan, “Kari imi kari iwareng, bare aking tutera kari ko aratukko kaeso e?” Ale balukasan, “Ni me tagi to, mu ana kari mu nungumik te memek luan nuam bita se, ni mu eng am memek biyala to bore ko,” maman. Ale Lot am guguna tuikasan, ale songkuring batagarmonko Lot kokosa te ita diruwuman.

¹⁰ Bare kari ilagala kawam ningi mu nuguting garukuman ale Lot tagiman se kawam ningi kasu naguram se songkuring baguman. ¹¹ Ale kari kulak te, garuk te, songkuring karogo sanamiwa-

man mu nomotam maguwuman se posaman ale kawam songkuring arigimonko me terong.

¹² Se engel ilagala mu Lot manorman, “Nika gue suan agi ewela ago, ka iton, ka kuriang kari se imet, se awiriya bo wonong imi te ni karogo ko ikiwasam, mu suen la nunga gi ale wonong imi bitarko. ¹³ Mu awuk, ana wonong imi menawunakko taiman. Yawe wonong ewere ko bagara memek arigam ikiam ale menawunakko balam se ana taiman.”

¹⁴ Se Lot nu Sodom kari ilagala noko nanawusari nongorak namonko nunga luan iluwam mu nongote namaram ale nunga maonam, “Nina pasak barasal ale wonong imi beteralko. Yawe wonong imi maguwurokko pingi aram,” mam. Bare nuna ilagala den mu ikiman mu den kolara ko balman.

¹⁵ Se ukira ago engel ilagala mu Lot guguna tuman, “Bares ale ka imet, ka nanawusari ilagala mu nunga gi ale sor imi beteral ale tagi talko! Wonong ewere nunga memek koma tamonko, bare nina karogo memek tal bore ko!”

¹⁶ Bare Lot am ikup biya, se engel ilagala kuting te taman, ko kuriang imet ago nuguting te iluman, ale arungak wonong mu ko buring ko arataman. Yawe uwutata gomang nungaram ale nunga saongam. ¹⁷ Nongorak arataman se engel bo nunga maonam, “Kual bore ko, naguralko! Nibiring ko me loagaralko, ale sor wolong te me sanamaralko. Nagural duruk te tarigiralko. Mena mu, memek taiso mu ninga sarumu warukko!”

¹⁸ Bare Lot balam, “Aga kari bibiya, suwuta mena ko! ¹⁹ Nina nengemang aisiman ale

yawarakala aninga sangorman. Bare duruk mu awar biya, se ani tairate me te namarik se ikup mu lage luan te aga iluwok se ani kuerikko. ²⁰ Arigalko. Wonong gotek bo pingi nuam aniso, mu asele ani te tairate nagu namarikko terong mam. Mu wonong gotektir, se aguwaya balal mu ani te nagu namarik ale aimi kaluwurekko.”

²¹ Se engel nu maonam, “Mu terong. Wonong gotek mu ani betela me maguwurikko. ²² Ario! Tairate wonong mu te nagural namaralko! Nina nama aratal bare asele ani sor maguwurikko.” Lot wonong mu ko balam wonong gotektir ma balam, se nuna wonong mu nup beteman Zoar maman.*

²³ Worem basu aratuwaram se Lot nama Zoar aratam. ²⁴ Se Yawe tama sulphur karogo kaniwara mu taiti gomang te waram se tuwik iwita Sodom Gomorrah wonong te kaparam se wonong am lilim malilaram. ²⁵ Yawe uwutata wonong ilagala mu se, ko sor wolong se ko kariimet se tam anapeya suen la nunga menawu saparam. ²⁶ Bare Lot ko nuwus giris palagam buring ko loagaram ale nu agotala kani malilaram, ale geragam manga bangawakoyam bangawoso.

²⁷ Sor ukiram tumong biyala Abraham kuwim nu Yawe ilak te munakaram mu te peleram nama sanamaram. ²⁸ Ale motam loagaram se Sodom Gomorrah wonong te animan mu te nama kaparam, se ko sor wolong lilim la tama bur kaetkiryam barasuwakaso se arigam.

* **19:22:** Nup Zoar mu ko nunguning mu “gotektir”.

²⁹ Tom Kaem sor wolong mu ko wonong ilagala mu nunga kai maliluwurokko, mu nu Abraham ko wosenga ko ikiam, ale Lot sangaru towa se sor nu te bagaram mu menawuram.†

Lot se ko nanawusari ilagala

³⁰ Lot Zoar wonong te bagarukko nguangaram. Ale ko nanawusari ilagala nunga giam ale arungak duruk te nama tarigiman ale manga gogong ningi bagakasan. ³¹ Se tom bo ko nanawus biya mu ko uria maonam, “Anananga ba garukaram,” mam. “Ana ko munan nunguning te kari ginakko, bare kari ito imi te ana arungak nanakko mena. ³² Buta se nanga ba yu tunak se nauk ale ninguru ngualaruk se ilak aninak ale kuriang ilunak se nanga nainet ko nup me menarukko,” mam.

³³ Se tirom nuna ilagala nunga nonet waen tuman se nam ale ninguru ngualaram. Se ko nanawus biya tairam nuet ilak aniram. Bare nunga nonet waen ninguru ngualawuram se ko nanawus kiwem nu ilak beteram mu nu me ko ikiam.

³⁴ Aking ukiram se ko nanawus biya mu ko uria gotek mu maonam, “Ekalako ani ba ilak anirem. Se aitak tirom imi mu aking waen tunak se nauk ngualaruk se ni ani beteram turan ilak anirko. Se nu te nanga nainet ko nup me menarukko.” ³⁵ Se tirom aking waen tuman se nam ngualaram, se ko nanawus gotek mu ilak aniram. Nu ninguru ngualaram, ale nu akingtala nanawus gotek mu kiwem nu ilak beteram mu nu me ko ikiam.

† 19:29: Den imi ago arikko: Luke 17:28-32; 2 Peter 2:6-8; Jude 7.

³⁶ Buta se kuriang itiwik ilagala mu nongota nunga nonet Lot kumik te nutagu aratam. ³⁷ Se biya mu kuriang kari iluwam ale ko nup Moab mam, mu nu Moab kariimet nunga girigir. ³⁸ Se ko nanawus gotek mu kuriang kari iluwam tala, ale ko nup Bet-Ami mam. Bet-Ami mu Amon kariimet aitak am anisan wore nunga girigir.

20

Abraham Abimelech ilak nunga den

¹ Abraham Mamre sor beteram ale Negev namaram, ale wonong ilagala Kadesh se Shur ko kusumuri bagakaso. Ale tom nu Gerar sor te baga se mu, ² noko nuwus Sarah mu noko koras ko ma balam. Se Gerar ko king Abimelech Sarah ko balam, se ilak kote taiman.

³ Bare tirom bo te Kaem ipingira te Abimelech kote tairam ale maonam, “Ni mu am kua namarko wore marak bagasam, mu awuk, ni imet sumu ko kari karogo bare ni taem.”

⁴ Bare Abimelech Sarah ilak me katir aniram. Se nu balam, “Kari Biya, ani memek bo me betere. Bare ni aninga kariimet ago aga bita maguwurko e? ⁵ Ikiko. Abraham kota Sarah noko koras ma balam. Se Sarah betela Abraham mu noko koras mam. Se aninga ikia te nu nunguningta balam makasam, ale memek bo betesam iwita me ko ikikasam. Buta se ani memek bo me betere.”

⁶ Se Kaem ipingira mu ningi nu maonam, “Nunguningta, mu ani ikiem, ni me ikia se uwuta betere. Buta se ani nika ikia kalem, ni amakete kilek memek bitar bore ko, se ni nu ilak me taga anirem. ⁷ Se aitak kari mu ko nuwus sumu tuiko! Nu prophet bo, se ni ko ko ngatangaruk se me

kuarko. Bare ni me tui, mu ni ko ikiko, ni ka kariimet suen la ago kueralko.”

⁸ Se ukiram se tumong biyala Abimelech ko kari supuling nunga auram se taiman, se mel aratam mu ko nunga maonam. Se nuna ninguru nguankakan. ⁹ Asele Abimelech Abraham auram se kote tairam se isuam, “Ni awuk se ana nogo ko kilek suwutata beterem a? Ani anape memek nikate beterem se ni ani aga kariimet ago ikup memek ewere nangarem? Ni kiwem bo ani angimik te me bitarko wore beterem. ¹⁰ Ni anape duap ko suwutata beterem?”

¹¹ Se Abraham den koma balam, “Ani iki paguwurem, sor ewere ko kariimet Kaem ko me nguankasan iwita ikiem, ale Sarah ko aninga momon se kuerikko iwita ikiem ale ani uwutata beterem. ¹² Bare mel bo tala mu nunguningta Sarah mu aninga agoras. Anananga nainet duap suanta, bare nainam mu kirker. Se ani nu aga imet ko taem. ¹³ Se ulengkala Kaem aninga ait ko duap yager bitirikko balam. Se ani barasikko se Sarah iwita manem, ‘Ana sor saki te geraga se mu, ni aninga angamang motam balik mu karo tui mu asele nunguningta ni aninga kuesam maikko. Aninga angamang mu ana apareyate namanak, mu ni aninga agoras ko nimi baluko,’ maem.”

¹⁴ Se Abimelech sipsip se bulmakau se ura dungan kariimet sang ago Abraham tuam. Ale Sarah karogo tuam. ¹⁵ Ale maonam, “Arikko, ali imi lilim la mu aninga. Bare ni koma aguwaya mu te dagiko, mu am te dagiko.”

¹⁶ Ale Sarah maonam, “Ani nika kariimet nomokete manga silver 1000 imi ka koras tusam,

mu aninga dolara nicate mu diasam. Ni memek bo me betterem.”

¹⁷⁻¹⁸ Sarah kumik te, Yawe Abimelech ko nuwus se ko ura dungan imet suen la nutagu kaolam se kuriang me ilukasan. Se Abraham Kaem kote wosengam, se Kaem Abimelech saongam, ale ko nuwus se ko ura dungan imet nunga nutagu kaogam, se aking kuriang ilukasan.

21

Isaac bilangaram

¹ Yawe maingkala balu betteram uwutata, ko nunguning Sarah kumik te betteram. ² Abraham garukaram nunguningkiri, bare Sarah tuagu aratam se tom Kaem maingkala balu betteram mu te kuriang kari iluwam. ³ Se Abraham kuriang nup betteram Isaac mam.* ⁴ Udagi day 8 namaram se Abraham Kaem balam butata ko kuriang Isaac kumik guang batogam. ⁵ Abraham ko yia tom 100 bagaram se Sarah kuriang Isaac iluwam.

⁶ Se Sarah iwita balam, “Kaem ani gusira amilmil aisam. Se awiriya ani ago ko den ikiok, mu ani agarak karogo gusirok amilmilarukko.”

⁷ Akingtala balam, “Kariimet bo mel bo iwita Abraham kumik te aratukko me ko ikiwaram, bare aitaq nu garuk ningi ta ani ko namar ilu tuem.”†

Hagar Ishmael ilak wonong beteman

⁸ Se kuriang Isaac lagaram ale amin betteram, se Abraham ko na biya bo betteram. ⁹ Se Abraham

* **21:3:** Nup Isaac mu ko nunguning mu “nu gusiso”. † **21:7:** Hebrews 11:11-12 ago arikko.

ko kuriang Egypt imet Hagar tuagu te mu Isaac ilak kola se beta te atumu tokaso, se Sarah arigam, ¹⁰ ale Abraham maonam, “Ura dungan imet ko kuriang ilak nunga karoko!” mam. “Imet sumu ko kuriang nika mel sang me giokko. Mel suen biya imi mu aning kuriang Isaac ko la,” mam.

¹¹ Se Sarah den balam mu Abraham gomang motam ninguru batagam, mu awuk, Ishmael mu noko kuriang tala. ¹² Bare Kaem nu maonam, “Ni ura dungan imet mu ko kuriang ilak me nunga gemang batagukko. Ni Sarah den balso mu karo tuiko, mu awuk, noko kuriang Isaac ko tuagu te ani kariimet gue nunga balem mu aratamonko. † ¹³ Bare ani balik se nika ura dungan imet ko kuriang umu ko kuriang imas, ko taleng girigir suen biya tala aratamonko, mu awuk, nu nika kuriang tala.”

¹⁴ Ukiram se tumong biyala Abraham na se, goat kumik guang te yu kuting nungurman mu giam, ale ago nama Hagar biwinang te awuram, ale ko kuriang ilak nunga awuram se namakasan. Nuna nama sor merang Beersheba koma mu te geraga dalela se bagakasan.

¹⁵ Tom nunga yu giman mu menaram, mu Hagar ko kuriang ilak nama tam gotek bo bowa ningi beteram se bagakaso. ¹⁶ Se nu nama awar nuam daigam ale ikia moakaso, se kuamin tugukaso, “Ani kuriang ari sagarik se kuerukko me ko kuesam,” makaso. Ale nu daigam бага kuriang niakaso se nu ago niakaso.

† **21:12:** Den imitang ago arikko: Galatians 4:28-31; Romans 9:7.

¹⁷ Se Kaem kuriang mu ko niara ikiam. Se ko engel duruk te baga se Hagar auram ale maonam, “Hagar, ni anape ko ikia ka moa lagoso ya? Me nguangerko! Kaem kuriang niakaso mu ikiam.

¹⁸ Nama kuting te patawur se barasuk se noman taukko, mu awuk, noko gue te ani kariimet motam biya bo bitirik se aratukko,” mam.

¹⁹ Ale Kaem Hagar motam sinar awuram se yu mutim bo arigam, ale te namaram yu utuam, ale sang karogo nama kuriang tuam se nam.

²⁰ Kaem kuriang mu bitaruwaram se lagaram kari aram. Nu sor merang Paran mu te bagakaso, ale nu bulamu nana ko kari terong bagakaso. ²¹ Se nu sor merang mu te bagaram se ko nuam Egypt imet bo to tuam.

Abraham Abimelech ilak den kaloman

²² Tom mu te King Abimelech ko kager kari supuling Phicol ilak Abraham kote taiman ale iwita ilak munakaman, “Kaem ni kerak bagoso se mel suen biya betesam mu ningo la arataso.

²³ Buta se ni Kaem koma te den ningo bo aga manaruko, ni pempem la ani agarak, agi aga kuriang alo aga taleng girigir nangarak, ningo la bita se lagerko. Ni taira kari bo iwita ali imi te dagiwasam. Buta se ani ningo kerak bitakasam iwita, ni ani agarak se aga sor lilim la nangarak nika ningo mu bitarko.”

²⁴ Se Abraham balam, “Ani butata bitirikko Kaem aninga den ikiwoso,” mam.

²⁵ Asele Abraham ko yu mutim Abimelech ko kari bataguru taman ale guramaman mu ko Abimelech ilak balam. ²⁶ Se Abimelech mam, “Arikaya kiwem sumu beteman mu ani me ko

ikisam. Ni awuk se ulengkala ani me aga manem se ani aitakta diram ikiem?”

²⁷ Se Abraham sipsip sang se bulmakau sang ago Abimelech tuam se nuna ilagala den kaloman.

²⁸ Abraham ko sipsip ningi sipsip gotek pagar 7 mu nunga giam ale kilimik nunga awuram.

²⁹ Se Abimelech nu isuam, “Kiwem sumu ko duap awuk?”

³⁰ Se Abraham koma balam, “Sipsip gotek 7 imi aninga agiting kisisam. Imi kausa, ni te iki se lagerko, mu awuk, yu mutim mu ani agata irem.”

³¹ Se udagi te kariimet sor mu nup beteman Beersheba maman, mu awuk, Abraham se Abimelech mu te den kaloman. §

³² Ale mu te numi gomang suanta beteman, ale Abimelech ko kager kari supuling Phicol ilak peleman Philistia namaman. ³³ Se Abraham Beersheba sor te tam tamarisk bo aguwam,* ale Yawe, nu Kaem tom suen biya bagoso, wore ko nup patawuram. ³⁴ Ale Abraham taira kari iwita Philistia koma mu te tom maiya biya bagakaso.

22

Kaem Abraham gomang motam ira arigam

¹ Udagi Kaem Abraham ira arigam. Nu maonam, “Abraham,” mam. Se Abraham “Ani iweya,” mam.

² Se Kaem maonam, “Ka kuriang suanta Isaac, ni ninguru ko kuesam, mu to ale ilak Moriah sor te

§ **21:31:** Nup Beersheba ko nunguning mu iwita: “den kaloman ko yu mutim”. * **21:33:** Tam tamarisk mu sor garagarayam ko tam bo, kalel biya tarigiso ale tamarum yawara beteso. Ale ko yager du biya ali ningi namoso.

namarko. Ale duruk bo ani ko balik mu te namar ale Isaac te tama bur siring yawara bita aisuko,” mam.*

³ Se ukiram tumong biyala Abraham barasam ale melmasak gi donkey awote awuram. Ale ko namar Isaac se ko ura kari ilagala ago nunga giam. Nu tama ko tam sang pakokaram nama terong mam, asele nongorak kuwim Kaem balam mu te aolak iluwam namakaso. ⁴ Day ilagala aolak iluman nama day 3 mu te Abraham motam patawu duruk Kaem balam mu arigam, bare duruk mu katir awar nuam anikaso. ⁵ Se nu umu te ko ura kari ilagala mu nunga maonam, “Nina imi te donkey karogo bagaral se, ani kuriang ilak koma owore te namanak ale Kaem nup patawunak, ale asele pelenak nengete tainakko,” mam.

⁶ Ale Abraham tam siping ago te tama bitirukko mu patawu Isaac tuam se giam.† Se nu kota mu tama se batir ago giam. Nuna wete aolak iluman nama se, ⁷ Isaac nuet Abraham isuam, “Ba,” mam.

Se Abraham koma ko mam, “Aga namar, baluko,” mam.

Se Isaac mam, “Ana tama se tam mu giman, bare sipsip te tama bita Kaem tunakko mu apoko ya?” mam.

⁸ Se Abraham balam, “Aga namar,” mam, “Kaem kota sipsip te tama betenakko mu nangarukko,” ma se wete aolak iluman namakasan.

⁹ Nuna nama kuwim Kaem balam mu te arataman, se Abraham umu te altar bo kaolam ale tam awote muram. Ale ko namar Isaac mayang

* **22:2:** Duruk Abraham te tama bur siring yawara Kaem tuokko mu, aitak Jerusalem aniso owore ningi ko duruk bo. † **22:6:** John 19:17 ago arikko.

te taliparam, ale patawu tam muram mu awote beteram. ¹⁰ Ale batir tam, ale ko namar te morukko, ¹¹ bare Yawe ko engel duruk wonong te baga se auram, “Abraham! Abraham!” mam.

Se Abraham “Ani iweya,” mam.

¹² Se Yawe ko engel nu maonam, “Ni kiting kuriang sumu kumik te me ta bitar ale kiwem bo kumik te me bitarko. Aitak asele ani ko ikiem, ni Kaem ko nguanga se kuring karo tusam, mu awuk, nika namar suanta diram, bare ni me ko gemang soraram,” mam.

¹³ Se Abraham motam patawuram ale sipsip anumang bo, ko kom tam kower kutiram se bagaram mu arigam. Ale namaram iluwam ago tairam ale ko namar kuwim te Kaem tama bita tuam. ¹⁴ Ale Abraham sor umu nup beteram, “Yawe nangarukko,” mam, (Jehovah-Jireh). Ale tom mu te se tai aitak kariimet balsan, “Yawe ko duruk te mel nangarukko,” masan.†

¹⁵ Se Yawe ko engel duruk wonong te baga ak-ingtala Abraham auram, ¹⁶ ale maonam, “Yawe iwita balam, ‘Ani agata suanta ani Biya, se ani we-tang te ka manorsam, ni kiwem ningo betere ale ka namar suanta sumu ko gemang me soraram. ¹⁷ Buta se ani marak ningo nunguningkiri kisek ale ka kuriang gue mu suen biya se kaura koma mena, baras taiti ningi mu iwita, se saun langi mu iwita. Ale sor saki nengerak barimamon mu nuna la nosowek te nunga eremon ale nunga sor mu nobowa tugumonko. ¹⁸ Se nika gue te ali likilim ko kariimet marak nungarikko, mu awuk, ni ani agiring karo tuem.’ ”

† 22:14: Abraham: Hebrews 11:17-19.

¹⁹ Asele Abraham peleram tai ko ura kari ilagala mu nongote aratam, asele nuna suen la peleman Beersheba namaman. Se Abraham sor mu te bagakaso.

Nahor ko kuriang

²⁰ Tom sang namaram se Abraham ko uria Nahor, nuwus Milcah, se nunga namarari ago nunga den ikiam. ²¹ Kuriang Uz mu laun, se uria Buz, se Kemuel, nu Aram ko nuet, ²² se Kesed, Hazo, Pildash, Jidlaph, se Bethuel. ²³ Se Bethuel tuagu te mu Rebekah. Abraham ko uria Nahor ko nuwus Milcah namarari 8 umutang nunga iluwam. ²⁴ Se Nahor ko nuwus uria mu ko nup Reumah, se ko namarari nunga iluwam mu Tebah, Gaham, Tahash se Maakah.

23

Sarah kueram se Abraham te mutim tugumokko ali diaram

¹ Sarah yia 127 ko baga kueram. ² Nu Canaan sor te Kiriath Arba (Hebron) baga kueram. Se Abraham kumik duap te daigam ale ko mo nia lagakaso.

³ Ale udagi te Abraham nuwus kueram aniwaram mu beteram, ale barasam ale Heth kariimet nongorak munakaram. Nu iwita balam, ⁴ “Ani taira kari nina nengerak bagasam ewere te se, ani ali bilik nengete diarik ale aga kariimet kuera wore te nunga mutim tugumekko angamang aniso.”

⁵ Se Heth kariimet Abraham den koma manorman, ⁶ “Dom kari, ni anananga den ikiko. Anananga ningi ni kari supuling aromemek.

Owore te se ka niwus ko kumik guang mu anananga kuera kariimet nunga mutim ningo nunguningkiri umu bo te am mutim tugumko. Ana nanga ningi bo kuera mutim umu ko gomang me ikuwurokko pa!”

⁷ Se Abraham barasam ale Heth kariimet, sor mu ko kotam, bugura kulukuru nungaram, ⁸ ale balam, “Bare nenenga nengemang ani aiwus imi te mutim tugumekko, mu nina ani angama tal ale kari Ephron, Zohar ko namar, ilak munakaralko. ⁹ Ani manga gogong nup balsan Machpelah masan wore diarikko angamang aniso. Manga gogong mu Ephron ko ali ko dun te aniso. Nina isual se ani ko manga gogong mu ko tom te diram la diarik se nenenga ningi aninga ali motam iwita anirukko.”

¹⁰ Heth kariimet suen la wonong ko lage kuringi biguwura kuwim te biguwuman. Se Ephron mu karogo nunga ningi dagiwa barasam, ale kariimet suen la nomokete Abraham ko den koma balu tuam: ¹¹ “Mena, aninga dom, balik ewere ikiko. Ali mu kisisam, ale ko manga gogong mu karogotala kisisam. Aninga kariimet nomokete angamang ningi nunguning te kisisam. Ka niwus te mutim tugumko.”

¹² Bare Abraham akingtala Heth kariimet, sor mu ko kotam, bugura kulukuru nungaram, ¹³ ale Ephron maonam, “Aninga agiring ikiko, se kariimet ago ikimonko. Ani ali bilik imi manga te diarikko. Manga mu yam to se ani aga imet te mutim tugumekko.”

¹⁴ Se Ephron aking mam, ¹⁵ “Agiring ikiko, aga dom. Ali umu ko diara koma mu silver ko ikup 400

shekel, * bare anak mel mu ko me balnako, mu mel yam. Ka imet am te mutim tugumko.”

¹⁶ Bare Abraham manga tom Ephron Heth kariimet nomokete balam mu ikiam, ale Ephron maonam, “Terong!” mam. Ale diara kari betesan turantala, nu ko manga giam ale ko ikup skel te tuteram ikiam, ale silver ko ikup 400 shekel to Ephron tuam.

¹⁷ Munan mu te Abraham Ephron ko ali Machpelah mu nu dia tam. Se ali mu sor Mamre duap te. Abraham ali mu se ko manga gogong se ko tam melmasak lilim la dia tam. ¹⁸ Se Heth kariimet biguwura te animan mu nuna suen la ikiman, ali umu aitak Abraham ko ali ma balman.

¹⁹ Asele Abraham ko nuwus Sarah ko kumik guang sor Machpelah ko manga gogong ningi beteram. Mu Mamre duap te (Hebron), se ali lilim Canaan mu te mutim tugumam. ²⁰ Buta se Heth kariimet nunga ali biling manga gogong karogo mu eng am Abraham ko kariimet nunga ali motam ko aram.

24

Isaac Rebekah nunga den

¹ Abraham aitak mu ninguru garukaram. Yawe sangarukaso se ko kulak te tai garuk ningi anapeya bitakaso mu ningo la aratukaso. ² Se nu ko ura kari nunga supuling gira nunguningkiri mu maonam, “Ni kiting agaluwong bowa ningi bitar, ale ³ Yawe, duruk wonong se ali ko Kaem koma te balu, Canaan sor ani te bagasam imi ko

* **23:15:** 23:15 Silver ko ikup 400 shekel mu 4.6 kilogram iwita.

imet bo to ale aninga namar me tuiko. ⁴ Bare piler aninga wonong duap te namar ale aninga gue suan ningi Isaac ko imet toko.”

⁵ Se ko ura kari balam, “Bare imet umu ko wonong duap bitiruk ale imi te tairukko me amilmilaruk, mu ani nika namar la ilak nika sor duap te pelerik agi awuk?”

⁶ Bare Abraham koma balam, “Mena!” mam. “Ni aninga kuriang to ale ilak mu te me namarko!

⁷ Yawe, duruk wonong ko Kaem, aga wonong duap, aga singsang ningi, aga aru tam, ale den balam ale nunguningta nunguning mam, nu ali imi aninga taleng girigir nungarukko balam, mu borta ko engel bitiruk se girok namarukko. Se sor umutang te ni aninga namar ko imet mu arikko.*

⁸ Bare imet ni kerak tairukko me amilmilaruk, mu terong, mu nikate memek bo mena. Bare ni aninga namar to ale ilak aninga wonong duap te me namarko.”

⁹ Se ura kari ko kuting Abraham kualuwong bowa ningi beteram ale maonam, “Ni balsam butata bitirikkowo!” mam. ¹⁰ Ale Abraham ko camel 10, se mel ningo saki ago giam. Ale nu mel suen la nungam, ale Aram Naharaim† ko lage kaoram ale Nahor ko wonong te namakaso. ¹¹ Ale nama wonong nung te aratam, bare watingi yu mutim duap te camel nunga awuram se dagiman nonoman sapawakasan. Umu bainga ningi, se imet nunga yu utua ko tom tala.

¹² Se nu Yawe aoram, “O Yawe, aninga dom Abraham ko Kaem, ni aninga ura guyak awur, ale

* **24:7:** Genesis 12:7. † **24:10:** Mu Mesopotamia ko koma north mu te.

aninga dom Abraham ko gomang motam nunguruko. ¹³ Ani yu imi duap te bagasam. Se wonong imi ko imet itiwik yu utumonko taiwasan. ¹⁴ Se aninga angamang mu taimon se nunga ningi bo manik, 'Ka yu kuting te yu sang utu aisu se naikko,' maik, se nu baluk, 'Ni no se ani sang ka camel nungarik se namonko,' ma baluk, umutang te ani ko ikiek, imet borta ni atumukirem se nu nika ura kari Isaac ilak naukko. Se umu te betela ani ko ikiek, ni aninga dom kari ko gomang motam nungem maikko."

¹⁵ Nu guranek menawuwaram mu Rebekah yu kuting biwinang te giam ale taikaso. Rebekah mu nu Bethuel ko nanawus. Se Bethuel mu Abraham uria Nahor nuwus Milcah ilak nutagu te aratam. ¹⁶ Se imet itiwik mu koma motam balayam nunguningkiri; nu kari bo ilak tom bo te me aniram. Nu yu mutim te kaparam yu utuam ale karogo bausam.

¹⁷ Se ura kari mu biririkaram kote namaram ale mam, "Yu sang ais se naikko," mam.

¹⁸ Se Rebekah balam, "Mu terong," mam. Ale yu kuting ago mu kutuwuram ale iluwam se ura kari nokaso.

¹⁹ Ura kari yu no saparam se itiwik umu maonam, "Ani ka camel agotala yu nungarik se namon ale nungumik terong maukko," mam.

²⁰ Ale yu kuting ago mu tawir camel te yu nasan mu ningi waram se nokasan. Se aking naguram namaram yu kuting mu aking utuam karogo tai waru nungaram, ale butata tala bitawaram se camel suen la yu naman nungumik karogo terong ma sapaman. ²¹ Ura kari mu kutek mam, ale itiwik

mu kiwem bitakaso mu ari se, Yawe noko aolak mu ko nunguning wetang saparuk agi wore ko motam bitakaso.

²² Tom camel yu no sapaman asele ura kari mu nangamuru ko ring bo, gold te nunga se ko ikup 6 gram iwita mu se, nagiting ko paspas ilagala, gold te nunga se suan suan ko ikup mu 120 gram iwita, mu woyam ale ²³ tui se isuam, “Ni awiri ko nanawus a?” mam. “Ni awuk ikisam? Nika niet ko kawam te mu ana kuwim te aninakko karogo agi?”

²⁴ Se itiwik mu balam, “Ani Bethuel ko nanawus. Se aninga ait mu Nahor Milcah nunga namar.”

²⁵ Ale mam, “Ananangate camel nunga kuwim ningo ago, se nunga inang terong la aniso. Se galung nina te aniralko mu karogotala.”

²⁶ Se Abraham ko ura kari mu bugura kulukam, ale Yawe nup patawu se ²⁷ balam, “Yawe, ni nip biya. Ni aninga dom Abraham ko Kaem. Ni noko gomang motam se nika ningo nu ilak beterem mu ko kamili me saposi. Se ani betela, ni Yawe, ani lage aga kausem, se tai aga dom ko gue suan nongote aratem, mu ko amilmil kisisam.”

²⁸ Se imet itiwik mu naguram ko kawam te namaram, ale nuam se suen la kawam te mu mel suen biya nu kumik te aratam mu nunga maonam. ²⁹⁻³⁰ Se Rebekah ko koras ko nup mu Laban. Nu karogotala den Rebekah balam mu iki saparam, ale gold ring ko koras Rebekah nung kuamuru te mu arigam, aking gold ring ilagala kuting te mu agotala arigam, ale aratam biririka namaram ale Abraham ko ura kari yu mutim duap te camel nongorak bagaram mu arigam.

³¹ Ale auram ale balam, “Yawe ni kerak bagoso. Ni tairko. Ni anape ko ewerete sanami lagasam? Namanakko. Ani nika kiwim sor nungem, ale ka camel nunga karogo nungem.”

³² Se Abraham ko ura kari mu kawam te namar. Se camel nungumik te melmasak mu giman se kaparam, se sua merang te animonko mu se, sirsir inang ko namonko mu karogo tai awuman. Ale yu Abraham ko ura kari, ko ura kari arungu nusuwik te anumonko mu karogo tai nungarman.

³³ Asele na nungarman. Bare ura kari mu balam, “Ani anapeya ko tairem mu balik se ikial, asele na naikko,” mam.

Se Laban balam, “Buta, balu se ikinakko.”

³⁴ Se ura kari duap beteram, “Ani Abraham ko ura kari. ³⁵ Yawe aninga dom biya mu marak ninguru tuam, se nu kari aromemek, kumik mel ago bagoso. Yawe mel suen biya nu tuam: sipsip se bulmakau, silver se gold, ura kari se ura imet, se camel se donkey ago terong mam. ³⁶ Se noko nuwus Sarah garuk ningi ta kuriang kari iluwam, se aninga dom biya mu ko mel suen la mu ko namar umu tuam. ³⁷ Aninga dom biya aga isuam se aing maem, se den aora biya iwita aga maonam, ‘Ni Canaan sor imi, nunga ali bilik ani te dagiwasam umu ko imet itiwik bo to aninga namar ko nuwus iwita me tuiko. ³⁸ Bare aninga ait ko duap yager te namar ale, aninga gue suan nunga ningi aninga namar ko imet bo arikko,’ mam.

³⁹ “Se aninga dom biya mu aking iwita isuem, ‘Se imet itiwik mu ani agarak tairukko me amilmilaruk agi mu, ani awuk bitirikko?’

⁴⁰ “Se nu koma balam, ‘Yawe koma te ani diram la aolak ilu lagasam mu, noko engel bo bitiruk se ni kerak namaruk, se aolak imi ningo la aratuk, se ni aninga ait ko duap yager se aninga gue suan ningi aga namar ko imet bo arikko. ⁴¹ Se ni aga gue suan ningi namar se imet itiwik umu guramamon agi mu, ni kimik den mena.’ Nu uwutata aga maonam.

⁴² “Buta se aitakta kowarkalal ani tai yu mutim duap te aratem mu ani Yawe iwita aru manem: ‘Yawe, aninga dom Abraham ko Kaem, ni aninga sangaru se anapeya bitirik mu ningo la aratukko.’

⁴³ Ale aking manem, ‘Ani yu mutim duap te bagasam. Se imet itiwik bo yu utuokko tairuk se ani isuek, yu sang utu aisu se naikko maik, ⁴⁴ se nu baluk, no se ani sang utuek ale ka camel nungarikko mauk, mu te ani ko ikiek, mu imet borta Yawe aninga dom ko namar ko nuwus ko atumukiram maikko.’

⁴⁵ “Ani uwutata angamang ningi la baluwerem se Rebekah yu kuting giam ale tairam, ale yu mutim te nama kaparam ale yu utuam. Se ani nu manem, ‘Yu sang aisuko,’ maem.

⁴⁶ “Se tairatela nu yu aisam ale balam, ‘No se, ani ka camel karogo la yu nungarikko,’ mam. Se ani naem, asele nu camel yu nungaram.

⁴⁷ “Se ani nu isuem, ‘Ni awiri ko nanawus a?’ maem. Se nu mam, ‘Ani Bethuel ko nanawus. Se Bethuel mu Nahor Milcah nunga namar.’

“Asele ani ring kuamuru te beterem, ale paspas kuting te beterem. ⁴⁸ Ale ani bugura kulukem ale Yawe amilmil tuem. Nu aninga dom Abraham ko Kaem, se ani nup patawurem. Nu aninga kiti

gurugam ale diram nenengate agarak tairam, se aninga dom ko namar ko nuwus mu nenenga ningi arigem. ⁴⁹ Buta se nina aninga dom biya ko gomang motam nungal agi mena mu aga maonal, se aking aguwaya bitirikko mu ko iki gurugekko.”

⁵⁰ Se Laban ko nuet Bethuel ilak den koma iwita balman, “Yawe kota lage imi beteram. Se awuk balnakko? ⁵¹ Rebekah to ale ilak namar se, Yawe balam butata, nika dom biya ko namar mu ilak naukko.”

⁵² Se Abraham ko ura kari den umu ikiam ale bugura kulukam ale Yawe amilmil tuam. ⁵³ Asele bala mel silver gold te nungurman, ningo ningo, se guang ningo woya Rebekah tuam. Ale melmasak ningo ningo, ko manga tom kalel biya, mu munan iwita Laban nuam ilak nungaram. ⁵⁴ Asele nu ko kari arungak na yu naman giman, ale nunga kawam mu te nongorak animan.

Tumongola barasaman se nu nunga maonam, “Aga saongal ale aga melmasak nungal burangaral, se aninga kari dom kote pelerik namarikko,” mam.

⁵⁵ Bare Rebekah ko nuam se ko koras iwita balman, “Ngual am Rebekah beteral se day 10 iwita nangarak bagaruk, asele ilak namaralko,” maman.

⁵⁶ Bare nu nunga maonam, “Yawe aninga saongam se aninga aolak mu ningo la aratam. Buta se me aga kaolal, aga beteral se aninga kari dom kote pelerik namarikko.”

⁵⁷ Se nuna balman, “Ana itiwik mu arunak se tairuk se ko gomang ikinakko,” maman. ⁵⁸ Ale aruman se tairam se isarman, “Ni kari imi ilak namarko agi mena e?”

Se nu balam, “Ani nu ilak namarikko,” mam.

⁵⁹ Se nuna nunga nogoras Rebekah se ko bitua imet mu ilak, Abraham ko ura kari alo nuguting te nunga awu se, ⁶⁰ marak sangam den iwita nunga nogoras Rebekah manorman,

“Nanga nagoras, nika tagu te ka imas bitir kaparuk ale sor magarukko!

Ale sor saki nengerak barimamon mu,
nuna la nosowek te nunga eremon ale nunga sor mu nobowa tugumonko.”

⁶¹ Se Rebekah ko saonga imet itiwik sang ago nunumi nungurman, ale camel te aragaman, ale eng arungak namakasan. Se ura kari uwutata Rebekah tam ale ilak namaram.

⁶² Tom mu te mu Isaac Beer Lahai Roi beteram ale tairam Negev bagakaso. ⁶³ Ale tom bo bainga ningi, noman sapa aolak ilu geragawa, motam namaram se camel taiwaman mu nungarkam. ⁶⁴ Se Rebekah betela motam namaram se Isaac arigam. Ale camel awote mu kaparam, ⁶⁵ ale Abraham ko ura kari isuam, “Kari mu awuk wore aolak iluwam ananangate taiso ya?” mam.

Se ura kari balam, “Mu aninga dom taiwoso,” mam. Se Rebekah guang supuling te iram mu ko kopa tam ale kuamuru kuring kaluwuram.

⁶⁶ Se ura kari mel suen biya beteram mu Isaac maonam. ⁶⁷ Se Isaac Rebekah tam ale ilak ko nuam Sarah ko kawam sel ningi ilak namaram, ale eng am nunumi giman. Se Rebekah Isaac nuwus aram, se Isaac ninguru ko kuakaso, ale ko nuam Sarah kueram se ko gomang bataga mu menaram.

25

Abraham ko gue Keturah tuagu te

¹ Abraham imet bo tala aking tam, ko nup Keturah. ² Se Abraham ko gue Keturah tuagu te mu Zimran, Jokshan, Medan, Midian, Ishbak, se Shuah. ³ Abraham namar Jokshan tuagu te mu Sheba se Dedan. Se Asshur, Letush, se Leum kariimet mu Dedan ko gue te ko kariimet. ⁴ Se Abraham namar Midian ko namarari mu Ephah, Epheser, Hanoah, Abida, se Eldaah. Se kariimet imi suen la Keturah tuagu te ko kariimet.

⁵ Abraham ko melmasak suen la Isaac tuam. ⁶ Bare tom nu marak бага se, mu ko kuriang sang imet saki nutagu te mu melmasak munan iwita nungaru gurugam, ale nunga beteram se ko namar Isaac kumik duap te mena, ali koma worem bausa mu te namaman bagakasan.

Abraham kueram se mutim tuguman

⁷ Abraham ko bagara tom ilu biguwu sapara mu 175 yia. ⁸ Nu garukaram nunguningkiri, noko yia suen biya, asele kueram. Nu ko nuet nongotak nongowom karo namaram. ⁹ Se ko namarari ilagala, Isaac se Ishmael, Machpelah ko manga gogong, Mamre duap te, Heth kari Zohar ko namar Ephron ko ali te, mutim tuguman. ¹⁰ Abraham ali mu Heth kariimet nongote dia tam ale ko nuwus Sarah te mutim tugumam wore te nu agotala mutim tuguman. ¹¹ Abraham kueram se Kaem Isaac marak sokel tuam. Tom mu te Isaac Beer Lahai Roi bagakaso.

Ishmael ko kuriang imas se ko taleng girigir

¹² Imi Abraham namar Ishmael ko kuriang gue nunga nunup. Ishmael mu Egypt imet Hagar, Sarah ko ura dungan imet, wore tuagu te bilangaram.

¹³ Imi Ishmael ko namarari nunga nunup, kari laun te duap beteram ale kaparam. Se kari laun mu Nebaioth, se kowom kaora mu Kedar, asele Adbeel, Mibsam, ¹⁴ Mishma, Dumah, Massa, ¹⁵ Hadad, Tema, Jetur, Naphish, se Kedemah. ¹⁶ Imi Ishmael ko namarari 12. Nuna nunga kariimet koma koma dagi dagi namaman mu nunga supuling bibiya bagakasan. Se nunga kariimet mu nunga kari supuling nunga nunup nunup te nunga arusan. ¹⁷ Ishmael ko bagara tom ilu biguwu sapara mu 137 yia, asele kueram, ale ko nuet nongotak nogowom karo namaram. ¹⁸ Se Ishmael ko gue te ko taleng girigir alo mu, sor Havilah mu te dagiman nama sor Shur arataman, mu Egypt ko beta ko, lage Asshur namara mu te. Bare nuna nunumi karogo nongomang suanta me bagakasan.

Esau Jacob ilak bilangan

¹⁹ Imi Abraham ko namar Isaac ko gue.

²⁰ Isaac Bethuel ko nanawus Rebekah nuwus ko tam. Tom mu te noko yia tom mu 40. Rebekah mu Bethuel ko nanawus, se Laban ko koras. Nuna Aram kariimet, se nunga sor mu Paddan Aram.*

²¹ Bare Rebekah kuriang mena. Se Isaac, Yawe Rebekah sangukko ko aru maonam. Se Yawe Isaac

* **25:20:** Paddan Aram mu ko nup bo Mesopotamia. Ali sor mu yu bibiya ilagala nunga nunup Euphrates se Tigris nunga kusumuri aniso, aitak ali sor Iraq mu te aniso.

ko kuring iluwam se Rebekah tuagu aratam. ²² Ale kuriang ilagala noko tuagu ningi, se nunumi ita bilakasan. Se Rebekah balam, “Awuk se kilek ewere ani angimik te aratasa ya?” Ale nu kilek owore ko duap ko Yawe isuokko namaram.

²³ Se Yawe iwita Rebekah maonam, “Kari ilagala ni tagu ningi mu maingte kariimet motam ilagala aratamon ale nunumi pagarmonko; bo kariimet aora biya ko bagaruk, se bo mu mena ko; laun mu uria mu ko kari dungan bagarukko.”

²⁴ Se Rebekah kuriang iluwokko tom tai aratam, se Yawe balam uwutata nu kuriang kari ilagala nunga iluwam. ²⁵ Se kuriang giram bilangaram mu kumik diriyam se kumik mone biya, owore te se nup beteman Esau maman.† ²⁶ Se bo udagi bilangaram mu ko kuting ko laun Esau ko suwik durum ilukuawuram ale bilangaram, owore te se nup beteman Jacob maman.‡ Isaac ko yia tom 60 bagaram se Rebekah kuriang ilagala umu nunga iluwam.

Esau ko marak ningo saparam

²⁷ Se kuriang ilagala mu lagaman. Esau bulamara kari ningo ko aratam. Nu wonong te tawun biya me bagakaso, bare bulamara ko la lagakaso. Se Jacob mu kari kutekam se awar biya me namakaso. ²⁸ Isaac Esau ko bulamara mu naukko kuakaso, ale Esau ko ninguru kuakaso.

† **25:25:** Nup Esau mu ko nunguning mu “kumik mone biya”.

‡ **25:26:** Nup Jacob mu ko nunguning mu “mel ilukuawura ale ko sokel te tagi batoga”, se aking “kawel kari”.

Bare Rebekah mu Jacob ko kuakaso. ²⁹ Bare tom bo Jacob bin kumin kamiwaram se Esau bulamurokko geraga laga na ko nunguningkiri kueram, ale tairam, ³⁰ ale Jacob maonam, “Ani na ko ninguru kuerem,” mam. “Kumin diriyam beterem sowore sang ais se naikko,” mam. Bore te se nuna Esau arukasan Edom makasan. §

³¹ Bare Jacob balam, “Ani kisekko pa! Bare ni kari laun ka marak ani aisu, asele ani kisekko.”

³² Se Esau balam, “Ikiko! Ani kuerikko pingita, se ani kari laun aga marak mu anape ningo ani aisuokko?”

³³ Bare Jacob balam, “Ni Yawe koma te nunguningta aisuko balu mu asele.” Se Esau Yawe koma te nunguningta mam, ale ko kari laun ko marak mu ko uria Jacob tuam.

³⁴ Se Jacob bread se bin kumin sang Esau tuam. Se nu na yu nam ale barasam namaram.

Esau kari laun bare numi saparam.

26

Isaac Abimelech ko sor te Gerar bagakaso

¹ Karak tom bo akingtala kaparam, ulengkala Abraham ko tom te kaparam iwitatata. Se Isaac Gerar wonong te Philistia nunga king Abimelech kote namaram.* ² Yawe Isaac kote aratam ale iwita maonam, “Ni Egypt me namarko,” mam, “ni kuwim ani te ka manik mu te la bagerko. ³ Ni ali imi te taira kari iwita dagi ale bager, se ani pempem kerak бага se marak kisekko. Ani ali

§ 25:30: Nup Edom ko nunguning mu diriyam. * 26:1: Abraham ko tom te ko Abimelech mu kigilik, se Isaac ko tom te mu bo kilimik tala.

imi lilim la ni se ka taleng girigir ago ningarikko. Ani nika niet Abraham ilak den den kalem uwutata bitirik se aratukko. ⁴ Ani balik se taiti gomang te baras kaura koma mena iwita nika taleng girigir aratamon se ali imi lilim la nungarikko. Se nika gue te ali lilim ko kariimet marak nungarikko, ⁵ mu awuk, Abraham aninga den suen la ikiam ale karo tuam.” ⁶ Buta se Isaac eng am Gerar daigam bagakaso.

⁷ Se sor mu ko kari alo Rebekah ko nu is-arukasan, mu nu balukaso, “Mu aninga agoras,” makaso. Nu baluk “aninga aiwus” ma balukko bare nguangakaso, mu awuk, nu ikikaso, “Rebekah koma balayam, se ani ‘aninga aiwus’ maik, mu nuna aninga momon ale Rebekah tamonko.”

⁸ Isaac sor mu te kam maiya nuam bagaram, se tom bo Philistia nunga king Abimelech ko kawam te kualala бага se, ko marir te ta ko songkur-ing gotek te loagaram se kaparam, se Isaac ko nuwus Rebekah yasaram ale ilak kola gusiwaram se arigam. ⁹ Abimelech Isaac ko den beteram se Isaac kote tairam se nu maonam, “Nunguningta Rebekah mu nika niwus! Bare ni awuk se balem, nu nika koras maem?”

Se Isaac koma ko mam, “Kari Rebekah ko nomotam barasa te aninga momon se kuerik se nu tamonko iwita ikiem, ale ani kawelerem.”

¹⁰ Se Abimelech Abraham ining tuam, “Ni anape ko kiwem sowore ana nangimik te beteram? Nika kawel mu te aninga kari bo nika niwus ilak aniram le mu, ana ikup giman le.”

¹¹ Buta se Abimelech den aora bo beteram se ko kariimet ningi geragam, “Awiriya kari imi agi ko

nuwus imi bita maguwurok, mu nunguningta nu kuerukko.”

¹² Isaac yia pempem inang muguri agukaso, se yia tom suanta mu ningi la nunguning suen la kapakaso, mu awuk, Yawe nu ilak baga se sangarukaso. ¹³ Isaac kari nup biya, kumik mel suen biya karogo ko aratam. Bare noko melmasak mu am gue pagawakaso. ¹⁴ Noko sipsip, ko bulmakau, ko ura kariimet mu namaram am suen biya aram, se Philistia alo arigiman ale ko nongomang magakaso. ¹⁵ Se yu mutim suen la ko nuet Abraham ko ura kari iman mu saguwu sapaman.

¹⁶ Se Abimelech Isaac maonam, “Ni kari aromemek ko aratem, se ana ni kerak me terong. Buta se nanga bitar ale namarko,” mam.

¹⁷ Buta se Isaac Gerar sor koma nuna te bagakasan mu nunga beteram, ale nama Gerar sor ko sor wolong mu te kuwim tam daigam. ¹⁸ Isaac ko nuet Abraham ko tom te yu mutim iram se Philistia alo saguwu saguwu karogo namaman, mu aking i i karogo namaram, ale nunup koma suanta nuet te balam mu te aking balu balu karogo namaram.

¹⁹ Sor mu te Isaac ko ura kari yu ko mutim i ari ari namawa, bo iman se yu ningo bausam se arigiman. ²⁰ Bare sor duap Gerar ko bulmakau sipsip bitua kari alo taiman, Isaac ko bulmakau sipsip bitua kari alo nongorak den tagiman, ale yu mu nononga mamam. Se Isaac yu mutim umu nup beteram Esek mam, mu awuk, nuna yu mu ko ilak den tagiman.†

† 26:20: Nup Esek mu ko nunguning “den tagira”.

²¹ Se Isaac ko ura kari yu mutim bo tala iman, bare mu ko agotala nongorak den tagiman. Buta se Isaac yu mutim mu nup beteram Sitnah mam. †

²² Nu bo karogo kasu namaram ale yu mutim bo tala iram. Bare aitak mu kari bo nu ilak den me tagiram. Se nu yu mutim mu nup Rehoboth tui se balam, “Aitak asele Yawe kuring nangaram, se ana te yawarakala daginakko.” §

²³ Umu te asele Isaac Beersheba nama tarigiram. ²⁴ Se ko tirom mu, Yawe nukote aratam ale maonam, “Ani nika niet Abraham ko Kaem. Ni me nguangerko, ani ni kerak bagasam. Ani marak kisek, ale aga ura kari Abraham ilak den kalem mu ko ningo ko, nika gue te mu nunga nungek se pagamon sor eremonko.”

²⁵ Isaac umu te altar bo kaolam ale Yawe nup patawuram. Nu mu te kawam sel saparam ale kuwim tam, ale mu te tala ko ura kari yu mutim bo i gilingiman.

Isaac Abimelech ilak den kaloman

²⁶ Se Abimelech ko kiti guruga kari Ahuzzath se ko kager kari supuling Phicol nunga giam, ale Gerar wonong beteman ale Isaac arigimonko taiman. ²⁷ Se Isaac nunga isuam, “Nina anape ko aningate taiman? Nina ani agarak balman ale aga karoman.”

²⁸ Se nuna balman, “Ana wetang te arigiman Yawe ni kerak bagoso. Bore te se ana ni kerak den kalonakko taiman. Gemang motam nangaru se, ana ikia sang ni kerak kalonakko. ²⁹ Se anananga

† 26:21: Nup Sitnah mu ko nunguning “den te kager”. § 26:22: Nup Rehoboth mu ko nunguning “kuwim yam”.

ikia mu iwita: ana ni me ka bita maguwuman, ninguru ka bitarman, ale namotam la karkiwan se ni nanga betere. Se aita Yawe ni kerak bagoso. Buta se ni memek bo ana nangimik te me bitarko.”

³⁰ Se Isaac inang barim bita nungaram.

³¹ Tumong biyala barasaman, ale bagara suanta bagamonko nunumi nongomang suanta awuman ale ikia kaloman. Asele Isaac nunga betere se nongomang lila te nunumi beteman.

³² Se kowarkalal suanta mu te, Isaac ko ura kari taiman ale yu mutim bo iman mu ko manorman, ale balman, “Ana yu bo barukuman se lairam bausan!” mam. ³³ Se Isaac yu mutim umu nup betere Shibah mam. Se tom mu te se tai aita, wonong mu eng ko nup Beersheba masan.*

Esau ko nuwusari

³⁴ Esau ko yia tom 40 baga se Heth kari Beer ko nanawus Judith, se Heth kari bo tala Elon ko nanawus Basemath nunga giam. ³⁵ Se noko imet ilagala mu ko, Isaac Rebekah ilak nongomang bataga lagakaso.

27

Isaac Jacob marak tuam

¹ Isaac garukaram ale motam am pila saparam, se mel ninguru arigokko me terong. Se ko namar biya Esau auram ale maonam, “Ba,” mam. Se nu mam, “Baluko,” mam.

* **26:33:** Nup Beersheba mu ko nunguning mu iwita: “den kaloman ko yu mutim”.

² Se Isaac balam, “Ani garukerem ale kuerikko tom pingi aram. ³ Ario, ka bulamara ko melmasak gi ale namar ale mel bo ani naikko koma mu moarko. ⁴ Karogo tair ale inang ani ko kuesam umu karogo kamir, ale ago tair, se ani naik ale aga marak ningo kisek, ale asele baga kuerikko.”

⁵ Rebekah due guruguwa Isaac den Esau manaruwaram mu nu karogo ikiam. Ale tom Esau aratam namawaram mu, ⁶ Rebekah iwita namar Jacob maonam, “Jacob,” mam, “ani ikiwerem se ka niet ka laun Esau maonam, ⁷ ‘Namar mel bo moar karogo tair, ale inang ani ko kuesam mu karogo kamir, se ani naik ale Yawe koma te aninga marak ningo kisek, ale asele baga kuerikko,’ mam se ikiem. ⁸ Ario Jacob, den ani balik mu ninguru iki ale karo tuiko. ⁹ Namar ale goat suguri te ilagala moar ale ago tair, se ba ko inang nana ko koma mu te nungek burangarikko. ¹⁰ Se ni gi karogo nama tui se nauk ale, me kueso la noko marak ningo kisokko,” mam.

¹¹ Bare Jacob ko nuam Rebekah maonam, “Bare Esau mu kumik mone gurum, se ani mu angimik palepalengam. ¹² Se ba ani angimik kau tauk agi mu, nu ko ikiok, anigita kuluruwasam mauk, ale marak memek angimik kual balu aisuoikko, se ani ningo bo me arigeikko.”

¹³ Bare ko nuam iwita balam, “Ba, mel bo uwuta aratuk mu ani ko ikup giekko! Bare ni ani balsam wore la karoko. Namar ale goat mu nunga giko.”

¹⁴ Se Jacob namaram giam ale ago tai nuam tuam. Se nu Jacob ko inang nana ko iki se te nungam burangaram. ¹⁵ Ale Esau ko guang ningo nuam kawam te aniram mu giam, ale Jacob tuam

se naguram. ¹⁶ Ale goat ko kumik guang Jacob ko kuting te ira kaluwuram, ale ko dogotak komang kuting mu karogo la te ira kaluwuram. ¹⁷ Asele na nungam mu patawu tuam, ale bread kaiyam mu karogo gi tuam.

¹⁸ Se Jacob na giam ago ko nuet kote namaram ale auram, “Ba!” mam.

Se nuet “Bare awiri ya?” mam.

¹⁹ Se Jacob ko nuet maonam, “Anigita Esau, nika kuriang laun. Ani ni aga manem butata beterem. Se bares ale na inang ani giem ale ago tairem mu no ale ka marak aisuko.”

²⁰ Se Isaac aora balam, “Ba, ni awuk ani mel balem wore tairate taem karogo tairem a?” mam.

Se Jacob balam, “Yawe nika Kaem wore aninga saongam se taem.”

²¹ Se Isaac aora namar Jacob maonam, “Ba,” mam, “pingi utu tair se, ni nunguningta Esau agi wore ko, kimik ilu arigekko.”

²² Se Jacob ko nuet kote kasu namaram, se ilu arigam ale balam, “Ka munak ka degetak mu Jacob ko dogotak iwita. Bare ka kiting mu Esau ko,” mam. ²³ Mu nu Jacob i, bare nuet ninguru me ari ko ikiam, mu awuk, noko kuting luan mone ago, Esau ko wore turan. Se nu marak tuokko, ²⁴ se akingtala isuam, “Nunguningta ni aninga namar Esau e?” mam.

Se Jacob balam, “Anigita,” mam.

²⁵ Asele Isaac mam, “Aga Ba,” mam, “Na inang nungem mu sang aisu se naik, asele aga marak kisekko,” mam.

Se Jacob inang mu patawu tuam, ale waen sang karogo tuam se nam. ²⁶ Asele Isaac Jacob maonam, “Ba, iwita tair ale aga yasirko,” mam.

²⁷ Se Jacob nuet kote namaram ale yasaram. Se Isaac aora Esau ko guang Jacob kumik te mu siring ikiam, ale marak tui se balam, “Ah,” mam, “aninga kuriang ko kumik siring mu ningam bo Yawe marak tuam wore ko siring iwita,” mam.

²⁸ Asele mam, “Kaem ka ningam suen la yu lawung yawara tuok, se inang suen la ningo aratamonko, wheat suen la se yu waen suen la.

²⁹ Se sor saki nika ura dungan betemonko, kariimet nubugura kulukuru kisimonko.

Ni ka gue suan nunga kari gira bagerko, se nuna nika bowa ningi pempem bagamonko. Awiriya ka bita maguwurok, mu nu koma memek taukko; se awiriya marak ningo kisok, mu nu marak ningo taukko.”

Esau ko nuet am marak tuokko ilak wosengam

³⁰ Isaac namar Jacob marak tuam, se Jacob nu beteram ale namaram, tom me maiyam se ko laun Esau bulamu laga tairam. ³¹ Nu betela na ningo nungam ale giam ago ko nuet kote tairam. Ale auram maonam, “Ba,” mam, “bares ale na ani ago tairem ewere no ale ka marak ani aisuko.”

³² Se nuet Isaac tingam ale “Ni awiri ya?” mam. Se nu mam, “Anigita, ka namar laun Esau,” mam.

³³ Se Isaac aora ninguru biririkaram, ale kumik wanara ko kapa se isuam, “Se awiri maingkala

bulamaram, ale kamaram, ale ago agate tairam? Ani naem ale aga marak tuem, se nu ta tam! Ale namawoso se ni tairem,” mam.

³⁴ Se Esau nuet ko den mu ikiam ale kuring paogam sail te niaram, ale gomang maga se nuet maonam, “Marak aisuko, aninga Ba! Ani agotala marak aisuko!”

³⁵ Bare nuet mam, “Nika uria kawel ko munan te nika marak tere tam.”

³⁶ Se Esau maonam, “Noko nup Jacob* maman mu diram, nu kawel kari! Nu tom ilagala ko aga kulam! Ani kari laun, bare nu ko kawel te kari laun ko aratam. Ale aítak aga marak ningo kawel te tala tere tam. Se Ba, ni marak bo bo mena e? Ani agotala marak aisuko!”

³⁷ Bare Isaac Esau ko den koma iwita maonam, “Ani maingkala noko balem nu nika kari gira bagarukko, se noko launuria suen la nu bowa ningi bagaralko. Ani noko wheat se waen ninguru aratu tuokko manem. Buta se aga namar, awuk ka bitirikko?”

³⁸ Bare Esau nuet am isaru diruwuwakaso, “Nikate marak suanta diram e, Ba? Ani agotala marak aisuko!” Esau uwuta balam ale biyala niakaso.

³⁹ Se Isaac aora nu maonam,
“Ni butata ali welang mena,
 yu bugulik me kau tata mu te baga lagerko.

⁴⁰ Ni daong kager te to no se,
 ka uria bowa ningi la baga,
kimik alis paguk mu
 kari tam giturum biwinang te patawu saposi
 iwita, patawu saparko.”

* **27:36:** Genesis 25:26.

Jacob Laban kote namaram

⁴¹ Esau marak tere ta ko munan Jacob beteram mu mel memek bo iwita noko gomang ningi iluwam. Nu kota numi maonam, “Ba ko kuera tom pingi aram. Se kueruk se ko naneman bataga menaruk, mu ani Jacob morik se kuerukko,” mam.

⁴² Bare tom namar Esau ko den mu Rebekah dogowa te namaram, mu tairate ko namar gotek Jacob ko den beteram, se kote tairam se maonam, “Nika laun Esau ka moruk se kuar asele gomang kutek maukko ikia bitawoso. ⁴³ Ario, Jacob, ani anapeya balik mu ni butata bitarko. Ni aitakta ewerta bares ale aninga agoras Laban, nika nie, Harran bagoso, mu kote namarko. ⁴⁴ Ni ilak umu te bager, se ka laun ko gomang yaman kua kaparuk asele tairko. ⁴⁵ Tom nika laun mu ko gomang memek kua kaparuk, se kiwem ni nukote beteram mu kuamili saparuk se ani arigek, mu ani den bitirik se ni tairko. Mu awuk, nina tom suanta te kueral se arigekko me kuesam.”†

⁴⁶ Udagi te Rebekah kuari Isaac aora maonam, “Ani Heth imet ilagala Esau ko nuwusari imi nunga angimik gagoraram. Se Jacob betela sor imi te ko Heth imet bo ko nuwus ko tauk agi mu, ani ngual am, am kua namarikko!”

28

¹ Se Isaac Jacob auram se tairam, se sangam tuam ale maonam, “Ni Canaan imet bo me ta toko. ² Ni nimi nunguru ale ka niam ko nuet Bethuel ko kariimet ningi Paddan Aram namarko. Ale umu

† 27:45: Esau: Hebrews 12:16-17. Obadiah ago arikko.

te ka niam ko koras Laban ko nanawus bo ka imet ko toko. ³ Se Kaem Sokel Garagar mu kerak бага se marak kisok, se gue paguk ale sor magaruk ale kariimet motam bibiya ko bagamonko. ⁴ Kaem Abraham maonam uwutata, ni se ka kuriang gue karogo marak ningaruk, se ali nina aitak taira kari iwita te dagiwasan umu bataguru talko. Ali sumutang Kaem Abraham tuam.” ⁵ Asele Isaac aora Jacob beteram se Paddan Aram namakaso. Nu nue Laban, Aram kari Bethuel ko namar, se Esau Jacob ilak nunga nunam Rebekah ko koras, wore kote namaram.

Esau imet bo agotala tam

⁶ Mel aratam mu Esau dogowa ningi namaram, se nu ikiam, Isaac aora namar Jacob Canaan imet bo me ta taukko maonam, bare Paddan Aram namaruk ale imet bo mu te taukko maonam, ale nu Jacob sangam tuam, ⁷ se Jacob nuamnuet nuguring kaoram ale Paddan Aram namaram. ⁸ Umu te Esau maingkala sinar aram, noko nuwusari Canaan imet umu, noko nuet Isaac me nunga amilmilakaso. ⁹ Buta se nu Ishmael kote namaram, ale Ishmael ko nanawus Mahalath, Nebaioth ko koras, nuwus ko tam. Ishmael mu Abraham ko namar. Esau ko imet ilagala, se imi bo tala aking tam.

Jacob Bethel aniwa ipingiram

¹⁰ Jacob sor Beersheba beteram ale barasam Harran wonong te namakaso. ¹¹ Nu am aolak iluwaram se worem kaparam ale sor tirom batagam se lage luan te umu te aniram. Nu manga bo tam, supuling ko beteram ale taga aniram ale anikaso. ¹² Nu aniwa ipingira bo arigam, se

ipingira mu ningi titeng bo arigam, ko duap ali te se luan kopa taiti ningi nama tarigiram, se Kaem ko engel alo te tarigi kapawakasan mu arigam.

¹³ Se Yawe tairam titeng mu ko dun kuali biya mu te sanamaram* ale maonam, “Ani Yawe, nika nengetak Abraham ko Kaem, se ka niet Isaac ko Kaem. Se ali ni aitakta te aniwasam imi mu, ani ni se ka kuriang gue ningarikko. ¹⁴ Nuna saun, kaura ko koma mena iwitata aratamonko. Ale nuna parasamon, ale koma worem bausa mu te se worem kapara te, koma north se koma south mu te, sor ira sapamonko. Ani ni te, se ka kuriang gue te, ali lilim ko kariimet marak nungarikko.

¹⁵ Ani ni kerak bagasam, ale ni apalagaya namar bare ani ka sinar taik, ale kerak ali imi te pelerik tairikko. Ani kerak bagarik la, mel suen biya ani ko balem mu aratu saparukko.”

¹⁶ Se Jacob tingam maragaram, ale mam, “Nunguningta, Yawe kuwim imi te bagoso, bare ani me ko ikiem.” ¹⁷ Nu nguangaram ale mam, “Kuwim imi kuwim duap bo! Nunguningta, kuwim imi Kaem ko duruk wonong ko kawam ko lage kuring!”

¹⁸ Ukiram tumong biyala Jacob barasam ale manga supuling ko beteram mu patawu baongam, ale olive oil awote waram. ¹⁹ Ale sor mu nup beteram “Bethel” mam.† Ulengkala kariimet balukasan Luz wonong makasan.

²⁰ Ale te Jacob iwita Kaem maonam, “Ni aninga aolak imi te agarak baga se, aga sinar to se inang

* **28:13:** Bala bo mu iwita: Yawe tairam Jacob beta duap te sanamaram. † **28:19:** Nup Bethel mu ko nunguning mu “Kaem ko kawam”.

aisu, ale guang nagurekko mu aisu, ²¹ se ani ningo la pelerik aga ait ko kawam te tairik, mu asele ni Yawe aninga Kaem ko bagerko. ²² Se manga ani bangem, mu nika kawam koma tata iwita anirukko. Se mel suen biya ni ani aisu, mu ani pagik se motam gotektek 10 ko kaparuk, se suanta gira mu ni kisekko.”

29

Jacob Laban ko sor te nama aratam

¹ Asele Jacob ko aolak mu kunasaram ale namakaso. Nu aolak iluwam nama koma worem bausa ko kariimet nunga sor te aratam. ² Umu te nu yu mutim bo arigam, se sipsip motam ilagala suan duap te ani barasuwaman mu nungarkam. Se yu mutim mu ko kuring mu manga biya bo te baguman. ³ Tom sipsip motam suen la yu mutim duap te tai bolala awusan, mu nunga bitua kari mu manga yu kuring awote mu silatasan ale sipsip yu utu nungarsan. Se sipsip yu nasan nama terong masan, mu aking bitua kari alo manga te aking yu kuring bagusan. Nuna pempem butata betesan.

⁴ Se Jacob sipsip bitua kari nunga isuam, “Aga saki alo, nina apalak ko ya?” mam.

“Ana Harran ko pa,” maman.

⁵ Se aking nunga isuam, “Nina Laban, Nahor ko numas, mu ko ikisan e?”

“Se, ana ko ikisan,” maman.

⁶ Se aking Jacob nunga isuam, “Nu terong bagoso e?” mam.

“Nu terong bagoso pa,” maman. “Arikko, ko nanawus Rachel ko sipsip arungak o taiwoso owa.”

⁷ Se Jacob nunga isuam, “Nina awuk se worem kalel biya aniso wore sipsip pasak yu nungara ale nongorak pelera se sirsir bo karogo nana mena iwitata kimi bita lagasan a?” mam.

⁸ Bare sipsip bitua kari mu balman, “Mena. Ana suwuta me betesan. Ana sipsip suen la tai bolala awusan, umutang asele ana yu mutim kuring kagorsan ale yu nungarsan se nasan.”

⁹ Se Jacob nongorak munakawaram se Rachel nuet ko sipsip giam arungak tairam, mu awuk, nu sipsip bitua imet. ¹⁰ Se Jacob nu arigam, ale ko nue Laban ko sipsip nu giam arungu taiwaram mu arigam, ale nu yu mutim te namaram ale manga mu gurugu beteram ale sipsip yu nungarukaso. ¹¹ Asele nu Rachel kol te musuk mam ale ilak niaram, ¹² ale maonam, “Ani nika niet ko koras Rebekah ko namar,” mam. Se Rachel nagu nagu namaram ko nuet maonam.

¹³ Se Laban ko nugar Jacob tairam wore ko den ikiam, ale naguram kote namaram. Ale iluwam kol te musuk mam, ale ilak ko kawam te namaram. Se Jacob nu mel suen biya nu kumik te aratam mu ko Laban maonam. ¹⁴ Se Laban balam, “Mu nunguningta,” mam, “ni aninga gue miri.”

Jacob Leah se Rachel noko imet ko nunga giam

Se Jacob Laban ilak sige suanta bagaram, ¹⁵ asele Laban isuam, “Ni aninga aigar, se awuk? Ni ani ago ko am ipi ura to lagerko e? Nika ura koma anapeya ko kuar, mu am aga manaruko.”

¹⁶ Laban ko nanawus ilagala; biya mu Leah, se gotek mu Rachel. ¹⁷ Leah ko motam ariga mu gugum se yawarakala, bare Rachel ko koma motam kumik lilim la mu balayam se yawarakala nunguningkiri. ¹⁸ Jacob gomang motam Rachel tuam, ale nu Laban maonam, “Ni ani ka nanawus gotek Rachel aisuko balu, mu asele ani yia tom 7 ko nika ura taikko,” mam.

¹⁹ Se Laban balam, “Mu terong. Ani ni kisekko, kari bo kilimik tuekko angamang me aniso. Ni ani agarak bagerko.” ²⁰ Se Jacob Rachel gomang motam ninguru tuam ewere te se, yia tom 7 ningi ura tam mu ko ariga am tom tukunang gotek iwita.

²¹ Asele Jacob Laban maonam, “Tom aram,” mam. “Ka nanawus aisu se ilak naikko,” mam.

²² Se Laban na inang biya beteram, ale kariimet nunga auram se nukote tai gilingiman. ²³ Bare tirom umu te Laban Leah ilak nama Jacob tuam se ilak aniram. ²⁴ Ale Laban ura imet bo, ko nup Zilpah, agotala ko nanawus Leah ko ura imet ko tuam.

²⁵ Se turomola Jacob imet koma arigam mu Leah! Se namaram Laban maonam, “Ni awuk se kiwem ewere ani angimik te beterem? Ani ura beterem mu Rachel ko ani ura taem. Se ni awuk se aninga kulem?”

²⁶ Se Laban balam, “Ana imi te nanga munan mu iwita: kuriang laun mu kari tauk, asele uria mu kari taukko. ²⁷ Ni Leah ilak bager se Leah kari tam ko amilmil ko tom week suanta imi menaruk, asele Rachel agotala kisekko. Bare ni yia tom 7 ko tala Rachel ko ura toko.”

28 Se Jacob butata beteram. Nu Leah ilak bagaram se week umu menaram, asele Laban ko nanawus Rachel agotala ko nuwus ko tuam. 29 Laban ura imet bo, ko nup Bilhah, agotala nanawus Rachel ko ura imet ko tuam. 30 Se Jacob Rachel ilak aniram; ale wete nongorak baga se, wore Rachel ko tawun biya kuakaso. Ale nu yia tom 7 ko tala aking Laban ko ura tam.

Jacob ko kuriang alo

31 Jacob Leah me tawun biya ko kua tuikaso mu Yawe arigam, ale Leah saongam se tuagu aratam. Bare Rachel mu kuriang me ilukaso. 32 Leah tuagu aratam se kuriang kari iluwam, ale nup beteram Reuben mam. Mu awuk, “Yawe aninga angamang bataga arigam ale aga saongam. Aitak asele aga agari aga kuerukko,” mam.*

33 Aking udagi tala Leah tuagu aratam se aking kuriang kari tala iluwam. Ale balam, “Yawe kuriang bo tala aisam, mu awuk, nu Jacob ani me aga kueso mu ari ikiam.” Buta se kuriang nup beteram Simeon mam.†

34 Se Leah akingtala tuagu aratam ale kuriang kari tala iluwam. Ale balam, “Aitak asele aninga agari aga kitirokko, mu awuk, ani noko kuriang kari ilagala suan iluwem,” mam. Ale kuriang nup beteram Levi mam.‡

* **29:32:** Hebrew den te nup Reuben mu ko nunguning mu “arikko, kuriang kari”, se ko nirung mu den imi ko nirung ko pingita: “aninga angamang bataga ikiam”. † **29:33:** Nup Simeon mu ko nunguning mu “ikiso”. ‡ **29:34:** Nup Levi mu ko nunguning mu “kitira”.

³⁵ Se Leah akingtala tuagu aratam ale kuriang kari tala iluwam. Ale balam, “Bare aitik mu ani Yawe nup patawurikko,” mam. Ale kuriang nup beteram Judah mam. § Se mu te Leah aking tom maiya nuam kuriang me ilukaso.

30

¹ Rachel Jacob ko kuriang bo me ilukaso, Leah la kuriang ilukaso, owore te se nu Leah ko gomang magakaso. Se nu Jacob maonam, “Ni awuk se kuriang gue bo ani me aisisam? Kuriang aisko! Mena, mu ani kuerikko!”

² Se Jacob gomang magaram se balam, “Ani Kaem me kiarikko! Nu kota ni tagu kaolam se ni kuriang me ilusam.”

³ Se Rachel mam, “Buta, aninga ura imet Bilhah iwo. To ale ilak anir se kuriang bo ilu ani aisuoikko. Se umu te ani kuriang gue agotala bagarikko.”

⁴ Asele nu ko ura imet Bilhah Jacob ko imet ko tuam. Se nu ilak bagaram, ⁵ se tuagu aratam, se Jacob ko kuriang kari iluwam. ⁶ Se Rachel balam, “Kaem aninga niara ikiam ale aga saongam ale kuriang kari aisam.” Bore te se kuriang nup beteram Dan mam.*

⁷ Se Rachel ko ura imet Bilhah akingtala tuagu aratam se Jacob ko kuriang kari bo tala iluwam. ⁸ Se Rachel balam, “Aninga laun ilak kuriang ko tagi gurungumu lagaman se ani nu kiarem.” Ale kuriang nup beteram Naphtali mam. †

§ 29:35: Nup Judah mu ko nunguning mu “nup patawura”.

* 30:6: Nup Dan mu ko nunguning mu “Kaem aninga saongam.”

† 30:8: Nup Naphtali mu ko nunguning mu “ani ko tagi gurungumu lagerem”.

⁹ Se Leah aking kuriang bo karogo me iluwokko i mam, ale ko ura imet Zilpah Jacob ko imet ko tuam. ¹⁰ Se Zilpah Jacob ko kuriang kari iluwam. ¹¹ Se Leah balam, “Imi am yawarakala se ko amilmilasam!” Ale kuriang nup beteram Gad mam.†

¹² Leah ko ura imet Zilpah kuriang kari bo tala iluwam. ¹³ Se Leah balam, “Aitak ani ninguru amilmilasam! Se imet suen la aga balmon amilmil imet mamonko.” Ale kuriang nup beteram Asher mam.§

¹⁴ Wheat nunguning gia ko kam te, Reuben geragawa mandrake muguri arigam,* ale sang giam karogo tairam ko nuam Leah tuam. Se Rachel Leah maonam, “Ka kuriang mandrake muguri giam wore sang aisuko,” mam.

¹⁵ Bare Leah balam, “Ni aninga agari tere taem mu ni mel gotek ko iwita ikisam ale aitak aking aga kuriang mandrake karogo tairam imi sang ko balsam e?”

Se Rachel mam, “Mu ani ikisam. Bare aitak iwita betenakko mu awuk, terong e? Nika kuriang mandrake ago tairam mu sang aisuk, mu asele aitakta tirom mu ni Jacob ilak anirko,” mam.

¹⁶ Se bainga ningi Jacob ningam ningi laga peleram taiwaram se Leah arigokko namaram ale maonam, “Aitak tirom imi ni ani agarak anirko. Ani maingkala mandrake te ka diarem,” mam. Se tirom mu te Jacob ilak aniram.

† **30:11:** Nup Gad mu ko nunguning mu “yawarakala”. § **30:13:** Nup Asher mu ko nunguning mu “amilmil”. * **30:14:** Tam umu muguri giam mu nuna ikikasan mu namon se nutagu nungok se kuriang ilumonko iwita ikikasan.

¹⁷ Kaem Leah ko gomang motam se ko niara ari ikiam, bore te se Leah tuagu aratam se kuriang kari bo tala iluwam. Aitak Jacob ko namarari Leah tuagu te mu 5 aram. ¹⁸ Se nu mam, “Ani aga ura imet aga agari tuem se Kaem koma yawara aisam.” Ale kuriang nup beteram Issachar mam.†

¹⁹ Leah akingtala tuagu aratam se kuriang kari bo tala iluwam. Aitak kuriang Leah tuagu te mu 6 aram. ²⁰ Se balam, “Kaem munan ningo ani aisam. Se aitak aninga agari bala ningo ago ko balukko, mu awuk, ani ko kuriang kari 6 nunga iluwem.” Ale kuriang nup beteram Zebulun mam.‡

²¹ Se udagi Leah kuriang imet iluwam, ale nup beteram Dinah mam.

²² Asele Kaem ko gomang motam lila te Rachel ko niara iki karo tuam ale tuagu kaogam. ²³ Se Rachel tuagu aratam se kuriang kari iluwam, ale balam, “Kaem aninga dolara menawuram,” mam.

²⁴ Ale kuriang nup beteram Joseph ma se wosengam, “Yawe kuriang bo karogotala aisuokko,” mam.§

Jacob ko goat se ko sipsip

²⁵ Joseph Rachel tuagu te bilangaram, asele Jacob Laban maonam, “Aninga bitar se aga sor wonong te pelerikko. ²⁶ Aninga imet kuriang nunga giekko ko ura ani ninguru beterem. Ale aninga ura kowar ni ko ko mu ni ninguru ko

† **30:18:** Nup Issachar mu ko nunguning mu “munan betera ko koma yawara”. ‡ **30:20:** Nup Zebulun mu ko nunguning mu “munan ningo”. § **30:24:** Nup Joseph mu ko nunguning mu “bo ago tuokko”.

ikisam. Buta se aga imet kuriang karogo nanga awur se namanakko.”

²⁷ Bare Laban nu maonam, “Aninga ikia yu-mura mu balik se ikiko. Ani ninguru ari kutuwu saperem, ni ani agarak bagasam se ni te Yawe ani karogo la aga saongam. Buta se am agarak baga se, ²⁸ ura i bitar ale ko koma anapeya ko balu, mu ani am kisekko.”

²⁹ Se Jacob nu maonam, “Ni keta ani ura iluwem mu ko ikisam. Ale ni ikisam, ani ka sipsip se mel suen biya ninguru nunga bituem. ³⁰ Ulengkala mu nika sipsip mel suen biya uwuta mena. Bare aitik ani ni kerak bagasam umu te, Yawe ka saongam se suen biya arataman. Se awuk, ani amaru te agata aga kuriang imet se angimik ko ura iluwekko ya?”

³¹ Se Laban Jacob isuam, “Ani anape te ka di-arikko?” mam.

Se Jacob balam, “Ani mel bo ko me kuesam. Bare aninga angamang imi balik se ni karo tuiko balu, mu asele ani ka sipsip se ka goat aking nunga bituekko. ³² Aninga angamang mu aitik ani nika sipsip se goat ninguru nungarki gurugek, ale sip-sip siraram mu nika, se suan suan ningi kaetam mu ani giekkko. Se goat kaetam mu nika, bare suan suan ningi kaetam siraram mu ani nunga giekkko. Sipsip kaetam mu se goat kaetam siraram mu aninga ura koma nunga giekkko.* ³³ Se udagi te ni keta arik, ani munan diram beterem agi mu arikko. Mu awuk, tom ni tair ale aninga sipsip se

* **30:32:** Sor Jacob te bagakaso mu te, sipsip suen biya mu siraram la, bare suan suan mu kaetam. Se goat mu suen biya kaetam la, bare suan suan mu kaetam siraram. Nup Laban ko nunguning mu “siraram”.

goat nungarki, ale sipsip siraram lilim bo arik agi, goat kaetam lilim bo arik agi, mu nika wore ani giem iwita ko ma baluko.”

³⁴ Se Laban balam, “Mu terong. Ni balem butata betenakko.” ³⁵ Bare tom suanta umutang te la nu kawel bo beteram, ale goat nungumik kaetam siraram mu se sipsip nungumik kaetam Jacob ko balam mu nunga tueteram, ale ko namarari nungaram. ³⁶ Nuna suen la day ilagala suan aolak iluman awar biya namaman ale sor bo te bagakasan. Se Jacob mu Laban ko sipsip siraram likilim se goat kaetam likilim wore la nunga bitaruwakaso.

³⁷ Bare Jacob tam duap duap ko kower marak wore giam, ale guang naung naung maiya la wasaram, se tom siraram se maramarak mu aratu namaman. ³⁸ Ale tam umu kuwim goat se sipsip te yu nokasan mu ko koma ko bangaru bangaru ago namaram. Mu awuk, tom goat se sipsip yu namonko taisan mu, nuna oworete nunumi awote araga kapa gilingisan. Buta se goat se sipsip yu namonko taikasan, ³⁹ ale tam mu ari se nunumi awote araga kapakasan. Ale udagi kuriang kaetam siraram nunga ilukasan agi mu, ⁴⁰ Jacob nunga gikaso, kuwim kigilik te nunga awukaso, mu noko. Bare sikina mu nunumi awote araga kapara ko tom te mu, nongoma gurugu Laban ko sipsip kaetam se ko goat kaetam siraram wore nongoma tuikasan. Nu munan mu te, kota ko sipsip se goat motam bo ilu biguwuram. Nu Laban ko mu arungu me bolala awuram.

⁴¹ Se tom goat se sipsip sokel ago mu nunumi awote araga kapamonko tom, mu Jacob tam

kower umu kuwim te yu nana mu duap te ban-
garukaso, se nuna ari se nunumi awote araga
kapakasan. ⁴² Bare goat se sipsip tilital, mu nu tam
kower nunga nomokete me bitakaso, se kuriang
ilukasan mu tilital tala. Se munan mu te goat se
sipsip tilital mu Laban ko, se goat ningo nuam
kaetam siraram se sipsip kaetam sokel ago mu
noko gikaso.

⁴³ Se mu te Jacob mel gemarukko negeram mu
me karogo kolaram. Noko ura kariimet ta, se
sipsip ta, se goat ta, se camel ta, se donkey am
koma suanta.

31

Jacob Laban ilak baga naguram

¹ Jacob den marir Laban ko namarari nu kumik
ko balukasan mu tai due naguram se ikiam, “Jacob
anananga ba ko mel suen biya nu giam! Ale nu
aitak mel suen biya ago bagoso,” makasan. ² Se
Jacob betela Laban ko kiwem arigam mu pempem
uwuta mena, se nu maingkala ko ikiam.

³ Se Yawe Jacob maonam, “Ni piler ale ka ba alo
nunga sor te, ka gue suan nongote namarko. Ani
ni kerak bagasam.”

⁴ Se Jacob ko imet ilagala Leah se Rachel nunga
den beteram, taimon ale awar kuwim nu te sipsip
se goat nunga bitaruwaram wore te arigimonko
balam. ⁵ Se taiman se iwita nunga maonam, “Ne-
nenga ba ko munan pempem aningate bitawara
mu geragam se ani arigisam. Bare aninga ait ko
Kaem mu ani agarak baga se aga sangarukaso.
⁶ Nina ilagala ikisan, ani nenenga nenet ko ura
aora biya nunguningkiri taem. ⁷ Bare nu pempem

la kawelakaso ale aninga ura koma balukaso iwita te diram me aisukaso. Bare Kaem aninga sinar tokaso se ani memek bo nu kuting te me arikasam. ⁸ Se tom nu balukaso, ‘Goat nungumik kaetam siraram mu nika,’ makaso, mu goat nuam kuriang nungumik kaetam siraram mu la nunga ilukasan. Se tom nu balukaso, ‘Goat nungumik mone kaetam siraram maiya maiya mu nika,’ makaso, mu goat nuam kuriang uwutata nunga ilukasan. ⁹ Mu Kaem kota nenenga nenet ko sipsip se ko goat nunga gikaso ale ani aisukaso.

¹⁰ “Tom goat nunumi awote aragamon kapamonko tom te, ani ipingira bo arigem, mu goat anumang nungumik kaetam siraram wore la goat pagar mu nunga awote araga kapakasan se arigem. ¹¹ Se Kaem ko engel aga auram, ‘Jacob,’ mam. Se ani ‘Baluko,’ maem. ¹² Se nu balam, ‘Arikko, goat anumang nungumik kaetam siraram mu la diram goat pagar mu nunga awote araga kapasan. Mu awuk, munan Laban ni kimik te bitakaso mu ani ari saperem. ¹³ Ani Kaem ewerta ni Bethel bagerem se kete aratem. Se ni manga bo patawu bangem, ale olive oil awote warem, ale ani agarak den kalem.* Ario, bares ale sor imi bitar, ale ka sor te piler ale namarko,’ mam.”

¹⁴ Se Leah Rachel ilak Jacob manorman, “Mu terong. Ana ilagala mel bo anananga nainet kote ginakko mena. ¹⁵ Nu ana wonong bo ko imet iwita aitik nangarkoso! Ni maingkala anananga diarem, bare ana ni kiting umu katir me arigiman,

* **31:13:** Mel Bethel aratam: Genesis 28:10-22 arikko.

nu kota maguwu saparam. ¹⁶ Nunguningta, Kaem anananga nainet ko melmasak suen biya giam ale ana nanga kuriang ago nangaram. Buta se ni Kaem ka maonam butata bitarko.”

¹⁷ Se Jacob barasam ko imet kuriang nunga gi camel awote nunga awuram. ¹⁸ Ale ko sipsip se ko goat, se ko mel suen la Paddan Aram giam, mu camel donkey karogo nunga diruwuram se giriman. Nu ko melmasak lilim karogo ko nuet Isaac kote Canaan peleruk ale namarukko. ¹⁹⁻²¹ Nu uwuta bitirukko mu Aram kari Laban katir me maonam. Nu am kuluru banuwa, ko mel suen biya giam, ale yu Euphrates batagorman, ale aolak iluman, Gilead sor duruk ago mu te ko lage taman namakasan. Tom mu Laban ko sipsip nunga nomone batagukko namaram, se Rachel ko nuet Laban ko kaem kawel kuar te kisiman se kawam ningi aniram, mu karogotala nunga tere giam ale karogo naguram.

Laban Jacob kowom kaoram

²² Jacob naguram se day ilagala suan namaram asele Laban den ikiam. ²³ Nu ko kari sang nunga giam, ale day 7 ko, Jacob kowom karoman ale nama sor Gilead duruk ago umu te Jacob arigiman. ²⁴ Se tirom mu te Kaem ipingira te Laban maonam, “Ni sinar toko. Ni den ikup bo, ningo agi memek ta, wore Jacob me manaruko!” mam.

²⁵ Jacob ko kuwim Gilead sor duruk ago mu te nungam. Se Laban nama arigam, mu nu agotala ko kawam sel sor mu te tala bare awar nuam baongam. ²⁶ Asele Laban Jacob maonam, “Ni awuk se munan sowore betarem? Ni aninga kulem, ale aninga nanawusari talipara kariimet

iwita nunga giem. ²⁷ Ni anape ko aga kulem ale yumura la nagurem? Ni awuk se ani me aga manem? Ni aninga manem le mu, ani amilmil te wur bawe te ka beterem se namerem le. ²⁸ Ni tom kulupik bo aistem se ani aga aimasari se aga nanawusari nunga yaserem ale den ningo mu nungaru se me nunga beterem se namaman. Ni ngualara kilek beterem. ²⁹ Aninga sokel te ka maguwurikko mu karogo. Bare nika niet ko Kaem tirom ipingira te aga maonam ale mam, ‘Sinar toko. Ni den ikup bo, ningo agi memek ta, wore Jacob me manaruko,’ mam. Ewere te se, ani kiwem bo nikate me bitirikko. ³⁰ Ani ikisam, ni ka niet ko sor duap te pilerko gemang tawun biya aniso. Bare ni paguwurem. Ni anape ko aninga kawam bitua ko kaem agotala tere giem?”

³¹ Se Jacob balam, “Ani ni ka nanawusari sail te nunga bataguru gi wore ko nguangerem. ³² Bare aninga kariimet karogo nanga ningi, bo nika kaem mu nunga iluwuruk se arik agi mu, nu marak me bagarukko. Nanga gue suan nomotam te, aninga mel suen la gurugu sapar ale nika mel i bo arik mu toko.” Bare Jacob nuwus Rachel mu ko nuet Laban ko kaem kawel nunga tere giam mu Jacob me ko ikikaso.

³³ Se Laban Jacob ko kawam sel ningi kasu naguram ale loagaram. Ale aking Leah ko kawam sel ningi kasu naguram ale loagaram. Asele ura saonga imet ilagala mu nunga kawam sel ningi kasu naguram ale loagaram. Bare nu mel bo me arigam. Ale nukum kitira mu Rachel ko kawam sel ningi kasu naguram. ³⁴ Bare Rachel mungkala ko nuet ko kaem kawel mu nunga giam ale ko

camel ko daiga kuwim ningi kaluwuram, ale awote daigam bagakaso. Se Laban mel suen biya kawam sel ningi aniram mu ari gurugu saparam, bare nu ko kaem kawel me nungarkam.

³⁵ Se Rachel nuet maonam, “Aninga Ba, gemang me ikuwurokko. Ani aga sige arigem ale dagiwasam, ni kema te barasu sanamarikko me terong.” Se Laban sor gi kutuwuram, bare ko kaem kawel me nungarkam.

³⁶ Se Jacob gomang ninguru magaram se Laban ilak alisiram, “Ani anape memek betere se ni iwitata aninga karem agarak tairem?” ³⁷ Se aitik ni aninga melmasak suen la ilu gurugu patawu saperem. Se nika mel i bo arigem agi mu, gi karogo tai imi te bitar se suen la, nika ta, aninga ta, arigimonko. Se nuna awiriya diram mu balmon se ikinakko.

³⁸ “Ani yia 20 ko ni kerak bagerem. Se nika sipsip agi goat bo katir kuriang gue me sapa arigam. Agi ani ka sipsip garuk bo, tom bo te ta me morem ale kai naem, mena. ³⁹ Tom mel memek saki ka sipsip nunga moakasan, mu ani me ka kasurukasam, mena. Ani agata sipsip magakaso mu koma bo to kuwim te bitakasam. Woremkalal agi tirom mel tere nokasan, mu ni tom suen biya ani koma kutuwurekko den aora biya aga manarukasam, se ani koma kutuwukasam. ⁴⁰ Ani tirom kowarkalal uwutata bagakasam. Kowarkalal worem ninguru aga kanikaso. Se tirom mu marir ninguru aga kulukurukaso. Amotam anira me arikaso. ⁴¹ Yia 20 ko ani uwutata kerak бага se ka ura ilu lagerem. Ani ka nanawusari nunga giekko mu yia 14 ko ura iluwem, ale udagi yia 6 ko, nika sipsip se goat

sang aisuko ko ura taem. Bare ni aninga ura koma balukasam uwutata me bitakasam. ⁴² Aninga ait Isaac se angatak Abraham nunga Kaem mu agarak me bagaram le mu, aninga ura kowar mu koma mena, ni ipi aga beterem se namerem le. Bare Kaem aninga angamang ikup se aga ura kowar beterem mu arigam, ale ekelako tirom den sail karogo ka maonam.”

Jacob Laban ilak den kaloman

⁴³ Se Laban Jacob ko den koma balam, “Imet imi mu aninga nanawusari, se nononga kuriang mu aninga. Se sipsip se goat mu aninga tala. Se mel suen biya ni arigisam mu aninga. Bare ani lage bo te aga nanawusari se nunga kuriang nunga guramarikko me terong. ⁴⁴ Buta se ni analak den bo kalonakko. Ale kausa bo betenak, ale pempem te nangamin ares maukko.”

⁴⁵ Se Jacob manga bilik bo maiya wore tam ale patawu baongam. ⁴⁶ Ale ko gue suan nunga maonam, “Manga sang gial ale nunumi awote awuralko,” mam. Se butata beteman. Se duap te dagiman ale na no gilingiman. ⁴⁷ Se Aram den te Laban sor mu ko nup beteram Jegar Sahadutha mam. Se Hebrew den te Jacob sor mu ko nup beteram Galeed mam.

⁴⁸ Se Laban balam, “Manga nunumi awote awuman imi mu kausa iwita, ariginak ale te nangamin ares maukko.” Buta se sor mu nup beteman Galeed maman. ⁴⁹ Sor mu ko nup bo tala beteman Mizpah maman. Mu awuk, Laban balam, “Aitak

ni anak kirker baganakko. Bare Yawe nangarki-wurukko.† ⁵⁰ Ni aninga nanawusari nunga bita maguwur agi, imet iru gi agi, se ani me ko ikiek agi, wore Kaem ni anak nangarkiwošo mu ko me kamili saparukko.”

⁵¹ Ale Laban akingtala Jacob maonam, “Manga nunumi awote awuman imi se manga bangorman sumu, mu ni anak nanga kusumuri anirukko. ⁵² Manga nunumi awote awura mu se manga baonga mu kausa iwita aniruk, se ani kiarik namarik me ka maguwurik, se ni betela, kier ale tair ani me aga maguwurko. ⁵³ Anananga nanangatak Abraham Nahor ilak nunga Kaem mu nanga tutura ko Kaem bagarukko.”

Se Jacob den aora biya noko nuet Isaac ko Kaem, ko nguanga se nup patawukaso, wore ko nup te balam. ⁵⁴ Ale nu goat bo moram ale sor duruk ago mu te Kaem tama bita tuam. Ale ko nunguning sang kaiyam ale inang beteram, se ko gue suan suen la taiman ale naman. Ale sor umu te ani gilingiman.

⁵⁵ Ukiram se tumong biyala Laban barasam, ko nanawusari se ko numasari nunga iluwam ale den amilmil nungaram, ale nu peleram ko sor te namaram.

32

*Jacob Esau arigokko numi nunguru
burangikaso*

† **31:49:** Nup Mizpah mu ko ikia mu “kuwim te daiga ale awar loagara ko”.

¹ Jacob betela sor mu beteram ale aolak iluwam namawaram se Kaem ko engel lage te kote arataman. ² Se nu nungarkam ale balam, “Kuwim imi Kaem ko kager kari nunga nuguwim!” mam. Umutang nu sor mu nup beteram Mahanaim mam.*

³ Jacob ko ura kari den nungaram ale nunga giruwuram se ko laun Esau kote, ko ali Seir, sor Edom mu te, girimon namamonko nunga maonam. ⁴ Nu nunga kiti gurugam ale mam, “Nina aninga agiring imi aga kari laun Esau maonalko, ‘Nika ura kari Jacob iwita balam: Ani Laban ilak baga laga pelerem taiwasam. ⁵ Aga bulmakau se donkey, sipsip se goat, se aga ura kariimet karogo lilim taiwasam. Ale ani den imi ni aga kari dom kete betesam, mu ni amilmiler mu asele ani tairikko.’”

⁶ Se Jacob ko ura kari mu Esau ko den koma karogo peleman Jacob kote taiman ale manorman, “Ana nika laun Esau kote nama arataman, se nu ni karkukko taiwoso. Noko kari 400 nunga giam ale taiwoso.”

⁷ Se Jacob den mu ikiam ale ninguru nguan-gakaso, ale ikia moakaso. Se nu ko kariimet, ko bulmakau, camel, sipsip, goat, donkey, pagaru motam ilagala awuram. ⁸ Nu ikikaso, “Esau tairuk motam gira nunga moruk agi mu, motam udagi mu nagumonko terong agila.”

⁹ Asele Jacob guranek beteram ale mam, “O aninga angatak Abraham ko Kaem, aga ait Isaac

* **32:2:** Nup Mahanaim mu ko nunguning mu “kuwim ilagala nungurman ale te bagaman”, kuwim bo Jacob ko, se bo mu Kaem ko.

ko Kaem, O Yawe, nigita aninga manem, ‘Ni piler ale ka sor te, ka gue suan nongote namar se ani ningo la kete bitirikko,’ balem. ¹⁰ Ani kari ningo bo iwita mena, bare ni gemang aitem, ale kilek ningo la ani ka ura kari agate betere. Tom ani kulak la aga nang ba nunga betere, mu ani agata suanta aga sikir iluwem ale Jordan kiarem ale namerem. Bare aitem ani pelere mu aga daup motam bibiya ilagala karogo lilim taiwasam. ¹¹ O Yawe, ani nguangasam. Aga sangaruko. Aga laun Esau tairuk ale aga imet kuriang karogo lilim nanga maguwurok bore ko, aga sangaruko. ¹² Bare ni balem, ‘Ani ningo la nikate bitirik se nika gue te kariimet kapamon ale langi ko saun iwita sor tamonko, se kariimet bo kaurokko me terong.’ Ni den mu ko kamin ares mauko.”

¹³ Se Jacob sor mu te tirom bagaram. Se ukiram se noko melmasak suen la mu ningi, melmasak suan suan gi Esau tuokko ilu biguwuram: ¹⁴ goat pagar 200 se goat anumang 20, se sipsip pagar 200 se sipsip anumang 20, ¹⁵ se camel gotek ago mu 30, se bulmakau pagar 40 se bulmakau anumang 10, se donkey pagar 20 se donkey anumang 10. ¹⁶ Nu uwutata betere, asele ura kari nunga paogam, ale nunga tuteram mel paogam mu nunga bitarmonko nunga awuram. Ale nu nunga maonam, “Nina giral se ani negowom karikko. Se melmasak mu motam kirker animonko.”

¹⁷ Ale ura kari girok namarukko mu maonam, “Tom aninga laun Esau lage te ni karkuk ale ka isuok, ‘Ni awiri ko ura kari ya?’ mauk, ale ‘Aparete namasam a?’ mauk, ale ‘Melmasak imi awiri ko ya?’ mauk, ¹⁸ mu ni iwita baluko, ‘Mel suen la imi

mu nika ura kari Jacob ko munan noko kari dom nikate beteram se ani ago taiwasam. Se Jacob kota mu udagi taiwoso,' iwita baluko.”

¹⁹ Se Jacob den koma suanta umutang la ko ura kari mel bitarmonko mu nungaru saparam. Ale nunga maonam, “Tom nina lage te Esau arigal, mu den suanta umutang la nu maonalko. ²⁰ Ale den ‘Nika ura kari Jacob udagi taiwoso’ mu maonalko mu ningamili me saparukko,” mam. Mu Jacob iwita kuamin tugukaso, “Ani munan imi te aga laun gomang lila awurekko agila. Se nu ani agarkuk, bare memek ani ulengkala nu kumik te beterem mu ko kuamili saparukko.” ²¹ Buta se Jacob ko munan laun Esau ko beteram mu balam se giriman ago namakasan, se nu tirom umu te ko kuwim te bagaram mu te am bagakaso.

Jacob Kaem ilak numi saogam

²² Se tirom suanta mu te la, Jacob barasam ale ko imet ilagala mu se, ko ura saonga imet ilagala mu se, ko namarari 11 mu karogo, yu Jabbok ko luan kuringi mu karoman ale komasang te kasu kapaman. ²³ Nu nunga diruwuram se giriman kasu kapaman, asele aking ko ura kari nunga diruwuram se ko melmasak lilim la karogo kasu kapaman. ²⁴ Nuna bita sapaman se nu kota yu komasang ko bagaram. Se kari bo tairam ilak numi sagaru lagaram la sor ukira duap iluwam. ²⁵ Se kari mu numi ko ikiam mu nu Jacob ko sokel karogo kaparukko me terong, se nu Jacob ko bugi duap kau tam se kutugam. ²⁶ Se kari mu Jacob maonam, “Sor ukirokko pingi aram. Aninga bitar se namarikko.”

Bare Jacob nu maonam, “Ni ani marak aisu mu asele ani ka bitirik se namarko.”

²⁷ Se kari mu Jacob isuam, “Nika nip awiri ya?”

Se Jacob balam, “Aninga aip Jacob i,” mam.

²⁸ Se kari mu balam, “Ni udagi ka nip Jacob me anirukko. Nika nip aitik mu Israel. Mu awuk, ni Kaem ilak nimi sagem, ale ali kari karogo la nongorak barimerem, ale nongorak kaperem.”†

²⁹ Se Jacob isuam, “Nika nip aga manaruko,” mam. Bare kari mu mam, “Ni anape ko aninga aip ikiko?” Ale nu eng Jacob marak tuam.

³⁰ Se Jacob sor mu nup beteram Peniel ma se balam, “Ani Kaem ilak pingita nanimi nangama arigiman, bare ani me kuerem,” mam.‡

³¹ Worem basuwaram se Jacob sor Peniel mu beteram. Bare nu aolak diram me ilukaso, mu awuk, noko bugi duap kutugam. ³² Buta se tom mu te se tai aitik, Israel alo anapeya mosan ale nasan, mu ko bugi duap ko pisi me nasan.

33

Jacob Esau arigam

¹ Jacob motam patawu Esau ko kari 400 arungak taiwaram mu nungarkam. Ale noko nuwus ilagala Leah, Rachel, se ko ura saonga imet ilagala mu nunga kuriang nomoke nomoke nungaram se arungu sanami gilingiman. ² Nu ko ura saonga imet nunga kuriang arungu gira nunga awuram. Ale Leah ko kuriang arungu mu kusumuri nunga awuram, ale Rachel ko namar Joseph ilak mu

† **32:28:** Nup Israel mu ko nunguning mu “Kaem ilak numi saogam”. ‡ **32:30:** Nup Peniel mu ko nunguning mu “Kaem koma motam”.

nukum te nunga awuram. ³ Se Jacob kota mu giram ko laun kote nama se, bugura kulukurukaso koma motam ali ningi kapakaso, se aking barasukaso, nama akingtala uwutatala bitakaso. Nu tom 7 ko uwutata ko laun kote beteram.

⁴ Bare Esau iluwok ale yasarukko naguram kote tairam, ale iluwam yasaram ale musuk tuam. Ale wete nunumi iluman ale niakasan. ⁵ Ale Esau loagaram ale imet kuriang nungarkam, ale isam, “Mu arika kariimet ni kerak taiman a?” mam.

Se Jacob balam, “Imi kuriang Kaem ko gomang ningo te ani ka ura kari aisam bore,” mam.

⁶ Asele ura saonga imet nunga kuriang ago taiman Esau ko koma dugu te nubugura kulukurman. ⁷ Nogowom kaora mu Leah ko kuriang nongorak taiman nubugura kulukurman. Se nukum kitira mu Joseph ko nuam Rachel ilak taiman nubugura kulukurman.

⁸ Se Esau aking isam, “Se ani sipsip se goat se mel motam bibiya wore lage te nungarki se tairem mu ni awuk bitarko?”

Se Jacob mam, “Aga kari dom, melmasak mu kisisam mu, ko amilmiler agi, mena agi, wore mu angamang motam bataga ka kasursam,” mam.

⁹ Bare Esau balam, “Aga uria, ani betela aga melmasak suen biya se terong. Sumu nika, ilupko.”

¹⁰ Bare Jacob nu maonam, “Mena. Ni ani ago ko amilmilam agi mu, aninga agiting imi toko. Aitak nika gemang motam ningo te gemang aisem, se ani nika kema motam arigisam, mu ani Kaem koma motam ningi loaga kam ikisam. ¹¹ Se ni aninga munan kistem mu giko. Kaem munan ningo beteram ale mel suen biya ani aisam, se

aitak ani aga mel terong ma la.” Jacob uwuta balam, ale noko munan Esau tuokko mu ko sail tagiram, se Esau gomang tuam ale giam.

¹² Ale mam, “Namanakko. Ani nengerak bolala la namanakko,” mam.

¹³ Bare Jacob nu maonam, “Aga kari dom, ni ikisam, kuriang nosokel mena. Se betela ani sipsip bulmakau nunga kuriang ago, wore nunga ikia aga moso tala. Ani tom suanta ko arungu aolak iluwekko nunga diruwurek, mu nuna kuemonko.

¹⁴ Aga dom, ni gir nama se bager, se ani udagi te kewom karikko. Ani bulmakau sipsip nunga aolak ko sokel ko iki se, aking kuriang nunga aolak mu ko iki se, kewom karik tai Seir karkikko.”

¹⁵ Se Esau balam, “Buta mu aninga kari sang awu kisek, se lage ka kasurmon kerak taimonko,” mam.

Bare Jacob balam, “Aga kari dom, mena. Ni ani ago ko ningo beterem terong mam.”

¹⁶ Se Esau peleram ko sor te Seir namakaso. ¹⁷ Bare Jacob mu dalelaram Succoth namaram, ale umu te kuwim tam, ale bulmakau sipsip nunga asal kalo kalo karogo namaram. Se sor mu nup beteman Succoth maman.*

¹⁸ Jacob Paddan Aram beteram ale peleram tairam mu nu yawarakala tai Canaan sor te wonong Shechem mu te aratam. Ale ko kuwim Shechem wonong ko duap te nungam. ¹⁹ Nu ali mu manga silver 100 te Hamor ko namarari nongote diaram ale te daigam. Shechem mu Hamor

* **33:17:** Nup Succoth ko nunguning mu “kawam asal”.

ko namar bo. ²⁰ Ale sor mu te altar bo kaolam ale nup beteram El Elohe Israel mam.†

34

Shechem kilek memek Dinah kumik te beteram

¹ Dinah mu Jacob Leah nunga nanawus. Se tom bo nu Canaan imet saki nungarkukko namaram.

² Se Hamor, Hivi kari, mu sor mu ko kari supuling. Se ko namar Shechem Dinah arigam ale gomang barasam, se ko sail te namaram iluwam ale kager te iwita ilak aniram. ³ Nu Jacob ko nanawus Dinah ninguru gomang tuam, ale gomang kuluka ko den welang manarukaso. ⁴ Ale udagi te namaram ko nuet Hamor maonam, “Ba, imet owore aninga aiwus ko to aisuko,” mam.

⁵ Udagi te Jacob ko nanawus Dinah kumik te kilek memek dolara karogo beteman mu ikiam, bare am kutek mam, mu awuk, noko nama-rari bulmakau sipsip mel nunga bitarmonko namaman lagakasan, se taimonko am nunga kimi bitawakaso.

⁶ Se Shechem ko nuet Hamor Jacob ilak munakarukko namaram. ⁷ Bare Jacob ko namarari mu Dinah ko nirung mu maingkala ikiman, ale birikaman, ale ura beteman tai tai arataman. Nuna ninguru tala nongomang magaram, mu awuk, Shechem kilek memek bo dolara karogo wore Israel nunga ningi beteram. Nu kiwem bo uwuta me bitirukko, wore Jacob ko nanawus kumik te beteram ale ilak aniram.

† **33:20:** Nup El Elohe Israel mu ko nunguning mu “Kaem, Israel nunga Kaem”. Genesis 32:28 ago arikko.

⁸ Bare Hamor nunga maonam, “Aninga kuriang Shechem nika nanawus gomang ninguru tuam ale balam. Se balu se noko imet ko am taukko. ⁹ Nanimi karogo nanak ginakko. Nenenga nanawusari ana nangaral, se anananga nanawusari ningarnakko. ¹⁰ Asele nina ana nangarak nanga sor imi te am bagaralko. Se nenenga nengemang kuwim aguwaya te bagaralko kueral, mu am te bagaralko. Ale diara guruga ko ura am beteralko, ali sang dia talko mu am dia talko.”

¹¹ Se Shechem Dinah ko nuet se ko korasari iwita nunga maonam, “Nina Dinah aisalko iwita ikial, mu nina anapeya ko kueral balal, mu ani am ningarikko. ¹² Imet diara ko manga tom aisal, ale anapeya karogo ko, mu am balalko. Ani am dia saparikko. Bare mel biya mu kuriang itiwik sumu aninga aiwus ko aisalko.”

¹³ Se Jacob ko kuriang alo Shechem kilek memek nunga nogoras kumik te beteram wore ko non-gomang magaram, se Shechem ko nuet Hamor ilak kula den nunga manorman. ¹⁴ Ale iwita balman, “Ana kari bo kumik guang me batogam mu nanga nagoras tunak se me ilak naukko. Ana buta betenak, mu ana dolara biya tanakko. ¹⁵ Bare nina kiwem suanta imi beteral mu, asele ana aing au manakko. Nina ninga kari suen la karogo ningimik guang batoga te nama saparalko. ¹⁶ Nina buta beteral, mu asele nina anananga imet gialko, se aking ana nenenga imet ginakko. Ale nengerak kariimet suan awunak ale baganakko. ¹⁷ Bare nina ningimik guang batoga ko munan me ko kueral, mu anananga nagoras tanak ale sor imi betenakko.”

¹⁸ Se Hamor ko namar Shechem ilak den mu ikiman ale ko amilmilaman. ¹⁹ Shechem tairate den mu karo tuam, mu awuk, nu Jacob ko nanawus ko ninguru kuakaso. Shechem mu ko launuria ningi nu kota gira. ²⁰ Se Hamor ko namar Shechem ilak biguwura kuwim wonong ko songkuring ago mu te namaman, ale den mu nunga wonong suan nunga manarukasan. ²¹ Ale balman, “Kariari mu nangarak bagara suanta bagamonko balsan. Se anananga ali biya. Se ana balnak se nuna nanga ali te бага se dia gurugu nama tai se bagamonko. Ana nononga nanawusari nunga ginak, se nuna anananga nanawusari nunga gimonko. ²² Bare nuna balsan, anananga kari suen la nangimik guang batoga te nama sapanak ale nuna iwita aratanak, mu asele, nangarak bagara suanta bagamonko. ²³ Ninguru ikialko. Ana buta betenak, mu nunga sipsip bulmakau se nunga mel suen biya mu anananga arukko. Se nunga ikia mu karo nungarnak se nangarak bagamonko.”

²⁴ Se wonong mu ko kari suen la Hamor namar Shechem ilak nunga den ikiman ale ko amilmilaman, ale suen la nungumik guang batoga te namaman.

²⁵ Day ilagala suan namaram, se kari lot ko yaman karogo bagaman, se Jacob ko namar ilagala, Simeon se Levi, mu Dinah ko korasari nunam duap suanta, nunga baenat mu giman, ale sor mu ko kari, bagara ngualara bagara ko, kari suen la nunga moman se kueman. ²⁶ Nuna Hamor ko namar Shechem ilak karogotala nunga moman se kueman, se nunga nogoras Dinah Shechem ko kawam te bagaram mu taman ale ilak namaman.

²⁷ Se Jacob ko kuriang sang udagi taiman, kari kue-man mu nungarki se melmasak suen la giman ago namaman, mu awuk, nononga nogoras sor owore te ikup arigam. ²⁸ Nuna sipsip se goat, bulmakau se donkey, se mel suen biya wonong te se ningam ningi mu gi sapaman. ²⁹ Nuna nunga manga mel kawam te mu se, nunga imet kuriang suen la, mu nunga nogoras ko koma ko gi sapaman.

³⁰ Bare Jacob ko kuriang Simeon Levi ilak nunga maonam, “Nina kilek memek mu beteman mu aninga aip maguwuman. Se aitak Canaan arika, Perez alo, se awiriya ali imi te, mu nuna ani ago ko nongomang magarukko. Ana kari suen biya mena. Se nunga kari suen la biguwumon ale ani agarak kagermon, mu nuna ana suen la nanga menawumonko.”

³¹ Bare nuna balman, “Se anananga nagoras lage luan imet iwita beteman mu terong e?”

35

Kaem Bethel sor te Jacob marak tuam

¹ Asele Kaem aking Jacob iwita maonam, “Bares ale nama tarigi Bethel mu te kuwim toko. Kuwim umu, tom ni ka laun Esau ko naguwerem se ani Kaem kete aratem, mu te altar bo kalo aisko.”

² Se Jacob ko imet kuriang, se ko kariimet ilak bagara, mu suen la nunga maonam, “Nina sor iwareng nunga kaem kawel ago bagasan mu suen la nunga waru saparalko. Ale nengemang motam nungal, ale guang ningo la naguralko. ³ Asele tairal se ana Bethel nama targinakko. Ani aninga Kaem, aninga ikup ningi agiring ikikaso ale sor suen la te agarak bagakaso, wore ko altar bo kalo

tuekko,” mam. ⁴ Se nuna suen la nunga kaem kawel alo se nodogawa ko ring suen la karogo tai Jacob tuman, se nu Shechem wonong te tam oak duap ningi mutim tugumam. ⁵ Se tom nuna aolak duap beteman mu Kaem nguangara duap bo wonong wonong pingi pingi nunga laturu bagara mu nungumik te beteram se kaparam, se bo non-gorak kagerarukko me terong.

⁶ Jacob ko kariimet ago Luz wonong te nama arataman. Luz mu ko nup bo Bethel, wonong mu Canaan sor te aniso. ⁷ Asele Jacob altar bo kaolam, ale kuwim mu nup beteram El-Bethel mam, mu awuk, nu oworete ko laun Esau ko naguwaram se Kaem kote aratam.*

⁸ Se Deborah, Rebekah ko bitua imet aora, mu umu te kueram, se tam oak Bethel ko lete mu te duap ningi mutim tuguman. Ale tam nup beteman Allon Bakuth maman.†

⁹ Tom Jacob Paddan Aram beteram ale peleram taiwaram, mu sor Bethel oworta te Kaem aking-tala kote aratam ale marak tuam. ¹⁰ Ale maonam, “Nika nip Jacob i,” mam. “Bare udagi ni Jacob ko me ka arumonko. Aitak nika nip Israel.”

¹¹ Aking Kaem maonam, “Ani Kaem Sokel Gargar. Nika tagu te kuriang gue suen biya aratamon ale sor magamonko. Ni te kariimet motam biya bo aratuk, ale kariimet motam biya mu te asele kariimet motam suen biya bare ilu biguwura suanta aratamonko. Ale nika gue te king arika aratu namamonko. ¹² Ani ali Abraham Isaac nungarem

* **35:7:** Nup El-Bethel mu ko nunguning mu “Bethel sor ko Kaem”.

† **35:8:** Nup Allon Bakuth mu ko nunguning mu “niara ko tam”.

mu aking ni kisek, ale ka taleng girigir ni biring ko taiwasan mu nungarikko.”¹³ Kaem buta maonam ale beteram ale namaram.

¹⁴ Se Jacob kuwim Kaem ilak te munakaram mu te manga biling bo patawu baongam, ale waen se olive oil mu awote waram. ¹⁵ Ale sor mu nup beteram Bethel mam. †

Rachel kueram

¹⁶ Nuna Bethel beteman ale aolak iluman namakasan. Se tom mu Rachel tuagu ago. Se nuna nama Ephrath ko pingi aratu se Rachel kuriang taukko tom iram, bare kuriang taukko ikup biya. ¹⁷ Nu yaman ikup biya ningi kuriang tam. Se ko saonga imet mu iwita maonam, “Ni me nguangerko,” mam. “Nika kuriang mu kari,” mam. ¹⁸ Se Rachel ikup yaman mu ningi kuriang tam, ale kuerukko nega se, ko namar mu nup beteram Benoni ma se kueram. Bare nuet Jacob nup beteram Benjamin mam. §

¹⁹ Se Rachel uwutata kueram, se nuna lage luan te, lage Ephrath namara mu te, mutim tuguman. Ephrath ko bala bo Bethlehem. ²⁰ Se Jacob Rachel ko ali motam te manga biling bo bangaru beteram, se manga mu aita am aniso.

²¹ Se Israel aolak iluwam nama Migdal Eder mu ko komasang te noko kuwim nungam. ²² Sor mu te бага se Reuben ko nuet Israel ko nuwus Bilhah ilak aniram se ko nuet den mu ikiam.

† **35:15:** Nup Bethel mu ko nunguning mu ‘Kaem ko kawam’.

§ **35:18:** Nup Benoni mu ko nunguning mu “kuriang kari yaman ningi iluwem”. Se nup Benjamin mu ko nunguning mu “kuriang kari aninga agiting sengam”.

Jacob ko namarari 12. ²³ Se ko nuwus Leah tuagu te mu, nunga nunup Reuben, kari laun, asele Simeon, Levi, Judah, Issachar, se Zebulun butata. ²⁴ Se ko nuwus Rachel tuagu te mu, nunga nunup Joseph se Benjamin. ²⁵ Se Rachel ko ura imet Bilhah tuagu te mu Dan se Naphtali. ²⁶ Se Leah ko ura imet Zilpah tuagu te mu Gad se Issachar. Tom Jacob Paddan Aram bagaram mu ko kuriang imitang bilangaman.*

Isaac kueram

²⁷ Jacob ko nuet Isaac kote Mamre, Kiriath Arba (Hebron) duap te, sor Abraham Isaac te bagaman mu te tairam bagakaso. ²⁸ Isaac ko bagara tom ilu biguwu sapara mu l80 yia. ²⁹ Nu garukaram nun-guningkiri, noko yia suen biya, asele kueram. Nu ko nuet nongotak nogowom karo namaram. Se ko namar ilagala, Esau Jacob ilak, mutim tuguman.

36

Esau ko kuriang numasari

¹ Imi Esau ko kuriang numasari. Esau ko nup bo Edom.

² Esau Canaan imet ilagala suan nunga giam: bo Adah, Heth kari Elon ko nanawus. Bo Oholibamah, nu Anah ko nanawus se Hivi kari Zibeon ko numas. ³ Se bo Basemath, nu Ishmael ko nanawus, se Nebaioth ko koras.

⁴ Adah Esau ko kuriang Eliphaz iluwam. Se Basemath Esau ko kuriang Reuel iluwam. ⁵ Se Oholibamah Esau ko kuriang Jeush se Jalam se

* **35:26:** Benjamin mu asele Bethlehem bilangaram.

Korah nunga iluwam. Esau Canaan bagaram se ko namarari mu bilangaman.

⁶⁻⁷ Esau Jacob ilak wete Canaan sor te bagaman. Bare nononga sipsip bulmakau mel suen biya nunguningkiri, se kuwim umu kirikirikaram, nuna ilagala te bagamonko me terong. Buta se Esau barasam, ko nuwusari, ko namarari, ko nanawusari, se ko kariimet, se ko bulmakau sipsip mel, se mel suen la nu Canaan sor te giam mu ago ko uria Jacob beteram, ⁸ ale sor bo duruk ago, ko nup Seir, mu te nama daigam.

⁹ Imi Esau ko gue te ko kariimet, nunga balsan Edom alo masan. Nuna sor duruk ago Seir mu te bagasan.

¹⁰ Imi Esau ko namarari nunga nunup.

Esau ko imet Adah tuagu te Eliphaz bilangaram. Se Esau ko imet Basemath tuagu te Reuel bilangaram.

¹¹ Se Eliphaz tuagu te mu Teman, Omar, Zepho, Gatam se Kenaz bilangaman. ¹² Se Eliphaz ko ura imet Timna ilak bagaram se ko namar Amalek ilu tuam. Kuriang imas imi mu Esau nuwus Adah tuagu te kapaman.

¹³ Se Reuel tuagu te mu Nahath, Zerah, Shammah, se Mizzah. Kuriang imas imi mu Esau nuwus Basemath tuagu te kapaman.

¹⁴ Esau ko imet Oholibamah tuagu te mu Jeush, Jalam, se Korah bilangaman. Oholibamah mu Anah ko nanawus se Zibeon ko numas.

¹⁵ Esau ko kuriang gue te digo supuling alo koma koma mu nunga nunup mu iwita:

Esau ko kuriang laun Eliphaz tuagu te mu Teman, Omar, Zepho, Kenaz, ¹⁶ Korah, Gatam, se

Amalek. Nuna Edom sor te Eliphaz tuagu te ko digo supuling alo, se Esau Adah ilak nunga nunumasari.

¹⁷ Esau ko kuriang Reuel tuagu te mu Nahath, Zerah, Shammah, se Mizzah. Nuna Edom sor te Reuel tuagu te ko digo supuling alo, se Esau Basemath ilak nunga nunumasari.

¹⁸ Esau nuwus Oholibamah ko tuagu te mu Jeush, Jalam, se Korah. Nuna Esau Oholibamah ilak nutagu te ko digo supuling alo. Oholibamah mu Anah ko nanawus.

¹⁹ Imi Edom kariimet Esau ko gue te arataman wore nunga digo supuling nunup.

Hor kari Seir ko kuriang gue

²⁰ Imi kariimet gue bo kigilik agotala Edom bagakasan, nunga balsan Hor kariimet masan. Nuna Hor kari Seir tuagu te ko kariimet. Imi Hor kari Seir ko kuriang nunga nunup: Lotan, Shobal, Zibeon, Anah, ²¹ Dishon, Ezer, se Dishan. Nuna suen la mu nunga kariimet nunga digo supuling bagakasan.

²² Lotan ko namarari mu Hori se Homam. Timna mu Lotan ko koras.*

²³ Shobal ko namarari mu Alvan, Manahath, Ebal, Shepho, se Onam.

²⁴ Zibeon ko namarari mu Aiah, se Anah. Anah ewerta sor garagarayam mu te nuet Zibeon ko donkey nunga bitaruwa, yu kowar bulowolok mawaram mu nu giram arigam.

²⁵ Anah ko kuriang ilagala, namar mu Dishon, se nanawus mu Oholibamah, Esau ko nuwus.

* **36:22:** Genesis 36:12 arikko.

²⁶ Dishon ko namarari mu Hemdan, Eshban, Ithran, se Keran.

²⁷ Ezer ko namarari mu Bilhan, Zaavan, se Akan.

²⁸ Dishan ko namarari mu Uz, se Aran.

²⁹ Nuna suen la mu Hor kariimet nunga digo supuling bagakasan. Nunga nunup iwita: Lotan, Shobal, Zibeon, Anah, ³⁰ Dishon, Ezer, se Dishan. Nuna nonet Seir ko ali te Edom sor te bagakasan.

Edom kariimet nunga king

³¹ Israel alo nungumik king mena ko tom te, king imi Edom sor bitarukasan:

³² Motam motam Beor namar Bela Edom ko king ko aratam. Noko wonong nup Dinhabah.

³³ Tom Bela kueram mu Zerah namar Jobab, Bozrah kari, mu kuwim tam.

³⁴ Tom Jobab kueram mu Teman kari Husham kuwim tam.

³⁵ Tom Husham kueram mu Bedad namar Hadad kuwim tam. Nu sor Moab te Midian alo nunga menawuram. Noko wonong nup Avith.

³⁶ Tom Hadad kueram mu Masrekah kari Samlah kuwim tam.

³⁷ Tom Samlah kueram mu Rehoboth wonong yu Euphrates duap te ko kari Shaul kuwim tam.

³⁸ Tom Shaul kueram mu Acbor namar Baal-Hanan kuwim tam.

³⁹ Tom Acbor namar Baal-Hanan kueram mu Hadad kuwim tam. Noko wonong nup Pau. Noko nuwus nup mu Mehetabel, nu Matred ko nanawus se Me-Zahab ko numas.

⁴⁰ Imi Esau ko gue te ko digo supuling nunga nunup: Timna, Alvah, Jetheth, ⁴¹ Oholibamah, Elah, Pinon, ⁴² Kenaz, Teman, Mibzar, ⁴³ Magdiel,

se Iram. Nuna Esau ko kariimet Edom koma koma dagi dagi namaman wore nunga digo supuling.

Esau nu Edom kariimet nunga usir.

37

Joseph ko ipingira

¹ Jacob Canaan ali te, kuwim nuet te ulengkala bagaram mu te bagakaso. ² Se imi Jacob ko kuriang arungu nunga dugu duap.

Joseph kuriang kulak gotek bagakaso, ko yia tom 17. Nu ko nuet Jacob ko imet Zilpah se Bilhah nutagu te noko launari umu arungu sipsip se goat nunga bitarukasan. Bare ko launari kilek memek bitakasan, se nu ari laga tom bo nuet maonam.

³ Israel (Jacob) ko namarari suen la nunga kuakaso, bare Joseph mu ninguru ko kuakaso, mu awuk, nu garuk ningi bagaram se Joseph bilangaram. Se nu guang bo balayam biriram ale Joseph tuam. ⁴Se ko launari nonet Jacob ko kiwem umu arigiman ale Joseph ko nongomang magakaso, se nongomang lila te me ilak munakakasan.

⁵ Tom bo Joseph ipingiram, ale ko ipingira mu ko launari nomokete balam. Se nuna ikiman ale nongomang eng am ninguru tala maga kaparam.

⁶ Nu iwita balam, “Aninga ipingira ewere balik se ikialko. ⁷ Ana suen la ningam te wheat ilu biguwu se sikipiwaman se, ikialko, aninga wheat siping mu barasu diram sanamaram, se nenenga mu aninga mu ko tara bowa naguman.”

⁸ Se ko launari nongomang memek te manorman, “Awuk? Ni anananga pulawura baga se nanga bitaruko e?” maman, ale ipingira mu ko,

Joseph ko nongomang magara eng magara biya magakaso.

⁹ Se Joseph akingtala ipingiram ale ko ipingira mu ko launari nunga maonam, “Ikiako. Ani aking ipingira bo tala arigem, mu worem se sige se baras 11 mu ani amake dugu te nubugura kulukuru aisiman.”

¹⁰ Ale ko ipingira mu ko nuet agotala maonam, se ikiam ale ining tuam, “Sowore anape ipingira ya?” mam. “Awuk, ani se ka niam, se ka launari suen la tainak ale nabugura kulukuru kisinakko e?” ¹¹ Se ko launari mu Joseph ko ninguru nongomang magaram. Bare ko nuet mu ipingira mu am ko iki guruguwakaso.

Joseph ko launari alo Joseph kari saki nuguting te beteman ale koma taman

¹² Tom bo Joseph ko launari Shechem wonong duap te nunga nonet ko goat se sipsip nunga bitaruwasan, ¹³ se Israel Joseph maonam, “Ni ko ikisam, nika launari mu Shechem wonong duap te goat se sipsip nunga bitaruwasan. Se aninga angamang mu ni nama nungarkiko.”

Se Joseph balam, “Mu ani namarikko,” mam.

¹⁴ Se nuet balam, “Ka launari se sipsip se goat terong bagasan agi wore nama nungarki ale tai aga manaruko.” Tom mu te Israel Hebron ko sor wolong mu te baga se Joseph Shechem namarukko maonam.

Se Joseph nama Shechem aratam, ¹⁵ ale ko launari nunga kupu kupu geragawaram se kari bo nu arigam ale isuam, “Ni anape kupusam a?” mam.

¹⁶ Se Joseph mam, “Aninga launari nunga loaga guruguwasam. Nuna koma te sipsip se goat nunga

bitaruwasan mu ni ko ikisam agi mu, aga man-
aruko.”

¹⁷ Se kari mu balam, “Nuna sor imi maingkala beteman. Ale Dothan namamonko balman se ani ikiem,” mam.

Se Joseph barasam ale nogowom kaoram nama Dothan wonong duap te nungarkam. ¹⁸ Bare ko launari awar la nu arigiman, ale me tai aratukaso la, nuna momon se kuerukko nunumi manorman.

¹⁹ Ale balman, “Ipingira kari o taiwosowo!” mam. ²⁰ “Tairuk se monak se kueruk se mutim imi bo ningi sapanakko. Ale namanak balnak ‘mel diwang bo moram se kueram’ manakko. Ale ko ipingira ko nunguning kapa tuok agi mu ariginakko!”

²¹ Bare Reuben den umu ikiam mu nu nuguting te Joseph bataguru taukko, se balam, “Ana me monak se kuerukko! ²² Kariimet gue nagiting me magarukko. Sor garagarayam imi ko mutim imi bo ningi saparalko, bare kumik me kau talko!” mam. Reuben nu Joseph sanguk ale ilak nama nonet kote bitirukko iki se uwutata balukaso.

²³ Se Joseph ko launari nongote tai aratam se iluman, ale ko guang balayam nung mu kutuwuman, ²⁴ ale ilak nama mutim ningi sapaman. Mutim mu yu ko mutim iman, bare kumik yu mena, yu marakam.

²⁵ Ale na namonko dagiman ale nomotam patawu mu Ishmael gue ko kari alo, koma Gilead namara umu te taiwaman se nungarkaman. Se nunga camel mu melmasak siring yawara yawara, tam ko yu liliki te nunga, mu giman ale ilu arigimonko karogo Egypt namakasan.

²⁶ Se Judah ko launuria iwita nunga maonam, “Ana nanga uria monak se kueruk se kaluwunak, mu anape mel ningo ningi tanakko? Mena. ²⁷ Buta se am ngual Ishmael alo arungu ilu ariginak se diamon se koma tanakko. Ana me monak se kuerukko. Mu awuk, nu anananga uria, se anananga gue suan.” Se ko launuria den balam mu ko amilmilaman.

²⁸ Se Ishmael ko gue te Midian kari alo tai arataman se nuna Joseph mutim ningi bagaram mu patawuman se bausam, se Ishmael ko kari alo manga biling silver 20 ko te nongorak Joseph diaman ale ilak Egypt namaman.

²⁹ Reuben udagi te tairam ale mutim ningi loagaram, bare Joseph me bagaram. Se nu kota ko guang iluwam barukam. ³⁰ Ale ko uriamitak nongote peleram ale balam, “Kuriang umu mutim ningi me bagoso! Se ani awuk maikko?”

³¹ Se Joseph ko launari goat bo moman ale ko gue Joseph ko guang te iluman. ³² Ale giman ago nunga nonet kote namaman ale manorman, “Ana guang imi arigiman. Gurugu patawu ale arikko. Nika namar ko agi mena agi wore ko arikko.”

³³ Se nu arigam ale balam, “Mu borta, aninga namar ko guang!” mam. “Mel diwang bo moa nam. Nunguningta,” mam, “Joseph batuwutuk mam katir katir kaparam.”

³⁴ Ale Jacob guang kumik te mu barukam, ale guang wuli karogo memek umu numi te iram. Ale ko namar ko, tom maiya biya mo nia lagakaso. ³⁵ Ko namarari se ko nanawusari gomang tamonko taikasan, bare nu miakaso. Ale balukaso, “Mena,” makaso. “Ani iwitata mo nia laga, aga

namar kowom karo namarikko,” mam. Ko nuet uwutata mo lagakaso.

³⁶ Bare Joseph mu, Midian alo ilak nama Egypt, Potiphar ilak diaman. Potiphar mu Pharaoh ko kawam bitua kari nunga kari gira, se Pharaoh ko kari supuling bo.

38

Judah se Tamar

¹ Tom mu te Judah ko launuria nunga beteram ale Adullam wonong te nama kaparam ale kari Hirah ilak bagakaso. ² Nu umu te Canaan kari Shua ko nanawus arigam ale gomang tuam ale ko nuwus ko tam. Ale ilak bagaram, ³ se imet mu tuagu aratam se kuriang kari ko nup Er ilu tuam. ⁴ Imet mu akingtala tuagu aratam se kuriang kari iluwam ale nup beteram Onan mam. ⁵ Aking udagi kuriang kari tala iluwam, ale nup beteram Shelah mam. Judah Kezib wonong te bagaram se ko kuriang Shelah bilangaram.

⁶ Se udagi Judah ko namar biya Er ko imet bo to tuam, ko nup Tamar. ⁷ Bare Er, Judah ko namar biya, mu Yawe motam te ko kilek memek biya, se Yawe balam se nu kueram.

⁸ Se aking Judah Onan maonam, “Ka laun kueram, bare kumik kuriang mena. Se ni anananga munan karo ale nama ka laun ko nuwus ilak anirko. Se kuriang aratamon, mu ka laun ko nup gimonko.” ⁹ Bare Onan ikiam kuriang aratamon mu noko nup bowa ningi me bagamonko. Se tom nu imet ilak anikaso, mu noko kumik yu imet mu ko kumik ningi me warukaso, watingi warukaso. Nu uwuta bitakaso mu noko

gomang kuriang bo laun nup te me aratukko. ¹⁰ Bare Onan munan bitakaso mu Yawe motam te me terong, se balam se Onan betela kueram.

¹¹ Udagi Judah ko noton Tamar iwita maonam, “Ka kari kueram. Buta se ni piler namar ka niet ko kawam te bagerko. Se aga kuriang Shelah lagaruk asele ni ilak noko.” Judah uwuta balam, mu nu nguangakaso, Shelah ko laun ilagala kueman wore turantala kueruk bore ko. Se Tamar peleram ko nuet kote namaram.

¹² Se kam maiya nuam namaram se Judah nuwus, Shua nanawus, mu kueram. Se Judah noman bataga te karur karogo laga, guram numi nungam, ale ko bo Hirah, Adullam kari, umu ilak barasaman ale Timnah wonong te nama tarigiman. Nu ko ura kari sipsip mone bataguru se animan wore nungarkamonko namaman.

¹³ Se Tamar, ko tonger mu sipsip mone batagukko Timnah nama tarigiwoso mu ko den ikiam, ¹⁴ ale nu imet gera ko guang kumik te aniram mu kutuwuram, ale guang sang kigilik giam naguram. Ale guang bo supuling koma motam te iram, ale namaram Enaim wonong ko lage kuringi, lage Timnah namara mu te daigam bagakaso. Mu nu iwita ikikaso, Judah ko kuriang Shelah mu kari aram, bare nuna me nu tuikasan.

¹⁵ Se Judah Timnah nama se imet mu arigam, ale nu lage luan imet ko balam, mu awuk, nu noko koma kaluwuram. ¹⁶ Bare nu imet mu noko noton Tamar iwita me ko ikiam. Se nu kote namaram ale maonam, “Tairko. Ani ni kerak anirekko,” mam.

Se imet mu isuam, “Ni ani agarak anir, mu anape aisuko?”

¹⁷ Se Judah balam, “Aninga goat gotek bo bitirik se kete tairukko,” mam.

Se imet mu aking isuam, “Nika mel bo aisu se ilu sagarik se ni goat bitar se tairuk asele ani aking kisekko.”

¹⁸ Se Judah balam, “Ani anape mel kisek se ni ilu sagerko ya?” mam.

Se imet mu mam, “Nika kiting dora te betera ko mel degetak te kekawoso mu se, ka sikir kiting te aniso sumu karogo aisuko,” mam. Se Judah uwutata beteram. Asele ilak aniram se tuagu aratam. ¹⁹ Se imet mu ko kawam te namaram ale guang mel numi te iram mu kututuwuram, ale imet gera ko guang mu aking naguram.

²⁰ Udagi Judah goat gotek bo tam, ko bo Adullam kari mu tuam, ale maonam, “To ale ago nama imet aninga melmasak iluwooso mu tui ale aninga melmasak gi karogo tairko,” mam. Se namaram kupam, bare imet mu me arigam. ²¹ Ale nu Enaim kari sang nunga isuam, “Lage luan imet kuwim imi te bagoso mu apoko ya?”

Se nuna balman, “Sor imi lage luan imet bo me te bagoso,” maman.

²² Se nu peleram namaram ale Judah maonam, “Ani namerem, bare imet mu me arigem. Se wonong mu ko kari balman, lage luan imet bo sor umu te me bagoso ma balman.”

²³ Se Judah balam, “Aninga melmasak mu bo la anirukko. Ana aking pelenak ale ko loaganak mu kariimet nanga ikimon ale nago ko gusimon bore ko. Ni ikisam ani terong beteram. Ani goat gotek imi kote beteram se ni karogo namerem, bare nu me bagaram.”

²⁴ Se sige ilagala suan iwita namaram se kari saki Judah manorman, “Nika neton Tamar lage luan imet ko numi gurugam, ale aitak tuagu ago bagoso.”

Se Judah balam, “Iluwal ale tama te kaiyal se kuerukko!” mam.

²⁵ Bare tom nuna namaman iluman mu Tamar iwita balam, “Namaral ale aga atenger maonalko, ‘Ani melmasak e iluwasam ewere ko kotam ani kuriang aisam. Nagiting dora te betera ko mel imi, ko mayang karogo, se sikir imi ninguru arigal, ale awiriya ko mu ko ikialko.’”

²⁶ Se Judah melmasak mu arigam mu nu ko ikiam, ale balam, “Imet sumu kumik te den mena. Mu ani ikup ago. Nu aninga kuriang Shelah ilak naukko, bare ani agata uwuta me betere.” Ale nu udagi imet mu ilak me anikaso.

²⁷ Se Tamar kuriang iluwokko tom tairam se ko tuagu ningi mu kuriang kari singisik. ²⁸ Se kuriang iluwokko tom kaparam mu kuriang bo giram kuting garukam se aratam. Se imet bitaruwaram mu tairate kuriang kuting garukuwaram mu mayang gotek diriyam mu te kaolam ale balam, “Kuriang imi giram aratam,” mam. ²⁹ Bare kuriang umu aking kuting tagiram se peleram, se ko komasang mu giram aratam. Se bitua imet mu balam, “Ni ka sokel te girem aratasam e?” Se nup beteman Perez.* ³⁰ Se udagi te ko bo, kuting kopa mayang diriyam ago, mu aratam. Se ko nup beteman Zerah maman.†

* **38:29:** Nup Perez mu ko nunguning mu “pagoso arataso”.

† **38:30:** Nup Zerah mu ko nunguning mu “diriyam”.

39

Joseph se Potiphar ko nuwus

¹ Joseph ilak Egypt namaman, se Potiphar Ishmael ko kari alo ilak namaman mu nongote dia tam. Potiphar mu Egypt kari, nu Pharaoh ko kawam bitua kari nunga kari gira, se Pharaoh ko kari supuling bo.

² Yawe Joseph ilak bagakaso, se nu ko Egypt kari dom mu ilak baga se melmasak bitakaso mu ningo la aratu sapakaso. ³ Se Potiphar munan Yawe Joseph kote bitakaso mu arikaso, ⁴ ale nu Joseph ko amilmilakaso, ale noko kawam ningi melmasak suen la se ura suen la mu Joseph bituokko balam. ⁵ Tom mu te la Joseph kumik te se, Yawe Potiphar ko kawam ningi se watingi lilim la marak tuikaso se ningo la aratukaso. ⁶ Potiphar mel suen biya Joseph kuting te beteram ale bituokko balam. Ale nu kota ko mel bo me bitarukaso, nu ko na naukko mu la bitarukaso.*

Joseph kumik ago, se ko koma motam balayam. ⁷ Se tom me maiyam noko kari dom ko nuwus nu arigam ale motam barasam se maonam, “Tai agarak anirko,” mam.

⁸ Bare Joseph meram, ale maonam, “Aninga kari dom ko melmasak suen la kawam te mu buring tuam, ale aninga bitua bowa ningi beteram. ⁹ Kari bo noko kawam imi ningi aninga iwita me beteram. Noko kawam ningi noko mel bo ani ago ko me kaluwuso. Bare ni keta suanta, mu awuk, ni noko nuwus. Se ani awuk ta kiwem memek

* **39:6:** Egypt nunga kiwem te mu kari iwareng bo nononga na me nungok ale nungarukko: Genesis 43:32 arikko.

sumu Kaem motam te bitirikko?” ¹⁰ Bare imet mu tom suen biya Joseph ilak anirukko yam isaru lagakaso. Bare Joseph miakaso, ale kumik duap te bagarukko me kuakaso tala.

¹¹ Bare tom bo Joseph kawam ningi ko ura bitirukko kasu naguram. Tom mu ura kariimet sang kawam te me bagaman. ¹² Se Potiphar ko nuwus Joseph ko guang te iluwam ale maonam, “Tai agarak anirko,” mam. Bare Joseph numi tagi bataguru tam se ko guang la kutuwu tam, se Joseph naguram watingi aratam.

¹³ Se imet mu Joseph ko guang ilu se Joseph naguram mu arigam, ¹⁴ ale nu ko ura kariimet sang nunga auram se taiman, se nunga maonam, “Arigalko!” mam. “Hebrew kari imi anananga sangukko ilak taiman, bare nu ana dolara nangaram! Nu utu naguram ale ani agarak anirukko aga iluwam, bare ani sail te saonga ko airem, ¹⁵ se nu biririkaram ale ko guang saparam ale naguram watingi aratam!”

¹⁶ Imet mu Joseph ko guang am karogo bagaram se Joseph ko kari dom mu kawam te tairam. ¹⁷ Se nu den imi maonam, “Hebrew ura dungan kari ni diarem ale ilak tairam, mu aningate tairam ale dolara kiwem angimik te bitirukko karogo kaeram. ¹⁸ Bare tom ani saonga ko sail te airem, mu nu ko guang saparam ale naguram watingi aratam.”

¹⁹ Se Joseph ko kari dom ko nuwus kuring te den umu ikiam ale gomang ninguru tama ko kani-ram. ²⁰ Se balam se Joseph talipara kawam ningi sapaman, se Pharaoh ko talipara kari nongorak bagakaso.

21 Bare Yawe Joseph ilak baga se sangaruwakaso, owore te se, talipara kawam ko bitua kari gira mu Joseph ko ninguru amilmilakaso. 22 Ale balam se Joseph talipara kari nunga kari gira iwita baga se, anapeya mel betemonko mu ko girikaso. 23 Se bitua kari gira mu ura aguwaya Joseph kuting te beteram mu ko ikia me tokaso. Mu awuk, Yawe Joseph ilak baga se mel suen la te sangarukaso se ningo la aratukaso.

40

Joseph kari ilagala nunga ipingira duap apuram

1 Tom bo Pharaoh ko waen bitua ko kari gira, se ko bread kaiya ko kari gira, kilek memek bo agi beteman se, 2 Pharaoh gomang magaram se 3 talipara ko galung ningi nunga awuram. Se talipara galung umu nunga bitua kari gira ko kawam te anikaso. Se Joseph talipara kawam mu te ago bagakaso. 4 Se nunga bitua kari gira mu Joseph kari ilagala nunga bituokko nunga awuram.

Se nuna ilagala tom maiya nuam talipara ko galung ningi baga, 5 tom bo tirom nuna ilagala wete ipingiman, se nunga ipingira ko duap mu kirker.

6 Se ko ukiram tumongola Joseph nongote tairam ale nungarkam, mu nuna nungumik amilmil bo mena bagaman. 7 Se nu nunga isuam, “Nina awuk se nengema motam amilmil mena bagasan a?” mam.

8 Se nuna balman, “Ana wete ipingiman, bare kari bo anananga ipingira duap apurokko wore mena,” maman.

Se Joseph nunga maonam, “Kaem kota ipingira ko duap apura ikiso. Nenenga ipingira balal se ikiekko,” mam.

⁹ Se waen bitua ko kari gira mu noko ipingira mu Joseph koma te balukaso: “Ani ipingirem ale tam waen bo angama dugu te bangawaram se arigem, ¹⁰ ko kower ilagala suan. Tom ko gawa butuk diruwuram, mu tairatela nunguning sisik waram, garukaram ale yoparam. ¹¹ Pharaoh ko bagunang ani agiting te anikaso, se ani waen muguri yoparam mu giem, ale ituwem se ko yu bagunang ningi kaparam se Pharaoh tuikasam wore arigem,” mam.

¹² Se Joseph maonam, “Nika ipingira ko duap mu iwita: suring ilagala suan mu day ilagala suan ko balso. ¹³ Day ilagala suan mu buiring ko mu, Pharaoh aking nika aru tauk se nika ura te piler ale, ni ulengkala bitakasam butata aking waen bagun te langi Pharaoh tuiko,” mam. ¹⁴ “Bare tom nika ningo tom kapa kisok mu, ani ago ko kamin tugum, ale gemang aisu, ale Pharaoh manaru se ani talipara ningi bagasam imi aga sanguk se aratikko. ¹⁵ Mu awuk, aninga angamang te mena, nuna nononga sail te ani aga Hebrew sor te wore aga giman ale agarak taiman. Ale aita imi te mu betela, ani mel bo memek me betere, bare am ipi ko talipara ningi aga beteman.”

¹⁶ Se tom bread kaiya ko kari gira mu Joseph noko bo mu ko ipingira duap apuram mu ningo ikiam, mu nu Joseph maonam, “Ani betela ipingirem,” mam. “Ani korokem ilagala suan bread ago mu asupuling te giem. ¹⁷ Se korokem awote nunguning mu ningi mu, Pharaoh ko bread

duap duap anikaso, bare inangnang taiman ale nokasan,” mam.

¹⁸ Se Joseph maonam, “Nika ipingira mu ko duap mu iwita: korokem ilagala suan mu day ilagala suan ko balam. ¹⁹ Day ilagala suan mu buring ko mu, Pharaoh baluk se ni degetak batagarmon ale tam kower te ka ituwumon, se inangnang ka kimik nunguning namonko,” mam.

²⁰ Se day ilagala umu buring ko, day bo umu te mu Pharaoh ko bilangara tom. Se nu ko ura kari supuling suen la nunga inang biya beteram. Ale waen bitua ko kari gira, se bread kaiya ko kari gira mu arungak talipara ningi mu aratam ale biguwura motam te nunga awuram. ²¹ Ale waen bitua ko kari gira mu maonam se ko ura motam motam iluwaram mu te peleram. ²² Bare bread kaiya ko kari gira mu, Joseph ipingira apu se balam uwutata, tam kower te ituwuman se kueram.

²³ Bare waen bitua ko kari gira mu Joseph ko kuamin me tugukaso. Nu Joseph ko kuamili saparam.

41

Joseph Pharaoh ko ipingira duap apuram

¹ Yia ilagala namaram se tom bo Pharaoh ipingiram. Ale nu Yu Nile norogen te sanamiwaram se ² bulmakau 7 nungumik ningo yu ningi basuman ale yu norogen te sirsir nokasan mu nungarkam. ³ Aking udagi mu bulmakau 7 tala, nungumik memek, mu yu ningi basuman, ale bulmakau nungumik ningo mu nungumik duap te sanamaman. ⁴ Ale bulmakau nungumik memek mu

barasaman ale nungumik ningo mu nunga no gilingiman mu arigam. Pharaoh umu arigam ale tingam barasam.

⁵ Ale aking taga aniram, ale aniwa ipingira bo tala arigam. Mu kon nunguning ⁷ kapaman, ningo se bibiya, bore kon duap suanta owore te la kapa muruwuman. ⁶ Se udagi kon nunguning ⁷ tala kapaman, bare giningin se kituwura, se yar tairam nunga kaiyam se sirimaman. ⁷ Se kon siririyam mu barasaman ale kon ningo mu nunga no gilingiman mu arigam. Pharaoh akingtala tingam barasam, bare udagi ta ko ikiam, mu nu ipingiram.

⁸ Bare tumongola mu ipingira mu ko ikia am ninguru moakaso, se nu Egypt ko mang kari se ikia kari suen la nunga den beteram se taiman, se ko ipingira nunga maonam. Bare bo ta noko ipingira duap apurokko me terong.

⁹ Asele waen bitua ko kari gira mu Pharaoh maonam, "Aitakta asele ani angamin ares mam. Ani mel bo ko balikko wore me balem mu iwita: ¹⁰ Tom bo Pharaoh gomang magaram, se ko ura kari ilagala, ani se bread kaiya ko kari gira mu ilak, talipara kari nunga bitua kari gira ko kawam te, talipara ningi nanga awuram. ¹¹ Se tirom bo ana nangama nangama ipingiman. Se ipingira mu ko nunguning kirker. ¹² Tom mu Hebrew kuriang kulak bo mu karogotala ana nangarak bagakaso. Nu bitua kari gira ko ura kari. Bare ana ilagala nanga ipingira ko manorman se nu ko nunguning namake namake nanga maonam. ¹³ Se mel nu balam butata aratu nangaram: ani aga ura

girem iluwerem mu te pelerem, se bread kaiya ko kari gira mu ituwuman se kueram.”

¹⁴ Se Pharaoh den mu ikiam ale Joseph tairukko balam. Se tairate talipara kawam te namaman ale ilak taiman. Joseph numi nungam, somone turuwuram, ale guang ningo mu tugumam, asele Pharaoh kote kasu naguram.

¹⁵ Se Pharaoh nu maonam, “Ani ipingirem, bare kari bo ipingira duap apurok se ikiekkore wore mena. Bare kari saki iwita balman se ikiem, ni ipingira aguwaya mu ni ko duap am apurko terong maman.”

¹⁶ Bare Joseph balam, “Ani agata me terong. Bare Kaem kota Pharaoh ko ipingira ko nunguning baluk ale gomang motam nungokko terong.”

¹⁷ Se Pharaoh nu maonam, “Ani ipingirem ale ani Yu Nile norogen te sanamiwerem se ¹⁸ bulmakau nungumik ningo 7 yu ningi basuman ale yu norogen te sirsir nokasan. ¹⁹ Se aking udagi mu bulmakau 7 tala yu ningi basuman. Nuna nungumik memek se sokelel ala, se nunga ariga memek biya. Ani Egypt lilim ningi bulmakau bo uwuta katir me nungarki arigem. ²⁰ Se bulmakau nungumik memek mu barasaman ale bulmakau nungumik ningo giriman basuman mu nunga no gilingiman. ²¹ Nunga naman, bare nunga ariga mu mel bo me nokoyam, nunga ariga am memek biya. Ani ipingira mu arigem ale tingem barasem.

²² “Ale aking pelerem taga anirem ale aking ipingira bo tala arigem. Mu kon nunguning 7 kapaman, ningo se bibiya, bare kon duap suanta owore te la kapa muruwuman. ²³ Se udagi kon

nunguning 7 tala kapaman, bare giningin se kituwura, se yar tairam nunga kaiyam se siririmaman. ²⁴ Se kon siririyam mu barasaman ale kon ningo mu nunga no gilingiman, mu arigem. Ani mang kari alo aninga ipingira imi nunga manem. Bare bo ta ko duap apurokko me terong.”

²⁵ Se Joseph Pharaoh maonam, “Nika ipingira ilagala sumu ko nunguning koma suanta. Kaem mel bitirukko wore nika kausam se arigem. ²⁶ Bulmakau nungumik ningo 7 mu se, kon ningo 7 mu iwita: mu yia tom 7 ko balso. Mel ilagala umu nunga nunguning koma suanta. ²⁷ Se bulmakau nungumik memek 7 udagi yu ningi basuman, se kon memek 7 tala kapaman bare yar tairam nunga kaiyam se siririmaman mu ko nunguning iwita: yia tom 7 ningi karak biya kaparukkowo.

²⁸ “Ani maingkala ka manem iwitata, Kaem mel bitirukko wore ka kausam se arigem. ²⁹ Yia tom 7 mu ningi, Egypt sor lilim inang ninguru sor magarukko. ³⁰ Bare buring ko, yia tom 7 tala mu ningi, karak biya kaparukko. Se kariimet daiga bagara ningo arigiman mu nungamili saparukko, mu awuk, karak biya mu sor ninguru maguwu saparukko. ³¹ Nunguningta, nuna yia tom 7 ningi mel terong la bagaman mu ko nungamili saparukko, mu awuk, karak biya mu ali imi iluwok ale ninguru gomang gurugokko. ³² Nika ipingira koma suanta bare tom ilagala arigem mu ko duap mu, Kaem mel imi nunguningta bitirukko wore ka kausam, ale bitirukko tom pingi aram.

³³ “Se aitak ni kari bo, ko ikia sinar nunguning wore arik, ale balu se Egypt sor bituokko. ³⁴⁻³⁵ Ale

kari sang mu ago nunga baluko. Se yia tom 7 na ago mu ningi, kari umutang kariimet suen la nunga na gisan mu pagarmon motam 5 awumon, ale 4 mu kotam nungaru se, motam suanta mu bolala awumon, wonong wonong kawam bibiya ningi awumon ale ko sinar tamonko. ³⁶ Se udagi yia tom 7 tala umu ningi, karak biya Egypt kaparukko tom mu te, Egypt kariimet na bolala awuman se aniso mu la gimon no se bagamonko. Ikia mu te asele kariimet na ko me kuemonkowo,” mam.

³⁷ Pharaoh ko kari supuling arungu den Joseph balam mu ko amilmilaman. ³⁸ Pharaoh nunga isuam, “Ana kari bo nu iwita, kaem wit nunga sokel karogo, mu ariginakko terong e?” mam.

³⁹ Ale Pharaoh Joseph maonam, “Kaem kota mel imi suen la nika kausam, se kari bo ko ikia sinar nunguning nika iwita mena. ⁴⁰ Buta se ni aninga kariimet nunga gira nunguning ka bitirik se nika kiring la karo tumonko. Kari bo nika kualala me bagarukko, ani agata ani king nika kualala bagarik se ni aninga abowa ningi bagerko,” mam.

Joseph Egypt kariimet nunga kari gira nunguning ko aratam

⁴¹ Asele Pharaoh Joseph maonam, “Aitak ani ni Egypt sor lilim la nika bitua bowa ningi betesam,” mam. ⁴² Ale king nunga ring noko kuting peperek te aniram mu kutuwuram ale Joseph kuting peperek te tugu tuam. Ale guang ningo nuam mu giam ale Joseph tugu tuam, ale kulolo gold te nunga mu tam ale dogotak tugu tuam. ⁴³ Ale noko karis ilagala se, bo kari nu bowa ningi bagoso mu te geragoso mu tam, ale Joseph awote beteram.

Se te ilak gerakakan se bitua kari girikasan ale ai balukasan, “Nebugura kulukalkol!” makasan. Pharaoh munan umu te Egypt sor lilim la Joseph ko bitua bowa ningi beteram.

⁴⁴ Ale Pharaoh nu maonam, “Ani agata king biya, se ani balsam mu butata aratukko. Egypt kari bo ta kota ko ikia te mel bo me bitirukko, mena. Ni aing au awote bitar, bore asele uwutata aratukko,” mam. ⁴⁵ Ale Pharaoh nup bo iru Joseph tuam, mu Zaphenath-Paneah. Ale imet Asenath agotala tuam. Nu Potiphera, On* wonong ko priest bo ko nanawus. Se Joseph Egypt sor lilim la te geraga sapakaso.

⁴⁶ Joseph ko yia tom 30 baga se nu Egypt ko king Pharaoh bowa ningi ura duap beteram. Nu Pharaoh ilak baga bitakaso mu Egypt sor lilim la karo sapakaso. ⁴⁷ Se yia tom 7 ko na inang te sor magarukko tom mu te, inang ninguru sor magaram. ⁴⁸ Se Joseph wonong suan suan te gerakaso ale nunga inang sang gikaso, ale nunga kawam nongoma nongoma umu ningi tugu tugu ago namakaso. ⁴⁹ Nu wheat muguri ninguru gikaso ale numi awote kawam tugukaso. Se am suen biya, saun iwita. Se nu korokem suan suan kauwa, bare udagi kaurokko me terong, se kaura mu buring tuam.

⁵⁰ Karak biya mu ko tom me tai aratam la, Joseph ko nuwus Asenath namarari ilagala iluwam. Asenath mu Potiphera, On wonong ko priest, wore ko nanawus. ⁵¹ Se Joseph ko namar

* **41:45:** On wonong ko nup bo Heliopolis. Nup mu ko nunguning “worem ko wonong”.

biya mu nup beteram Manasseh mam. Mu awuk, nu balam, “Kaem aga saongam se aga ikup suen la se aga launari nunga betera memek mu abiring tuem.”† 52 Se ko namar gotek mu nup beteram Ephraim mam. Mu awuk, nu balam, “Kaem sor ani te ikup arigem wore te kuriang aisam ale daiga bagara ningo aisam,” mam.‡

53 Na inang ko yia tom 7 mu menaram. 54 Se karak ko yia tom 7 tala mu Joseph balam uwu-tatala duap beteram. Se sor saki agotala te karak biya kaparam. Bare Egypt sor lilim mu inang karogo anikaso. 55 Bare kam me maiyam, Egypt kariimet agotala karak ko sokel ko ikiman ale Pharaoh na nungarukko niakasan. Bare Pharaoh nunga maonam, “Joseph kote namaral se anapeya ninga manuk mu karo tualko,” mam.

56 Karak tom memek nunguningkiri Egypt lilim iram, se Joseph kawam bibiya inang ningi tugu awuram mu kaogam, se Egypt kariimet taikasan na diakasan. 57 Karak tom memek umu sor saki karogo la nunga iramuram, se nuna inang di-amonko Egypt taikasan ale Joseph kote na diakasan.

42

Joseph ko launari na wheat diamonko Egypt namaman

1 Tom Jacob Egypt sor ko na inang terong la aniso mu ko den ikiam, mu nu ko namarari nunga maonam, “Nina awuk se yam bagara suwuta ya?

† 41:51: Nup Manasseh mu ko nunguning mu “abiring tuem”.

‡ 41:52: Nup Ephraim mu ko nunguning mu “bagara ningo gira agowom aisam”.

² Ani Egypt sor te inang aniso se ko den ikiem. Se nina namaral ale na sang diaralko. Mena mu ana baga kuesan pa ya,” mam.

³ Se Joseph ko launari 10 mu barasaman ale na inang diamonko Egypt nama kapaman. ⁴ Bare Jacob Joseph ko uria nunguning Benjamin mu guramam se arungak me namaram. Mu awuk, nu Benjamin memek bo arigok wore ko nguangaram ale guramam. ⁵ Se Israel ko namarari mu kari saki na diamonko wore arungak namaman, mu awuk, karak biya mu Canaan sor karogotala iramuram.

⁶ Se Joseph mu aitak Egypt nunga governor ko bagakaso, se sor mu ko kariimet nukote na inang diakasan. Se tom Joseph ko launari tai arataman, mu nuna nu koma dugu te nubugura kulukurman ale nongoma ali ningi kaparam. ⁷ Se Joseph ko launari mu nomoke arigam mu nu tairatela nunga ikiam. Bare nu kawelakaso, ale kari kigilik iwita darangara karogo nongorak munakakaso. Ale mam, “Nina apalak ko wore taiman a?” mam.

Se nuna balman, “Ana Canaan sor ko wore na dianakko taiman,” maman.

⁸ Joseph ko launari mu nunga ikiam, bare nuna nu me ko ikikasan. ⁹ Nu ko ipingira nuna nogo ko mu ko kuamin ares mam se nunga maonam, “Nina sor ariga guruga ko tere kari! Nina taiman ale lage aguwaya te nanga maguwuralko wore ko sor ari guruguwasan,” mam.

¹⁰ “Mena, mena, aninga kari dom. Ana nika ura kari. Ana na inang dianakko taiman. ¹¹ Ana suen la mu kari suanta wore ko namarari la. Ana den nunguning la balsan. Ana tere sor ariga guruga ko kari mena.”

¹² Bare Joseph “Mena!” mam. “Nina taiman ale lage aguwaya te nanga maguwuralko wore ko sor ari guruguwasan,” mam.

¹³ Bare nuna balman, “Nanga kari dom, ana launuria 12, se kari suanta ko namarari, se nu Canaan sor te bagoso. Nanga uria gotek mu nanga ba ilak am bagoso tala. Se nanga bo mu kueram.”

¹⁴ Bare Joseph akingtala nunga maonam, “Ani maingkala balem uwutata nina tere sor arigalko taiman! ¹⁵ Ani iwita ninga bitirik ale arigekko. Pharaoh nup biya bowa ningi ani nunguningta ninga manorsam, nenenga uria gotek balsan mu ewela me tairuk, mu nina peleral ninga sor te me namaralko. ¹⁶ Ninga bo namaruk ninga uria ilak tairukko, bare nina sikina mu talipara ningi bagaralko. Se ana udagi nenenga den mu nunguningta agi mena mu ko ikinakko. Bare nina kawelalar, mu Pharaoh nup biya bowa ningi ani balsam, nunguningta nina tere sor arigalko taiman ma balikko.” ¹⁷ Joseph uwuta balam, ale talipara ningi nunga awuram se day ilagala suan bagaman.

¹⁸ Se day ilagala бага бuring ko day suan mu te, Joseph nunga maonam, “Ani Kaem kuring karo tua kari, se nina aninga agiring kaoral mu asele nina yawarakala bagaralko. ¹⁹ Nunguningta nina den nunguning bala ko kari agi mu, nenenga bo talipara ningi am bagaruk, se nina sikina mu ninga imet kuriang na ko kuawasan mu nunga na inang diaral ale ago peleral namaralko. ²⁰ Bare nina ninga uria gotek mu am ilak aningate tairalko nunguningkiri. Mu asele ani balik, nina

den nunguning balman maik, se nina me kueralko.” Se nuna butata beteman.

²¹ Nuna nunumi manarukasan, “Nunguningta, ana nanga uria bita maguwuman mu ko koma ana aitak ikup imi ariwasan! Nu niakaso ale san-gornakko nangarak wosengakaso, bare ana nade baguman. Buta se ana aitak ikup imi ariwasan.”

²² Se Reuben balam, “Se ani nu uwuta me bita maguwuralko me ninga manem e? Ani balukasam bare nina nede sisiram. Buta se aitak ko gue kaparam mu ko koma ikup am ginakko.”

²³ Nuna nunga Hebrew den te nunumi ago munakakasan, se Joseph iki sapawakaso mu nuna me ikikasan. Mu awuk, pempem mu Joseph Egypt den te munakakaso se den guruga kari den gurugukaso.

²⁴ Se Joseph nunga den mu ikiam ale gomang batagam, se buring gurugu nungaram ale mononge kau siwuram, ale aking koma gurugu nungaram ale nongorak munakakaso. Ale balam se nongoma te Simeon kuting kaloman ale ilak talipara ningi namakasan.

Joseph ko launari peleman Canaan namaman

²⁵ Joseph ko ura kari nunga maonam, nuna noko launari nunga inang muguri te tuguma ko guang biriman mu, nongoma nongoma na inang te tugu nungarmon, ale nunga manga silver na te diaman mu guang umu ningi karogo la tugu tugu nungarmonko balam. Ale na lage te namonko mu ago nungarmonko balam. Se ko ura kari alo Joseph balam butata beteman. ²⁶ Se ko launari nunga na inang guang ningi tuguman mu patawu nunga donkey awote awuman ale namakasan.

²⁷ Nama lage te tirom batagam, se animon ale ukirok se aking namamonko. Se bo ko donkey na tuok se naukko guang inang te tuguman mu kuring kaogam, ale ko manga silver wore aking am ningi aniram se arigam. ²⁸ Ale ko saki nunga auram ale balam, “Arigalko!” mam. “Silver inang te diarem mu aking inang ko guang ningi e aniso iweya!”

Se nuna suen la biririkaman ale ninguru nguan-gakasan, ale nunumi isarukasan, “Kaem awuk se iwita nanga beteso ya?” makasan.

²⁹ Nuna tai Canaan sor te, nunga nonet Jacob kote arataman, ale mel suen biya nungumik te aratam mu manorman. Nuna balman, ³⁰ “Egypt sor lilim bitaruwara ko kari dom ana den alis ago nanga manarukaso, ale ana tere namotam sor ariga ko kari iwita nanga bitakaso. ³¹ Bare ana balukasan, ‘Ana den nunguning la balsan. Ana tere sor ariga ko me taiman. ³² Ana launuria 12, kari suanta wore ko namarari. Bare nanga uria bo kueram, se kulak gotek mu nanga ba ilak Canaan bagoso,’ ma balman.

³³ “Se kari dom mu iwita nanga maonam, ‘Ani iwita ninga bitirik ale arigekko, nina nunguningta balsan agi mu ko ikiekko. Ninga ningi suanta ani agarak bagaruk, se nina sikina na inang gial ale ninga kuriang imet te nunga saongalko ago namaralko. ³⁴ Bare ninga uria gotek mu am ilak aningate tairalko nunguningkiri,’ ma balam. ‘Mu asele ani balik, nina den nunguning balsan, ale nina tere sor ariga ko kari mena maikko. Asele ani ninga bo ani agarak bagoso mu ningarik se, nina

imi te am dia gurugu namaral tairalko,' mam." Nuna uwutata nonet manorman.

³⁵ Ale nuna suen la nunga guang na te tuguman mu kuring kagaru muruwuman, ale inang gi awumonko negawa, suen la biririkaman, mu awuk, nunga manga silver mu nomoke nomoke nunga inang ko guang ningi aniram se arigiman. Nunga nonet manga mu karogo arigam. Se nuna suen la ninguru nguangakasan. ³⁶ Se nunga nonet Jacob nunga maonam, "Nina aninga kuriang alo agate nunga gi sapsan pa! Joseph kua namaram. Simeon me peleram tairam. Se aitik Benjamin agate tal ale ilak namaralko balsan. Munan suen la arataso mu am ikup la aisiso pa!" mam.

³⁷ Se Reuben ko nuet maonam, "Ani Benjamin ilak me pelerik tairik, mu aninga namar ilagala la nunga moar se kuemonko. Se Benjamin ani agiting te bitar se ko sinar la ilak namarik ale aking ilak pelerik tairikko."

³⁸ Bare Jacob balam, "Aninga namar nina nengerak me namarukko. Noko laun kueram, se nu kota suanta bagoso. Se ani garukerem ale amone yak ma kutuwuram tala. Nenenga aolak sumu te nu memek bo arigok, mu nina ikisan, nina ani angamang bataga ago mutim aga tugumalko."

43

Benjamin ko launari nu ilak Egypt namaman

¹ Karak biya ko tom sor lilim iram mu me menayakaso. ² Se Jacob ko kuriang imas inang

Egypt ago taiman mu no kutuwuman, se nu ko nararari nunga maonam, “Peleral Egypt namaral ale inang sang ago diaralko,” mam.

³ Bare Judah nu maonam, “Ba, kari dom mu den aora biya nanga maonam, ‘Nina ninga uria gotek mu ilak me tairal, mu ani nengema me arigekko,’ mam. ⁴ Bare Ba, ni balu se ana nanga uria ilak namanak, mu asele ana na diara ko lage kuring mu kaigukko. ⁵ Bare ni me balu, mu ana me namanakko, mu awuk, kari dom mu balam, ana nanga uria ilak me namanak, mu ana nangama motam me arigokko balam.”

⁶ Bare Israel mam, “Se nina awuk se kari dom mu manorman, nina ninga uria gotek bo bagoso maman, ale ikup imi aisiman?”

⁷ Se nuna balman, “Bare kari dom mu ana suen la nanga dugu duap ko nanga isaru diruwukaso. Ale nanga ba marak bagoso agi mu ko, se nanga uria bo karogo agi mu ko, karogo la nanga isuam. Se ana noko isa koma mu diram tala manorman. Ale ana awuk ko ikinak, nu ana nanga uria gotek ilak kote namanakko balukko? Mena.”

⁸ Se Judah ko nuet Israel maonam, “Kuriang sumu bitar se aninga bitua bowa ningi tairuk se ana tairate namanakko, mu asele ni se ana suen la me kuenak, marak baganakko. ⁹ Ani agata diram ko sinar taikko. Mel i bo kumik te aratuk, mu ani ko ikup giekko. Ani diram la nikate me pelerik tairik, mu ani butata ko ikup gi se lagarikko. ¹⁰ Ana ulengkala la uwuta beteman le mu, ana mungkala tom ilagala ko namaman taiman ale aitak terong la bagasan le.”

¹¹ Se nunga nonet Israel nunga maonam, “Suwuta agi mu butata beteralko. Canaan ko mel ningo ningo sang gial, ale nigiriwim tugumal, ale ago nama kari dom mu munan iwita tualko. Mel siring ningo ningo mu se, honey, tam muguri yaman nuam, se mel sang uwuta uwuta mu gialko. ¹² Manga silver inang te diaman mu karogo aniram se arigiman umu gial, ale karogo pila kari dom mu tualko. Mu awuk, umu paguwura bo aratam agila. Ale na inang iru diara ko manga silver karogo gialko. ¹³ Ario, ninga uria tal ale tairate peleral kari dom mu kote namaralko. ¹⁴ Se Kaem Sokel Garagar mu ninga sanguk se kari mu gomang ningaruk ale ninga bo Simeon ningaruk, ale ninga uria Benjamin ago ningaruk se nongorak tairalko. Nina suen la agate peleral tairal, mu nina taiman maikko. E me peleral tairal, mu ta mena.”

¹⁵ Se nuna munan te betemonko melmasak giman, manga silver karogo pelera ko mu se aking na iru te diara ko mu giman, ale nunga uria Benjamin karogo taman, ale tairate aolak iluman nama Egypt arataman ale nama Joseph arigiman. ¹⁶ Joseph Benjamin arungu tairam se arigam, ale ko ura kari ko kawam bitaruwaram mu maonam, “Ni kari imi nunga gi nongorak aninga kawam te namar, ale sipsip bo moar ale na kai kami nunguru sagerko,” mam. “Kari taiman imi woremkalal ani agarak na namonko.”

¹⁷ Se Joseph ko ura kari nu balam butata beteram, ale Joseph ko kawam te nongorak namakaso. ¹⁸ Se tom nongorak kawam te namakaso mu nuna ninguru nguangakasan, ale nungamin

yenakaso, “Imi ana ulengko taiman ale na diaman, bare manga na te diaman mu aking nanga na inang ningi aniram se ana arigiman, ewere ko agi nanga iluman agila. Kari dom mu nanga moruk maguwurok, ale ura dungan kari ko nanga bitiruk ale nanga donkey giokko agi, iwita nanga beteso,” makasan.

¹⁹ Ale ilak nama Joseph ko kawam kuringi mu te, ko kawam bitua kari mu manorman, ²⁰ “Mel bo balnak se ikiko. Tom iru la ana na dianakko taiman, ²¹ ale na diaman ale peleman nama lage luan te aninakko se, nanga na inang ko guang kuring kagorman mu nanga manga silver na te diaman mu butatala aking suan suan nanga na inang ningi aniram se arigiman. Ale aitak ana giman karogo taiman. ²² Bare ana awiriya uwuta beteram mu ana me ko ikisan. Ana nanga manga silver iru aitak na te dianakko mu karogo giman karogo taiman.”

²³ Se bitua kari mu balam, “Mu mel bo mena. Nina me nguargaralko. Nenenga Kaem se ninga nenet ko Kaem mu nenenga mel yawara bo iwita ninga inang ko guang ningi awuram. Bare nenenga manga silver inang te diaman mu anigita giem.” Nu uwuta balu se Simeon tam ilak nongote tairam.

²⁴ Ale nu arungak Joseph ko kawam ningi kasu naguram, ale yu nusuwik te anumonko mu nungaru se, nunga donkey karogo la na nungaram. ²⁵ Nuna Joseph woremkalal tairuk arungak na naukko mu ko den ikiman, ale nunga nuguting munan nu tumonko giman mu nunguru bu-rangikasan.

²⁶ Se tom Joseph kawam te tairam mu, nuna nunga nuguting munan umu tui se nubugura kulukuru muruwuman ale nongoma motam ali ningi kaparam. ²⁷ Se nu amilmil den nunga maonam, asele nunga isuam, “Se nenenga nenet aora ko balman se ani ikiem mu awuk? Nu terong se marak bagoso e?”

²⁸ Se nuna balman, “Anananga nainet, nika ura kari, mu marak yawarakala bagoso,” maman. Ale akingtala nubugura kulukurman.

²⁹ Nu nungarki gurugu tai uria Benjamin arigam, noko uria nunguningkiri, ale isam, “Imi ninga uria gotek ko aga manorman bore e?” Ale maonam, “Kuriang kulak yawara, Kaem ko gomang lila kerak bagarukko!” ³⁰ Noko uria arigam ale gomang ninguru batagam se niara dogotak kulukam. Se nu tairate nunga beteram ale ko galung ningi kasu naguram ale niakaso.

³¹ Nu niaram mam, ale koma motam anuwam asele aratam. Ale niara ninguru maguwukaso bare sail te iluwa se balam, “Na nungaralko,” mam.

³² Se nuna Joseph ko na mu kuwim kigilik te tu-man, ale ko launuria nunga na mu kuwim kigilik te nungarman. Se Egypt kari Joseph ilak bagara mu nunga na kuwim kigilik te tala nungarman. Mu awuk, Egypt alo Hebrew nongorak dagisan ale wete na me nasan. Egypt nunga munan te mu kiwem umu memek. ³³ Se ura kari alo Joseph ko launuria mu nu koma dugu te kuwim nungarman, ale nunga bilangara tom te iki se, kari laun tai nama mom kopa te nunga awuman se dagi muruwuman. Se nuna munan imi arigiman ale ikia

ninguru nunga moakaso. ³⁴ Se tom nuna suen la na nowakasan mu, Joseph noko na sang ko ura kari nungarukaso se ko launari nunga tawir koma koma te awu awu karogo namakasan. Bare uria Benjamin ko mu, na biya nuam beteram se giman karogo nama tuman. Na mu na biya, kari 5 iwita namonko koma. Se kari launuria mu amilmil te Joseph ilak nunumi karogo na no gi gilingiman.

44

Yu te na ko bagunang yumuram

¹ Joseph ko kawam ko bitua kari gira mu iwita kiti gurugam: “Kariari mu nunga na gimonko mu, nunga guang na te tuguma mu ningi koma koma tugu sager, se nama gimonko terong mauk, mu te ilupko. Ale nononga manga silver na te diaman mu koma koma nunga inang karogo tugu nungaruko. ² Asele aninga bagunang silver mu to ale, nunga uria gotek umu ko manga silver mu karogo biguwur, ale ko guang inang ningi tuguma mu ko kuring duap ko awurko.” Se Joseph ko ura kari nu balam butata beteram.

³ Tumong biyala Joseph ko launuria mu nunga melmasak nunguru donkey awote awuman, se nunga beteman se arataman namakasan. ⁴ Nuna wonong biya mu beteman ale nama nomolak me maiyam la, Joseph ko kawam bitua kari gira maonam, “Ni bares ale tairate kari namasan wore nogowom karoko. Tom nama nongote aratu mu iwita nunga manaruko, ‘Nina awuk se ana kilek ningo ningimik te beteman wore ko koma kilek memek ananangate beteman?’ ⁵ Nina anape ko aninga kari dom ko bagunang silver wore tere

taman? Kari dom mu nu borta te yu naso, ale mel yumura umu ko ikiso. Nina kilek memek nungun-ingkiri beteman,' uwutata nunga manaruko."

⁶ Se Joseph ko ura kari nogowom kaoram ale nongote nama aratam ale butata nunga maonam.

⁷ Bare nuna den koma balman, "Dom, ni mel balem mu ana karogo ngualasan. Ana anape ko munan bo suwutata betenakko? ⁸ Ni ikisam, ana manga silver inang ko guang ningi aniram karogo Canaan namaman ale arigiman, mu aking giman ago taiman se ni arigem. Se ana awuk ta nika kari dom ko kawam te ko silver agi gold tere nanakko? Mena. ⁹ Bare anananga ningi bo mel umu iluwuruk se arik agi mu, moar se kueruk se ana suen la mu nika ura dungan kari ko baganakko."

¹⁰ Se ura kari balam, "Mu terong, balman butata. Bare awiriya bagunang tam mu la aninga ura dungan kari ko bagarukko. Se nina sikina mu ningimik den mena, am namaralko."

¹¹ Se nuna tairatela nunga guang na inang te tuguman umu patatuwu aliti awuman, ale koma koma kuring kagorman. ¹² Se ura kari umu nunga guang suan suan ningi loaga loaga taikaso, nunga kari laun te duap beteram ale karogo kapa kari mom kopa mu te tai sanamaram. Ale bagunang mu Benjamin ko guang inang te tuguma mu ningi arigam. ¹³ Se launari mel mu arigiman ale non-gomang motam nunga ikia ninguru parasaram, se nunga guang nungumik te mu barurumuman. Ale nunga melmasak gi aking donkey awote awuman, ale wonong biya mu te aking peleman nama-man.

¹⁴ Joseph am ko kawam te bagaram se Judah ko launuria karogo nama kote arataman. Nuna koma dugu te ali awote kapaman ale nunumi am maguwu silataman. ¹⁵ Se Joseph nunga maonam, “Nina awuk se kiwem ewere beteman a? Nina ikiman, ani kari imi mel bo suwuta aratuk se me ko ikiekko i maman e?”

¹⁶ Se Judah mam, “Ana anape balnakko, aga kari dom? Ana awuk balnakko? Ana lage bo te nanimi bataguru tanakko mu mena. Kaem anananga memekwetang saparam. Se ana aitak suen la nika ura dungan kari, ana se kari bagunang ko ikup kumik te soraram mu agotala.”

¹⁷ Bare Joseph mam, “Mena. Ani munan bo suwuta me ta bitirikko. Kari bagunang ko ikup kote soraram umu diram aninga ura dungan kari ko bagarukko. Se nina ningimik den mena mu, nengemang lila te peleral ninga ba kote namar-alko.”

Judah Benjamin kuwim taukko Joseph isuam

¹⁸ Se Judah nama gira Joseph koma te sanamaram ale mam, “Kari dom, gemang lila te kuring aisu se den sang kerak balikko. Ni nip biya, ni Pharaoh iwitala, se ani mu am mel yam bo iwita. Bare ago ko gemang me magarukko. ¹⁹ Ni ana ka ura kari iru la kete taiman mu ni nanga nainet ko isuem, ale nanga uria gotek bo karogo agi mu ko nanga isuem. ²⁰ Se ana koma balman, ‘Nanga nainet garuk nunguningkiri, se nanga uria gotek, tom nanga ba garuk ningi bagaram se bi-langaram mu ago. Se nanga uria mu ko laun mu kueram. Nuna nunam duap suanta, se aitak nu

kota bagoso, se nanga nainet ninguru ko kueso,'
maman.

²¹ “Se ni ana nu ilak kete tainak se keta motam
te arikko balem. ²² Se ana balman, ‘Ana nanga
uria mu ilak tainakko me terong. Mu awuk, nu
nanga nainet bitiruk, mu nanga nainet kuerukko,’
maman. ²³ Bare ni balem, ‘Nina ninga uria ilak
me tairal, mu ani nengema motam me arigekko,’
maem. ²⁴ Se ana peleman nanga nainet kote
namaman, ale ni kari dom ka kiring manorman
se ikiam.

²⁵ “Se tom bo nu balam, ‘Peleral namaral ale
na sang ago diaralko,’ mam, ²⁶ mu ana iwita nu
manorman, ‘Ana nanga uria ilak namanak mu
asele ana kari dom umu kote na dianakko. Bare
mena, mu ana me namanakko. Nu ana nangama
motam me arigokko balam.’

²⁷ “Se anananga nainet iwita nanga maonam,
‘Nina ikisan, nenenga ninam Rachel kuriang ila-
gala diram nunga iluwam. ²⁸ Se bo mu mel memek
batutummu naman agila, se kumik me arigisam.
²⁹ Se aitak nina aking ko gotek imi ilak namaral se
memek arigok agi mu, nina ani angamang bataga
ago mutim aga tugumalko,’ mam.

³⁰ “Owore te se, kari dom, kuriang kari sumu
ana nanga nainet ko gomang motam nungun-
ingkiri. Se ana nama aratanak se ³¹ kuriang
kari sumu me nangarak namaruk se arigok, mu
nu kueram. Nanga nainet mu garukaram nun-
guningkiri, se mone yak ma saparam, ewere te
se, ana noman bataga karogo mutim tugunakko
iwita. ³² Ani nanga nainet manem, ‘Kuriang sumu

aninga bitua bowa ningi bagarukko. Ani me ilak kete pelerik tairik, mu ko ikup suen la ani giecko.’

³³ “Buta se, aninga kari dom ningo, ani kuriang kari mu ko kuwim te aga bitar se nika ura dungan kari ko bagarukko. Se nu bitar se ko launari sang arungu peleruk namarukko. ³⁴ Ani kuriang kari sumu agarak me namaruk agi mu, ani awuk pelerik aga ait kote namarukko? Mena! Ani ikup imi ba kumik te aratuk se arigekko me kuesam.”

45

Joseph ko launuria nongote numi wetang te beteram

¹ Joseph bo karogo numi kaluwurokko me terong mam, se sail te airam ale ko ura kari nunga maonam, “Nina suen la aratalko!” mam. Se kariimet bo kigilik mena, am mu kota ko launuria arungak, asele nu numi wetang saparam. ² Ale sail te niakaso, se Egypt kariimet ko niara mu ikiman. Se Pharaoh ko nuwus kuriang se suen la nirung umu ko den ikiman tala.

³ Joseph ko launuria nunga maonam, “Ani Joseph i!” mam. “Aga ait kueram agi am bagoso e?” mam. Bare ko launari nu kuring te me basukasan, mu awuk, nuna noko koma motam ko nguangakasan.

⁴ Joseph akingtala nunga maonam, “Aningate pingi tairalko,” mam. Se nuna kote pingi namaman, se balam, “Ani nenenga uria Joseph i. Nina ani Ishmael alo nuguting te aga beteman, ale manga taman, se nuna ani agarak Egypt taiman borta. ⁵ Bare aitik nina uwuta aga beteman mu ko, me ninimi nengemang maguwural ale dolaral

nguangeralko. Mu awuk, Kaem ani te kariimet nunga sanguk se me kua parangamonko lage beteram se ani girem imi te tairem. ⁶ Karak biya sor imi iram mu aitak ko yia ilagala aram. Ale ningam aguwa ale gi nana ko munan mu betela, yia tom ⁵ nangama ko taiwasan mu ningi me anirukko tala. ⁷ Buta se Kaem aninga giruwuram se tairem, nina ninga sangik se ninga kuriang gue ali imi te me mena namamonko. Imi kiwem aora bo beteram.

⁸ “Bore te se, nina ani imi te aga beteman se me tairem, mena. Kaem kota aninga beteram se imi te tairem. Nu ani Pharaoh ko wosagam kitira ko kari gira ko aga beteram. Ale Pharaoh ko imet kuriang kawam digo lilim, se Egypt sor lilim ko governor ko aga beteram. ⁹ Ario, nina tairate aga ba kote peleral namaral ale iwita maonalko: Ka namar Joseph iwita balam, Kaem Joseph Egypt sor lilim ko governor ko beteram se bagoso ma balalko. Ale pasak ala kote nama kaparko ko balam malko. ¹⁰ Ni namar nu kumik duap te, koma Goshen masan mu te, ka kuriang nimasari, ka bulmakau, sipsip, se ka melmasak suen la karogo umu te kuwim toko mam. ¹¹ Ani pingi mu te inang te ninga sinar taikko, mu awuk, karak biya imi yia tom ⁵ nangama ko taiwoso mu am nanga iluwuruk se, ni se ka kuriang gue lilim, se ka melmasak lilim ago paranga namaral bore ko,” mam.

¹² “Nina ta ani agarkaman uwutatala, aga uria Benjamin agarkam, mu nunguningta anigita nengerak munakawasam. ¹³ Egypt alo nup biya ani aisisan mu se, melmasak suen la nina arigi-

man mu aga ait maonal se ikiokko. Se pasak ala ilak imi te tai kaparalko,” mam.

¹⁴ Ale ko uria Benjamin yasaram ale ilak niakaso. Se Benjamin agotala nu iluwam ale niakaso. ¹⁵ Asele nu ko launari suen la nunga yasaram ale nongorak niakaso. Se ko launuria nongomang motam kua kaparam se nu ilak munakakasan.

¹⁶ Tom Pharaoh ko kari supuling suen la karogo Joseph ko launuria kote taiman mu ko den ikiman mu nuna amilmilaman. ¹⁷ Se Pharaoh Joseph maonam, “Ka launuria nunga manaru se melmasak gi donkey te awumon ale pelemon Canaan namamon, ¹⁸ ale nunga nonet se nunga imet kuriang suen la nunga gimon ale arungak aningate taimonko. Se ani Egypt ali koma bo ningo mu nungarik se, nuna ali bilik mu ko ningo nuam te to no se bagamonko.

¹⁹ “Ni nunga manaru se iwita betemonko: ana Egypt nanga karis saki nongorak namamon ale nunga imet kuriang se nunga nonet te nongorak taimonko. ²⁰ Nunga biung kako ko ikia me tamonko, mu awuk, Egypt ko mel ningo ningo mu nononga arukko.”

²¹ Se Israel ko namarari butata beteman. Joseph Pharaoh balam butata karis sang nungaram, ale na sang lage te namonko mu ago nungaram. ²² Ale suan suan guang iru iru nagumonko mu nungaram. Bare Benjamin mu manga silver 300 se guang iru motam 5 karogo tuam. ²³ Ale nuet ko mu melmasak imi awuram: donkey 10 Egypt ko mel ningo ningo karogo terong mam, se donkey imet 10 tala mu na inang se melmasak saki lage te no se

tairukko mu ago terong mam. ²⁴ Asele ko launuria nunga beteram se namakasan, se nunga maonam, “Lage luan te ninimi karogo me kaeralko!” mam.

²⁵ Se nuna Egypt beteman ale nunga nonet kote Canaan sor te nama tarigiman. ²⁶ Ale manorman, “Joseph marak bagoso! Ale nu Egypt sor lilim bitaruwoso,” maman. Bare Jacob den umu ikiam mu nu tingam ale kuring menaram. ²⁷ Se nuna Joseph den suen biya nunga maonam mu manorman. Se karis, nu te gimon ale ilak pelemon namamonko beteram mu arigam, asele noman biyala saparam. ²⁸ Ale balam, “Aitak asele ani angamang ningi nunguning aram. Aninga namar Joseph am marak bagoso! Ani amotam me kuinisam la, pasak namarik ale arigekko,” mam.*

46

Jacob ko kuriang iton numasari ago Egypt namaman

¹ Se Israel ko melmasak ago lilim barasam ale namakaso. Nama Beersheba aratam mu nu ko nuet Isaac ko Kaem tama bita tuam.

² Se tirom Kaem anira te maonam, “Jacob! Jacob!” mam. Se Jacob “Ani iweya,” mam.

³ Se Kaem mam, “Ani Kaem, nika niet ko Kaem. Egypt namarko me nguangerko. Ni te ani kariimet motam biya bo umu te bitirik se aratukko.

⁴ Ani ni kerak Egypt namarik, ale agata tala aking ka taleng girigir arungak pelerikko. Se ni Egypt baga kuar se Joseph kota kuting te metam kui bagarukko,” mam.

* **45:28:** Joseph ko den sang Acts 7:6-16 mu te aniso.

⁵ Se Jacob Beersheba beteram. Ale ko namarari se nunga imet kuriang ago Pharaoh karis nungaram mu te nunga giman arungak namakasan.

⁶ Nuna nunga bulmakau se sipsip Canaan karogo bagaman mu se, nunga melmasak suen la karogo Egypt namakasan. ⁷ Jacob ko namarari, ko nanawusari, ko numasari, imet te kari te, lilim ago Egypt namaram.

⁸ Imi Jacob ko namarari nongorak Egypt namaram wore nunga nunup, se nunga kuriang gue nunga nunup:

Reuben mu Jacob ko namar laun. ⁹ Se Jacob ko namar Reuben ko namarari mu Hanoch, Pallu, Hezron, se Karmi.

¹⁰ Se Jacob ko namar Simeon ko namarari mu Jemuel, Jamin, Ohad, Jakin, Zohar, se Shaul. Shaul mu Canaan imet ko tuagu te.

¹¹ Se Jacob ko namar Levi ko namarari mu Gershon, Kohath, se Merari.

¹² Se Jacob ko namar Judah ko namarari mu Er, Onan, Shelah, Perez, se Zerah. Bare ilagala, Er se Onan mu Canaan la kua gilingiman.

Se Judah ko namar Perez ko namarari mu Hezron se Hamul.

¹³ Se Jacob ko namar Issachar ko namarari mu Tola, Puah, Jashub, se Shimron.

¹⁴ Se Jacob ko namar Zebulun ko namarari mu Sered, Elon, se Jahleel.

¹⁵ Se umu Jacob ko namarari nuwus Leah tuagu te, se nanawus suanta mu Dinah, tom nuna Padan Aram bagaman tom te. Se ko namar nanawus suen la nunga ilu biguwura mu 33.

¹⁶ Se Jacob ko namar Gad ko namarari mu Zephon, Haggi, Shuni, Ezbon, Eri, Arodi, se Areli.

¹⁷ Se Jacob ko namar Asher ko namarari mu Imnah, Ishvah, Ishvi, se Beriah. Se nunga nogoras imet mu Serah. Se Asher ko namar Beriah ko namarari mu Heber se Malkiel.

¹⁸ Se umu Jacob ko namarari nuwus Leah ko ura saonga imet Zilpah tuagu te. Nunga ilu biguwu sapara mu 16.

¹⁹ Se Jacob ko nuwus Rachel tuagu te mu Joseph se Benjamin. ²⁰ Joseph Egypt sor te On wonong ko priest Potiphera nanawus Asenath tam. Ko tuagu te mu Manasseh se Ephraim bilangan.

²¹ Se Jacob ko namar Benjamin ko namarari mu Bela, Beker, Ashbel, Gera, Naaman, Ehi, Rosh, Mupim, Hupim, se Ard.

²² Se umu Jacob ko nuwus Rachel tuagu te. Nunga ilu biguwu sapara mu 14.

²³ Se Jacob ko namar Dan ko namar mu Hushim.

²⁴ Se Jacob ko namar Naphtali ko namarari mu Jahziel, Guni, Jezer, se Shillem.

²⁵ Se umu Jacob ko namarari nuwus Rachel ko ura saonga imet Bilhah tuagu te arataman. Nunga ilu biguwu sapara mu 7.

²⁶ Jacob ko kuriang se ko numasari noko gue te ilak Egypt namaman mu suen la nunga ilu biguwu sapara mu 66. Bare Jacob ko namarari nunga nunuwus mu me ago nunga kauman. ²⁷ Se Joseph ko namarari ilagala Egypt bilangan mu sikina namaman mu karogo ilu biguwu sapara mu ko tom 70.

Jacob ko kariimikiri karogo Goshen kuwim taman

²⁸ Jacob Judah giruwuram, namaruk Joseph kuring te Goshen wonong ko den ninguru taukko maonam. Se tom nuna nama Goshen wonong te arataman, ²⁹ mu Joseph ko karis te aragam ale ko nuet Israel arigokko tairam. Tom nu tai ko nuet kote aratam, mu iluwam ale yasaram, ale ilak tom maiya biya nia lagakaso.

³⁰ Asele nuet aora Israel iwita nu maonam, “Aitak asele ani am kuerikko, mu awuk, ani amotam te ni karkem, ni am marak bagasam!” mam.

³¹ Se Joseph ko launuria se ko nuet ko kariimikiri ago suen la nunga maonam, “Ani nama tarigirik ale Pharaoh iwita manikko, ‘Aga launuria se aga ait ko kariimikiri ago Canaan mu tai arataman. ³² Nuna bulmakau sipsip nunga bitua kari, se nuna nunga bulmakau se sipsip mel ago lilim taiman,’ maikko. ³³ Se tom Pharaoh ninga aurok se kote kasu nagural se ninga ura ko ninga isuok, ³⁴ mu nina iwita maonalko, ‘Kari aromemek, ana nika ura kari. Anananga nainet alo nunga iwi-tatala, ana gotektek la nanga bulmakau sipsip nunga bitua kari ko lagaman,’ malko. Mu asele nu baluk se nina koma Goshen mu te daigalko, mu awuk, Egypt alo nunga munan te mu, nuna sipsip nunga bitua kari nongorak bagamonko me kuesan.”

47

¹ Joseph namaram ale Pharaoh maonam, ale mam, “Aninga ait se aga launuria, nunga bulmakau sipsip se nunga melmasak lilim ago, Canaan wonong beteman ale taiman, aitak Goshen bagasan,” mam. ² Ale Joseph ko launuria

5 nunga tuteram ale nunga giam, ale Pharaoh nungarkukko nongorak kote namaram.

³ Se Pharaoh nunga isuam, “Nenenga ura mu anape ya?” mam.

Se nuna balman, “Kari aromemek, ana nika ura kari. Anananga nainet nanangatak alo nunga nuguwim te ana sipsip nunga bitua kari alo. ⁴ Ana taiman sor imi te katir baga asele ko, mu awuk, karak tom imi Canaan ningi mu am memek biya, se anananga sipsip sirsir ito namonko mu mena. Buta se anananga nangamang ni balu se ana Goshen daginakko aniso,” maman.

⁵ Se Pharaoh Joseph maonam, “Nika niet se ka launuria imi nikate taiman, ⁶ se Egypt ko ali lilim imi ni kiting te aniso. Ka niet se ka launuria nunga gi ale, ali bilik ningo nunguningkiri mu te nunga bitar se dagimonko, Goshen nunga bitar se dagimonko. Saki nungarki terong mu, nunga bitar se aninga bulmakau nunga bitarmonko.”

⁷ Se Joseph ko nuet Jacob ilak Pharaoh arigokko kote namaram. Se Jacob bugura kulukam ale Pharaoh den amilmil tuam. ⁸ Se Pharaoh Jacob isuam, “Nika yia tom awila?” mam.

⁹ Se Jacob balam, “Ani kuwim suanta te me bagakasm, ani sor suen biya te geraga lagerem ale aga yia tom mu 130. Aninga yia tom mu suen mena, se ningi ikup suen biya arikasam. Aninga ait angatak alo mu betela geraga dalela bagakasan, bare nunga yia tom mu suen biya,” mam. ¹⁰ Ale akingtala bugura kulukam ale Pharaoh beteram ale aratam.

¹¹ Buta se Joseph Pharaoh balam butata beteram, ale ko nuet, ko launuria, Egypt sor

Rameses ko ali welang ningo Goshen mu nungaram se te dagiman. ¹² Se Joseph na inang ko nuet se ko launuria nunga imet kuriang ago terong ma la nungaram.

Joseph karak tom ningi kariimet nunga bitarukaso

¹³ Karak tom mu namaram am maga saparam, se na inang menaram. Sor Egypt ta se sor Canaan am koma suanta am maga saparam. ¹⁴ Se Joseph Egypt se Canaan nunga manga na inang te diakasan mu gi saparam, ale karogo Pharaoh ko kawam te namaram. ¹⁵ Se tom Egypt se Canaan kariimet nunga manga na te diamonko mu mena saparam mu, Egypt kariimet Joseph kote taiman ale manorman, “Na nangaruko,” maman. “Awuk, am nangarkiwer se kema te kuenakko e? Ana nanga manga suen la menaram,” maman.

¹⁶ Se Joseph balam, “Buta agi mu, ninga bulmakau sipsip mel ago tairal ale aisal asele ani na ningarikko.” ¹⁷ Se nuna nunga horse, sipsip, goat, bulmakau, donkey, ago Joseph kote taikasan ale tuikasan, se koma ko na inang nungarukaso. Joseph butata nunga katarmuwaram se yia mu menaram.

¹⁸ Se umu buring ko, yia iru mu te aking kote taiman ale manorman, “Kari dom, anananga ikup ni kema te me kaluwunakko. Anananga manga mena saparam, se nanga bulmakau sipsip mel mu maingkala nika aram. Se anananga mel bo ta me aniso, mena. Bare ana kariimet se nanga ali la diram aniso. ¹⁹ Se awuk, ana nanga nangimik guang se nanga ali karogo metam te am mena namanakko e? Na inang te nanga ali ago likilim

nanga dier, se ana Pharaoh ko ura dungan ko baganakko. Se inang muguri nangaru se agunak, ale inang ko me kuenakko, se nanga ali me ipi maga namarukko,” maman.

²⁰ Se Joseph Egypt nunga ali lilim Pharaoh ko diaram. Egypt kariimet karak nunga bilam se suen la nunga ali usi sapaman. ²¹ Se Joseph Egypt kariimet lilim, dun saki te nama dun saki te, mu Pharaoh ko ura dungan ko nunga gi muruwuram. ²² Bare priest alo nunga ali mu asele Joseph me diaram, mu awuk, Pharaoh priest la manga nungarukaso, se na te dia nokasan ale nunga ali me Joseph kote diakasan.

²³ Joseph kariimet iwita nunga maonam, “Nina ikialko,” mam. “Ani nina ninga ali ago lilim ninga diarem, se nina aitak Pharaoh ko la,” mam. “Buta se inang muguri imi gial ale karogo nama aguwalko. ²⁴ Se udagi nunguning kaparuk mu, nunguning tuteral motam 5 awural, ale suanta gira mu Pharaoh ko beteral, ale motam 4 mu nenenga. Inang muguri mu sang aguwa ko awural, ale sang ninga imet kuriang ago nalko,” mam.

²⁵ Se nuna balman, “Kari dom, ni ana ninguru nanga sangem se ana bo me kueman. Se ana suen la mu Pharaoh ko ura dungan kariimet ko baganakko.”

²⁶ Se Joseph Egypt ali lilim ko munan uwutata beteram, se pempem inang garukaso se motam gira mu Pharaoh tusan. Se munan mu aitak am bitawasan. Bare priest alo nunga ali mu nongota nunga, Pharaoh ko mena.

Jacob ko tom nukum ko den

²⁷ Israel alo Egypt sor te Goshen dagi gilingiman. Se nunga melmasak suen biya umu te anikaso, se nunga kuriang gue umu te pagam ale sor magaram.

²⁸ Se Jacob Egypt sor te mu, yia tom 17 bagaram, se ko yia tom lilim biguwu sapara mu 147. ²⁹ Tom nu kuerukko tom pingi aram mu, nu ko namar Joseph auram se tairam se maonam, “Ni nunguningta aninga kuesam agi mu, kiting aninga agaluwong bowa ningi bitar ale, agarak den diram la se ningo la karo tuiko balu aisuko, tom ani amotam kui anirek, mu ni Egypt me aga mutim tugumko. ³⁰ Bare aga gi ale agarak aga ait angatak nunga sor te namar ale aga mutim tugum se nongorak bagarikko,” mam.

Se Joseph mam, “Ani ni balsam butata bita saporikko,” mam.

³¹ Bare Jacob balam, “Ni den nunguningta la baluko,” mam. Se Joseph nuet kwaluwong bowa ningi kuting beteram ale balam, “Nunguningta nunguningkiri ani butata bitirikko,” mam, asele Israel ko sikir te numi sangaru se maigam ale Kaem nup patawuram.

48

Jacob numasari Ephraim se Manasseh marak nungaram

¹ Tom sang namaram se Joseph den ikiam, “Nika niet kuera ago bagoso,” maman. Se nu ko namarari ilagala Ephraim se Manasseh arungak ko nuet arigimonko namaman. ² Se tom Jacob den ikiam, “Nika namar Joseph ni karkukko tairam,”

mu nu ko anira kuwim te numi tagi gurungumu laga barasu daigam.

³ Ale Joseph maonam, “Kaem Sokel Garagar mu Canaan sor te, wonong Luz mu te, agate aratam ale marak aisam, ⁴ ale aga maonam, ‘Ani kuriang gue suen biya kisek se kapamon ninguru sor magamonko,” mam. “Ale nika gue te kariimet motam bibiya aratamon ale ilu biguwura suanta bagamon, se kuriang gue ni biring ko mu ali imi nungarik se nononga pempem anirukko,’ mam.

⁵ “Buta se nika namarari ilagala ani Egypt me tairem la, ka niwus tuagu te bilangaman, mu aninga iwita ikiko. Reuben se Simeon ilak aninga iwitatata, Ephraim se Manasseh mu aninga. ⁶ Kuriang i bo maingte bilanga kisimon, mu asele nika. Se kari ilagala mu nunup te nunga ali mel mu nuna ko kotam amonko. ⁷ Ani Paddan baga pelerem tai Canaan lage luan te, Ephrath ko pingia se Rachel kueram ale angamang bataga aisam. Se ani lage Ephrath namaram mu ko norogen te mutim tugumem.” Ephrath nup bo Bethlehem.

⁸ Ale Israel Joseph ko namarari ilagala mu nungarkam ale isuam, “Imi arika ya?” mam.

⁹ Se Joseph nuet maonam, “Imi aninga namarari, Kaem ewerete ani aisam wore,” mam.

Se Israel mam, “Nongorak tair se marak nungarikko,” mam.

¹⁰ Israel aora garukaram nunguning, ale motam sor ari turutuwukaso. Se Joseph ko namarari ilagala mu nongorak kote pingi namaram, se nu nunga iluwam ale nunga yasaram.

¹¹ Ale Israel aora Joseph maonam, “Ani ni me karkikko iwita iki lagakasam. Bare Kaem lage yawara beteram se aitak ani ni karkem, ale ka kuriang ago nungarkem.”

¹² Se Joseph ko namarari mu Israel aora gomang te dagiman mu nunga patatuwuram ale ko nuet koma te bugura kulukam ale moke ali ningi kaparam. ¹³ Asele Joseph ko namarari ilagala mu nunga giam, ale Ephraim mu noko kuting sengam ko beteram, bare mu Israel aora ko ngas ko; se Manasseh mu noko kuting ngas ko beteram, bare mu Israel aora ko sengam ko sanamaram. Se nongorak kote pingi tairam. ¹⁴ Bare Israel aora mu kuting sengam mu garukam ale kari uria Ephraim, noko ngas ko sanamiwaram, mu supuling te beteram. Ale kuting ngas mu kuting sengam mu te supuram se garukam ale kari laun Manasseh, noko sengam ko sanamiwaram, mu supuling te beteram.

¹⁵ Ale nu Joseph marak tuam, ale iwita balam, “Aninga ait angatak Abraham Isaac nunga Kaem, borta ani kuriang la aga bituam agarak tai aitak,

¹⁶ se nuguta Engel ani memek ningi aga sangaru tam, mu kuriang kari ilagala imi marak nungarukko.

Ale nuna te ani se aga ait angatak Abraham se Isaac nanga nanip me yumurokko.

Se nunga kuriang gue paguk ale sor irokko,” mam.

¹⁷ Bare Joseph ko nuet ko kuting numi luan te supuram se kuriang nusupuling te awuram mu arigam, ale me amilmilaram. Se nu nuet ko kuting

sengam Ephraim supuling te aniram mu tam, ale Manasseh supuling te bita se, ¹⁸ “Mena, aninga Ba, imi kari laun. Nika kiting sengam mu noko supuling te bitarko,” mam.

¹⁹ Bare ko nuet kuting tagi batogam ale mam, “Ani ko ikisam, aga namar, ani ko ikiwasam,” mam. “Nu betela noko gue te kariimet motam biya bo aratuk se nu nup biya karogotala bagarukko. Bare ko uria mu nu kiaruk ale nup biya nunguning bagarukko. Se noko gue te mu kariimet saki nunga ilu biguwumon se suanta bagamonko.”*

²⁰ Ale tom nung te la marak nungaram ale balam,
 “Udagi Israel kariimet nunga saki alo
 marak den nungaru se iwita balmonko,
 ‘Kaem Ephraim Manasseh nungumik te
 beteram turan nina ningimik te bitirukko,
 ma balmonko.”

Israel aora buta balam, ale Ephraim kari uria mu giruwuram, ale Manasseh kari laun mu udagi ko beteram.†

²¹ Ale Israel aora Joseph maonam, “Ikiko. Ani kuerikko tom pingi aram. Bare Kaem nengerak bagoso mu nengerak peleruk, ninga nenet nenengetak nunga ali te nengerak namarukko.

²² Ale ni mu, nika launari nunga kualala nunguning bagasam, mu ali ningo nunguningkiri, duruk komang kuting, ani Amor arungak kagererem ale nuguting te taem, mu kisisam,” mam.

* **48:19:** Israel koma north mu kam sikina Ephraim masan.

† **48:20:** Hebrews 11:21 ago arikko.

49

Jacob ko namarari marak nungaram

¹ Jacob ko namarari suen la nunga auram ale mam, “Tai biguwural se mel maingte ningimik te aratukko wore ninga manikko,” mam.

² “Tai biguwural ale nede gurugalko;
nina Jacob ko namarari, ninga nenet Israel
munakaruk bore ikialko.

³ “Reuben, ni aninga kuriang laun, ni aninga gue
gira nunguning se aninga sokel;
ni nip ago se sokel ago, saki alo nunga iwita
mena.

⁴ Bare ni nimi ira mena, mu awuk, ni yu lom iwita
kuwim suanta te bagara me ikisam;
ni aninga anira kuwim te aragem ale karur
tugumem.*

⁵ “Simeon se Levi mu launuria,
memek betera te mu nunga munan koma
suanta:
nunga baenat mu te kager daong betesan ale
kariimikiri nunga moa batutumusan.†

⁶ Ani nunga biguwura ningi me namarikko,
ikia memek ko den kalosan mu ningi me
daigekko,
mu awuk, nuna nunga nongomang memek te
kariimikiri nunga moman se kueman,
se bulmakau nusuwik pisi batutumuman mu
kumik duap bo mena.

⁷ Nononga nongomang magara mu memek biya,
se koma memek arigimonko!

* **49:4:** Genesis 35:22. † **49:5:** Genesis 34:25-26.

Ani nunga parusuwurik se Israel ningi
kuwim suanta te me bagamonko.

- 8 “Judah, nika launuria mu nip patawumonko;
nika kager kari mu nodogotak te nunga ilup
ale nunga menawurko;
ka launuria mu nubugura kulukuru kisi-
monko.
- 9 Ni lion kulak bo iwita, O Judah aninga namar;
nika inang moa nasam ale pelesam
ka kiwim te nimi dingumusam ale taga
anisam.
Awiri kumik nguangara mena nika amuma
ikiso? Mena.
- 10 Supuling ura betera ko tam, Judah kuting
te iluwa ko kualuwong luan te beteram se
aniso mu,
gue kigilik bo tairuk me taukko;
bare kotam nunguning, noko gue, mu tairuk tauk
ale iluwok,
ale te kariimet suen la nunga bituok se kuring
bowa ningi bagamonko.†
- 11 Nu ko donkey tam waen karogo kalok,
ale donkey ko gotek waen kower ningo mu
karogo kalokko;
ale ko guang mu waen kiri gueyam mu karogo
lilim aruk ale te numi bala tuokko.
- 12 Noko motam mu kaetam, waen ko kiri mu
kiamam,
se ko kore nikim mu amin kiri siraram mu
kiamam.

† **49:10:** Israel ko king suen la mu Judah ko gue te arataman, tai
Jesus aratam: Revelation 5:5.

- 13 “Zebulun mu langi gagi duap te bagarukko;
se noko saun korang mu dal te tai nagu aratu
namamonko;
se noko ali ko tom mu nama Sidon karogo
numi iluwokko.
- 14 “Issachar mu nu donkey sokel ago iwita,
bare nu mel kota giokko wore ningi kaposo
ale am ani lagoso.
- 15 Nu anira kuwim bo se ali ningo arigiso,
te noman saporukko yawara, mu te dagiso,
ale umu te kari nobowa ningi dungan ura bita
se mel ikup ikup gi lagoso.
- 16 “Dan mu Israel ningi,
noko kariimet motam mu nunga tutera kari
bagarukko.
- 17 Nu mot memek iwita lage norogen ko baga se,
horse suwik ponor usiso se kari horse awote
mu buring ko daguloso,
iwita bagarukko.
- 18 “O Yawe, ani ni aga sangaruko nicate la loaga
lagasam.
- 19 “Gad mu tere kari motam bo taimon ilak kager-
monko,
bare nu nunga moruk ale nunga karukko.
- 20 “Asher ko inang mu duap duap se ningo ningo;
se na inang mu king naukko koma.
- 21 “Naphtali mu deer bo mayang batagorman se

ko gomang te geraga se kuriang ningo ningo
nunga iluso iwita.

22 “Joseph mu mayang waen nunguning karogo,
yu gotek bo duap te wore toroman;
se ko kower maiso namoso ale kar aragoso kiaso
komasang ko kaposo wore iwita.

23 Kager kari memek nongomang memek te
nunga daga wol kote tagiman.

24 Bare nu gek am baga se kiaram;
noko kuting daga wol karogo mu sokel me
kuakaso,
mu awuk, Jacob ko Kaem Sokel Garagar,
Israel ko Bitua Kari, se ko Manga Gek am, mu
nu saongam. §

25 Joseph, nika niet ko Kaem ni ninguru ka san-
garso,
Kaem Sokel Garagar melmasak suen biya te
marak kisiso:
tuwik se worem te munan kisiso,
yu ali ningi se yu naguwoso mu te marak
kisiso,
kuriang suen biya te marak kisiso.

26 Nika niet ko marak kisam mu girakala
ko duruk bibiya imi mu nunga kiaram, ale
kumik menara mena.
Marak suen la ni Joseph kete la nama saparam,
se ni ka launuria ningi ni kari dom bagerko.

27 “Benjamin mu kausik diwang bo daong karogo
wore iwita bagoso;
nu tumongola mel diwang bo moa kam daongaso,

§ 49:24: Joseph gek am bagaram: 2 Corinthians 10:4; Ephesians 6:10-13.

ale bainga ningi ko sikisaki arungu mel diwang mu parusuwu numi tui kam melmasak parusuwuso.”

²⁸ Se imi Israel ko kariimet motam 12 mu nunga nonet marak den nongoma nongoma nunga kiwem te iki se nungaram.

Jacob kueram se mutim tuguman

²⁹ Tom nu kiti guruga ko den imi nungaram mu nu mam, “Aninga kariimet giriman aniwasan mu nongote namarikko tom pingi aram. Ani agarak nama Heth kari Ephron ko ali te, manga gogong ningi aga beteralako. ³⁰ Manga gogong mu Machpelah aniso, Mamre duap te se Canaan sor te. Manga gogong mu Abraham noko ali motam ko diaram, ale ko ali karogo diaram. ³¹ Se Abraham ko nuwus Sarah ilak umu te nunga mutim tuguman. Ale Isaac ko nuwus Rebekah ilak umu te tala nunga mutim tuguman. Se ani aga imet Leah kuwim suanta nukung te la mutim tugumem. ³² Abraham ali se manga gogong umu Heth kari nongote dia tam. Se ani umutang te tala aga mutim tugumalko.”

³³ Jacob den umu ko namarari nunga manaru saparam, mu nu suwik tagi patatuwu ko anira kuwim te awuram, ale kuamili kutuwam se ko nuet nongotak nogowom karo namaram.

50

¹ Se Joseph ko nuet awote dagulam iluwam ale ilak mokaso. ² Ale ko ura kari, kari kuera se kumik guang nunga se me iwira, mu nunga maonam se taiman ko nuet Israel kumik guang nungurman.

³ Nuna day 40 ko ningi ura umu bita gilingiman. Ura mu day tom uwutata taso. Se Egypt kariimet day tom 70 ko Jacob ko mo nia lagakasan.

⁴ Se nongomang bataga se ma niara ko tom mu menaram se Joseph Pharaoh ko ura supuling nunga maonam, “Nina ani ago ko amilmilasan agi mu, aninga den imi tal ale Pharaoh maonalko: ⁵ Tom aninga ait kuerukko nega se iwita aga maonam, tom nu kueruk mu ani ilak Canaan sor te kuwim nungam wore te ilak nama mutim tugumekko mam. Se ani aing maem, butata bitirikkowo maem. Se aninga angamang mu ni balu se ani aga ait ilak nama mutim tugumek, asele pelerik tairikko.”

⁶ Se Pharaoh den koma iwita balam, “Mu terong. Nika niet balam se ni aing maem butata ilak nama mutim tugum ale tairko.”

⁷⁻⁸ Se Joseph nuet mutim tugumokko ilak nama tarigiram. Se Pharaoh ko ura supuling, se Egypt kari bibiya, se Joseph ko imet kuriang, se ko kariimikiri se ko launuria se ko nuet ko kariimikiri suen la nu ilak namaman. Se ura kari sang la kuriang gotektek se sipsip goat bulmakau nunga bitaru se Goshen bagakasan. ⁹ Karis se kari horse te geragawara mu ago Joseph ilak namaman. Se kariimet umu kariimet motam biya bo nu ilak namaman.

¹⁰ Se tom nuna nama Jordan duap te, Atad ko ali wolong na muguri te warsan ale nungursan burangasan mu te, mu nuna biyala mo niakasan. Ale sor mu te week suanta ko Joseph ko nuet ko mo nia lagakaso. ¹¹ Se Canaan kariimet sor umu te bagaman mu ma niara Atad ko sor wolong

umu te mu arigiman, ale nunumi manarukasan, “Egypt alo nongomang ninguru batagoso se mo ni-awasan,” makasan. Bore te se sor Jordan ko duap te umu nup beteman Abel Mizraim maman.*

¹² Se Jacob ko namarari nu balam butata bita gilingiman. ¹³ Nuna giman ilak Canaan nama-man, ale ali Machpelah, ko mutim gogong Mamre duap te mu ningi mutim tuguman. Ali mu girakala Abraham Heth kari Ephron kote dia tam. ¹⁴ Joseph ko nuet mutim tugumam mu nu ko launuria se kariimet ilak namaman mu arungak peleram Egypt namaram.

Joseph ko launuria nunga nguangara menawuram

¹⁵ Se Joseph ko launuria mu ko ikiman, nononga nonet mu kueram, buta se nuna nunumi manarukasan, “Joseph pa memek ana nukote beteman mu te sanamaruk ale koma ko nanga bita maguwurokko agi?” makasan. ¹⁶ Ale nuna den bo Joseph kote beteman ale manorman, “Nika niet kuerukko se iwita nanga maonam, ¹⁷ ‘Nina aninga agiring iwita Joseph maonalko,’ mam: ‘Ani iwita balsam, nika launari nika bita maguwuman, bare ni nunga memek mu am siwu nungaruko,’ mam. Buta se ana nika niet ko Kaem ko ura kari, ni ana nanga memek siwu nangaruko wosengasan,” maman. Se Joseph den umu ikiam ale niakaso.

¹⁸ Bare ko launuria mu kote taiman ale koma dugu te dagulaman ale maman, “Ana nika ura dungan kari,” maman.

* **50:11:** Nup Abel Mizraim mu ko nunguning mu “Egypt nunga ma”.

19 Bare Joseph nunga maonam, “Nina me nguangaralko. Ani Kaem mena. 20 Nina ani memek ko lage te iki se aga beteman. Bare Kaem nenenga ikia memek mu tam ale ningo ko lage te beteram. Se aitak bitawoso iwita, kariimet suen la te nunga saongam. 21 Bore te se nina aitak me nguangaralko. Ani nina se ninga kuriang ago ninga sinar taikko.” Ale nu den welang te aking nongomang sokel tuam.

Joseph kueram

22 Se Joseph, ko launuria, se ko nuet ko kariimet lilim Egypt bagakasan. Nu yia tom 110 ko bagaram. 23 Ale ko namar Ephraim ko gue te ko girigir aratam se arigam. Se Manasseh ko namar Makir ko kuriang bilangaman mu Joseph gomang te nunga awuram ale noko ma balam.

24 Se Joseph ko launuria nunga maonam, “Ani kuerikko tom pingi aram. Bare Kaem nina ninga sanguk ale sor imi te ninga giok ale nengerak ali sor nu balu Abraham Isaac se Jacob nungaram mu te nengerak peleruk namarukko,” mam.

25 Ale Joseph Israel ko namarari nunga maonam se den imi ilak kaloman, “Nunguningta Kaem tairuk ale ninga sangukko. Se tom mu te aninga asokel bilal ale gial ago sor imi beteral ale namaralko,” mam.

26 Ale Joseph motam kuiniram. Noko yia tom mu 110 ko bagaram. Noko kumik guang mu me iwirokko iki se nungurman burangaman, ale Egypt sor te kes ningi beteman.†

† 50:26: Joseph: Acts 7:9-16; Hebrews 11:21-22.

KAEM KO DEN
The New Testament and portions of the Old Testament
in the Waskia Language of Papua New Guinea
Buk Stat, sampela hap long Buk Song, ol Provep, na
Nupela Testamen long tokples Waskia long Niugini

Copyright © 1985, 2011, 2014 The Bible Society of Papua New Guinea

Language: Waskia

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2016-11-07

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 9 Oct 2020

45c04e90-82c9-592e-bfe2-f39dfa146f32